

LIBER TERTIVS

Ibi dux eorum Leosthenes telo ex muris iacto proflatus occidit. Athenienses Leonato: qui Antipatro auxiliū ferebat: occurrunt: eiusque copiis cominutis ipsum interficiunt. Perdica uero bellum Ariarato Cappadocū regi intulit: eūque uicit: in qua uictoria nil præter uulnera & picula cōquisiuit. Nam oēs ante irruptionē urbis suæ: succēsis domibus suis: se suaque oīa cōcremauerāt. Post hæc bellū inter Antigonū & perdicā orit̄: grauissime multis puinciis & insulis ob auxilia uel negata: uel præstata dilaceratis diu deliberatū: utrū in Macedoniā bellū transferret̄: an in Asia gereret̄: nouissime ipse perdica Aegyptum cū ingenti exercitu petit. Sic Macedonia in duas ptes discurrentibus ducibus in sua uiscera armat̄. Ptolemaeus Aegypti uiribus & Cyrenēsiū copiis instructus occurrere bello Perdicae comparat. Inter hæc Neoptolemus & Eumenes cruentissimo iter se proelio digladiati sunt. Victus Neoptolemus ad Antipatrū fugit. Quē ut Eumenē de insperato opprimat: purget: quod Eumenes futurū ratus: insidiātes insidiis capit: in eo bello Polypcon occidit. Neoptolemus & Eumenes mutuis sunt uulneribus cōfossi: sed Neoptolemus interiit. Eumenes uictor euasit. Perdica cū Ptolemæo acerbissime bello cōgressus: amissis copiis ipse quoque interfectus est. Eumenes Pithon & Illirius & Alcea frater Perdicae a Macedonibus hostes pronunciant̄: bellūque aduersum eos ab Antigono decernitur. Itaque Eumenes & Antigonus collatis aduersum se maximis copiis cōflixerūt: Eumenes uictus in quoddā castellū munitissimū fugit. Vnde auxilia Antipatri tūc potētissimi per legatos poposcit: quo nūcio territus Antigonus ab obsidiōe discessit. Sed nec sic Eumeni spes firma aut salus certa. Quare ultimo cōsilio Argyraspidas ob arma deargētata sic dictos: hoc est milites qui sub Alexādro militauerāt: in auxiliū rogat. Qui fastidiose ducē in disponendo bello aduētes ab Antigono uicti: castrisque priuati & uxores & liberos: simulque oīa quæ sub Alexādro acquisuerāt: perdidērūt: quæ postea turpiter per legatos reddi sibi quæ perdidērāt: uictorem rogāt. Antigonus autē se redditurū pollicet̄: si sibi uinctū Eumenē pertraheret̄. Ita illi spe recuperationis illecti dedecorissima perditione ducē suū: cuius signa pauloante secuti fuerāt. Captiui ipsi captū catenatūque duxerunt: & mox cū foedissima ignominia in exercitu Antigoni dispersi sunt. Interea Eurydice Aridei regis Macedonū uxor multa sub nocte uiri nefaria egit per Cassandrum: quæ flagitiose cognitū ad summū fastigiū per oēs honore gradus peruenerat: quæ ex libidine mulieris multas Græciæ ciuitates afflixit. Tūc Olympias mater Alexādri regis hortate Polypconte cū ab Epiro in Macedoniā persequente Eacida rege Molossoꝝ ueniret: & ab Eurydice finibus prohiberet̄: adnitentibus Macedonibus Arideum regē & Eurydicē iussit occidi: quæque & ipsa Olympias cōtinuo meritis crudelitatis pœnas luit. Nam cū muliebri audacia multas principū cædes ageret audito aduētū Cassandri diffusa Macedonibus: cum Rhoxane nuru sua: & nepote Hercule: in urbē Pictiū cōcedit: ibique cōtinuo per Cassandrum capta interfecta est. Filius Alexādri magni cum matre in arcē Amphipolytanā custodiendus est missus: Perdica Alceta: & Polypconte cæterisque ducibus: quos cōmemorare longū est: diuersæ partis occisis: finita bella inter successores uidebant̄: cum Antigonus ardens cupiditate dñandi liberare bello Hercule regis filiū ab obsidione simulat. His cognitis Ptolemæus & Cassander inita cū Lysimacho & Seleuco societate bellū terra marique enixe instruūt. Antigonus in eo bello cū filio Demetrio uincit̄

Macedo
num di
scordie.Argyra
spidas
p
ditio.Arideus
occidit̄.Olym
pie morsAntigo
nusuicit̄

Cassander Ptolemæo in uictoria particeps factus: cū Appoloniā rediret: incidit
 in abderitas: qui ppter intolerandæ multitudinis ranas & mures: relicto patrio
 solo: & antiqs habitaculis: emigrâtes nouas sedes prætenta interim pace require
 bant. Sed Cassander & uirtutē & multitudinē gentis agnosces ne adacti necessi
 tate Macedoniā bello quaterēt atq; inuaderēt: recæptos in societatem in ultimis
 Macedoniæ finib9 collocat. Inde cū iam Hercules Alexātri filius. xiiii. esset an
 nos: timens ne cum Macedones quasi legitimū regē præoptarent occidendū ta
 cite cum matre curauit. Ptolemæus itez cum Demetrio nauali prælio cōfligit:
 & cum pene oēm classē atq; exercitū perdidisset: uictus in Aegyptū refugit.
 Hac uictoria elatus Antigonus regē se cū Demetrio filio appellari iubet: quod
 exēplum oēs secuti: regiū nomen sibi dignitatēq; sumpserunt. Igitur Ptolemæus
 & Cassander cæteri q; factionis duces: cū decipi se ab Antigono sigillatim uide
 rent: per epistolas seinuicē cōfirmantes coeundi in unū tēpus locūq; condicunt:
 & bellū aduersus Antigonū cōmunibus uiribus instruunt. Cassander finitimoz
 bellis implicitus Lysimachum clarissimū inter oēs ducem cū ingenti manu pro
 se sociis in auxiliū misit. Seleucus quoq; ex Asia maiore descendēs nouus Anti
 gono hostis accessit. Hic siquidē Seleucus plurima per orientē iter socios regni
 Macedonici bella gessit. Principio Babylonē bello expugnauit & cepit. Bracti
 anos nouis motibus assurgentes perdomuit. Transitū deinde in Indiā fecit: quæ
 post mortē Alexātri: ueluti detractō excussoq; a ceruicibus iugo præfectos eius
 occiderat. Sandrochetto quodā ad uindicandā libertatē duce: qui postea crudeli
 ter in ciues agēs: quos de extrema dānatione defenderat: ipse seruitio prenebat.
 Cū hoc ergo Sandrochetto Seleucus quis multa & graua bella gessisset nouissi
 me firmatis regni cōditionib9: & pacta pace discessit. Adunatis itaq; copiis Pto
 lemæi sociorūq; eius pugna cōmittit: cuius q̄to potentior apparatus tanto gra
 uior ruina fuit. Nā in ea tunc totius pene Macedonici regni uires conciderunt.
 In ipso bello Antigonus occisus est: sed finis belli huius initiū alterius fuit. Nā
 cū uictoribus de præda nō cōuenisset: itez in duas factiones deducunt. Selcu
 cus Demetrio. Ptolemæus Lysimacho iungit. Cassandro defuncto filius Philip
 pus succedit. Sic quasi ex integro noua Macedoniæ bella nascuntur. Antipater
 Thesalonicē matrē suā Cassandri uxorē: quis miserabiliter pro uita præcantem:
 manu sua transfuerberauit. Alexāder frater eius dum bellū aduersum fratrem ob
 ultionē matris instruit a Demetrio: cuius auxiliū petierat: circūuentus occidit.
 Lysimachus cum Doricetis regis Thracū infestissimo bello urgeretur: aduersus
 Demetriū pugnare nō potuit: Demetrius argumēto Græciæ & totius Macedo
 niæ elatus in Asiā transire disposuit. Ptolemæus aut & Seleucus & Lysimachus
 expti priore certamine: q̄tæ uires essent cōcordiæ: itez societate facta: adunatisq;
 exercitibus bellū in Europā transferūt aduersus Demetriū. His se comitē & bel
 lis socium Pyrrhus rex Epiri iungit: sperās Demetriū Macedonia posse depelli.
 Nec spe frustratus fuit: quippe exercitu eius corrupto: ipsoq; in fugam acto re
 gnū Macedoniae Pyrrhus inuasit. Deinde Lysimachus generū suū Antipatrū in
 sidiantē sibi interfecit: filiūq; suū Agathoclē ultra humanū morē posus occidit:
 qbus qdē diebus Lysimasia ciuitas formidolosis terræmotib9 euerfa: oppressoq;
 populo suo crudele sepulchrū fuit. Lysimachū aut assiduis se parricidiis cruen

Ptole
mæus
fugiēs

Indiæ re
bellio

Antigo
ni mors

Pyrrhus

LIBER TERTIVS

tantē oēs socii deseruerūt: & ad Seleucū se deferentes p̄nū iā æmulatione regni: ut bellū Lyfimacho inferret hortati sunt. Res fœdissimi spectaculi erat: duos re-
ges: quorū Lyfimachus annos natus. lxxxiiii. Seleucus autē. lxxvii. de eripiēdis re-
gnis alterutrū cōcurrere: in acie stare: arma gerere. Vltimū hoc qdē bellum Ale-
xandri cōmilitonū fuit: sed quod ad exēplū miserix humanæ fuerit reseruatū.
Quippe cū orbē terrarū extinctis iā. xxxiiii. ducib⁹ Alexādri soli possiderēt: an-
gustissimos senectutis ac uitæ suæ terminos nō aspiciētes angustos esse ip̄io suo
totius mūdi terminos arbitrabant. In eo bello Lyfimachus uel amissis uel inter Lyfima-
fectis prius ante hāc pugnā. xv. liberis postremus occisus est. Sic Lyfimachus so-
lutio pugnx Macedonicæ fuit. Sed nec Seleucus qdē tāta uictoria ip̄one est læ chus.
tatus. Nā neq; ipse post. lxxvii. ānos q̄tē naturalis mortis inuenit: sed extortā si Seleuc⁹
bi infeliciter uitā: uelut imatura morte finiuit. Quippe insidente Ptholemao:
cuius sororē Lyfimachus ī m̄rimonio habuerat insidiis circūuentus occisus est.
Hæc sunt iter parentes & filios fratres & socios cōsanguinitatis societatisq; cō-
mercia. Tanti apud illos diuina atq; humana religio p̄debat: Erubescāt sane de
recordatiōe præteritorū: q̄ nūc iteruentu solius fidei christianæ: ac medio tm̄ iura-
tionis sacramento uiuere se cū hostib⁹: nec pati hostilia sciunt: qb⁹ indubitātissi-
me p̄batur: q̄ nō sicut illi antea cæsa iungebāt fœdera porca: sed quia nūc inter
Barbaros ac Romanos creatorē eis d̄m suum contestantes tm̄ fide adhibita in Belli Ma-
sacramentū seruāt euāgelia: q̄tum tunc nec inter parentes ac filios potuit seruare cedonici
natura. Nunc autē finis Macedonici belli: finis etiam libri fiat: præsertim cū iam finis.
abhinc Pyrrhi bella incipiant: & mox Punica consequantur.

Pauli Orosii in quartum librum præfatio.

Dixisse Aeneā Virgilius refert: cū post picula sua suorūq; nau-
fragia residuos agere socios solaret. Forsan & hæc olim me-
minisse iuuabit. Hæc sn̄ia semel apte ficta semp uim suā tri-
plicē diuersissimis effectibus refert: cū & præterita tāto gra-
tiora habent in uerbis: q̄to grauiora referunt in gestis: & fu-
tura dum desiderabilia fastidio præsentiu fiunt: semp meliora
credunt. Iphis autē præsentib⁹ ob hoc in nulla pte miserix iusta cōparatio adhi-
beri p̄t: quia multo maiore molestia afficiūt: q̄tulacūq; sint ista: quæ sunt: q̄ illa
quæ siue trāfacta siue uentura: & si magna dicunt interim oīno nō sunt. Veluti
si quis nocturnis pulicibus titilatus atq; ex eo uigiliis anxius alias forte quas ex
ardentissimis febrib⁹ diu sustinuit uigilias recordet: p̄cu dubio impatiētius fe-
ret istorū inquietudinē: q̄ illarū recordationē. Sed quis apud oīum sensus pro ca-
ptu tēporū ita uideri queat: nūquid tm̄ aliquis existet qui uel in ipsa anxietate p̄
nunciet grauiores pulices esse q̄ febres: aut acerbius accipiat se uigilare sanum q̄
dormire potuisse moriturū. Quæ cū ita sint delicatis istis & querulis nostris ut
cūq; cōcedo ut hæc quibus nunc: quia sic expedit: interdū admouemur sentien-
do grauiam putent. Nō tm̄ cōniueo: ut etiā asserāt cōparādo grauiora: quæ admo-
dum si quis molissimis estratis cubiculoq; per cōmodo matutinus egrediēs: no-
cturno genu lacunariū dorsa obriguisse herbasq; incanuisse p̄spiceret: & inopi-

nato uisu admonitus diceret: frigus est hodie: hic mihi nequaquam reprehendus uideretur: quia uel communi usu uel proprio sensu locutus esset. At si trepidus in cubiculum recurrens stratibus sese adoperiens uel magis abdens clamaret tantum omnino frigus esse quantum nec in Apennino aliquando fuerit: cum Hannibal elephatos equos plurimamque exercitus sui partem: niuibus clausus atque oppressus amisit: hunc ego puerilibus licentiis nauseantem: non modo dicentem ista non ferrem: sed etiam ab ipsis stratibus oculi sui testibus in populum publicumque pertraherem: eique foras perducto infantes in eo atque ex eo gelu ludentes iocundantes sudantesque monstrarem: ut uerbosa nugacitas delicatis uiciata nutrimentis non in tempore uolentiam: sed in se esse segnitiam doceret: & in comparatione rerum diiudicanda non maiores parua tolerasse: sed se nec parua tolerare sufficienter probarent. Quod euidentius ipsis in memoriam reuolutis praeteritorum cladibus approbabo: Pyrrhi bello in primis sicut ordo est perditio: cuius causa & origo haec fuit.

De Pyrrho rege. *Cap. 1*

Pyrrhi
bellum.

Nono ab urbe condita. cccc. lxxiii. Tarentini Romanam classem forte praeteruentem e spectaculo theatri prospectam hostiliter inuaserunt quaque tamen nauibus uix per fugam elapsis: caetera retracta in portum classis & profligata est. Praefecti nauium trucidati: omnes bello utiles caesi: reliqui precio uenditi sunt. Continuo missi Tarentum a Romanis legati ut de illatis quererent iniurias: pulsati ab eisdem auctas insuper iniurias rettulerunt. His causis bellum ingens exortum est. Romanos: qui quicunque hostes circumstreperent permetientes: ultima adegit necessitas proletarios quoque in arma cogere: hoc est eos qui in urbe sufficienda semper prolis causa uacabant militiae ascribere: quippe cum frustra de prole cura sit nisi rebus praesentibus consulatur. Itaque irruit in uniuersos Tarentinorum fines cum Leuino consule Romanus exercitus: igni ferroque uastat omnia: plurima expugnat oppida iniuriam insolenter acceptam crudeliter uindicat. Continuo Tarentinos plurimis finitimorum praesidiis fultos maxime Pyrrhus auxit: qui etiam in se ob magnitudinem uirium consiliorumque summam belli nomenque traduxit. Nam Tarentum utpote ex Lacedaemoniis conditam cognatamque Graeciae ciuitatem uindicaturus totas uires Epiri Thessaliae & Macedoniae elephates usque in id tempus uiuos Romanis numero. xx. in Italiam primus inuexit: terra mari uiris equis armis belluis ad postremum uiribus suis dolisque terribilis: sed delphici illius uanissimi spiritus & mendacissimi nebulonis: quem uatem magnum ipsi ferunt: rursus circumuetus ambiguo: exitum fecit quale non putabat illum consuluisse. Itaque apud Heracleam capaniae urbem fluumque Lirim prima inter Pyrrhum regem & Leuinum consule pugna commissa est. Consumptus est grauissimo certamine dies utrinque oibus mori intentis: fugere nesciis. Introductos autem inter concurrantia agmina elephatos: forma truces: odore graues: mole terribiles: ut uidere Romani nouo pugnae genere circumuenti & territi: equis maxime pauitibus diffugerunt. Sed postquam Minutius quartae legionis primus hastatus protentam in se manum belluae gladio defecuit: & conturbatam dolore uulneris auerti bello: atque in suos saeuire compulit: eiusque imoderato discursu perturbari: ac permisceri coeperunt: finis pugnae etiam beneficio noctis impositus est. Victos fuisse Romanos turpis fuga perdidit: quorum tunc cecidisse perditum referunt. xi. M. dcccc. lxxx. Capti autem. ccc. & .x. Eqtes uero caesi. cc. xlv. capti. dcccii. signaque amissa. xxii. Nam quod est diuerso numerus sociorum Pyrrhi fuerit extinctus: memoriae non est traditum: maxime quia

Roma
noꝝ fuga

LIBER Q V A R T V S

scriptorū ueterū mos est ex ea parte quæ uicerit: occisorū nō cōmemorare numerū ne uictoriæ gloriā maculent dāna uictoris: nisi forte cū adeo pauci cadūt: ut admiratione terrorēq; uirtutis augeat paucitas p̄ditorū: sicut in prima belli Persici cōgressione apud Alexādrū magnū fuit: cui inter .cccc. fere milia hostiū interfecta: nomē t̄mō in exercitu eius pedites defuisse referunt. Sed Pyrrhus atrocitatē cladis: quā hoc bello excepit: diis suis hominibusq; testatus est: Affigens titulū in tēplo Tarētini Iouis: in quo hæc scripsit. Qui ante hac fuere inuicti uiri pater optime Olympi: hos ego in pugna uici: uictusq; sum ab eisdē. Et cū a sociis increparet: cur se uictū diceret: qui uicisset: r̄ndisse fert. Næ ego si iterū eodē mō uicero: sine ullo milite Epirū reuertar. Interea Romanus exercitus postq; uictus clā fugit e castris: miserabilē belli cladē grauioribus mōstris auctā accumulātq; p̄sensit. Nam pabulatores forte p̄gressos: uelut hostilis quādā oborta tēpestas cum horribili fragore cœli correptos diris fulminibus exussit. Quippe .xxxiiii. eorū qdā turbo p̄strauit. xxii. semineces relictī: iumēta exanimata & capta q̄ plurima: aut merito cōtigisse nō in signum uastationis futuræ: sed uastatio ipsa referat. Secūda inter Pyrrhū & Romanos cōsules pugna in Apuliæ finib; fuit: ubi clades belli ad utrosq;: sed maxime ad Pyrrhū: uictoria ad Romanos cōcessit. Nā cū diu obnixē cūctis in mutuā cadē ruentib; anceps illi p̄deret euentus Pyrrhus trāssixo brachio saucius prior cessit e p̄celio. Sed & Fabritius legatus tūc uulnerat; est. Elephāti priā pugna uulnerari: atq; ī fugā cogi posse deprehensi. Deinde subiectis inter posteriora ac mollia ignibus exagitati: ardentē in sup machinas furore trepido circūferētes exitio suis fuere. Cæsa sunt ī ea pugna .iiii. M. Romanorū. De exercitu uero Pyrrhi uiginti milia prostrata sunt. Regis signa ablata quadragintatria. Romanorū undecim amissa sunt.

Romanorum miseria nullis cessat induciis.

Cap. 11

PYRRHUS bello fractus Agathocle mortuo rege Syracusano ad Siciliæ accersitus impiū Syracusas cōcessit. Sed & Romanorū miseria nullis cessat induciis. Cōsumit̄ morborū malis ītercapedo belloꝝ: & cū foris cessat a p̄celio: agit̄ introrsum ira de cœlo. Nā Fabio Gurgite iterū Gaio Genutio Clepsina cōsulib; pestilētia grauis urbē ac fines eius inuasit: quæ oēs tū præcipue mulieres pecudesq; corripies: necatis in utero fœtib; futura ple uacuauit: & imaturis partibus cū piculo matrū extorti abortus p̄iciebant. Adeo ut defectura successio: & defuturū animatiū genus adēpto uitalis partus legitimo ordine crederet. Interea reuersum ex Sicilia Pyrrhū Curius cōsul excepit: tertiūq; id bellū contra Epirotas apud Lucaniā in Aurusinīs cāpis gestū est. Itaq; primo cōcursu: cū Pyrrhi milites Romanorū impressione trepidaret: circūspectantesq; fugā bello cedere molirent: Pyrrhus elephātos ex subsidiis iussit induci. Romani assueti iā pugnare cū belluis: cū malleolos stuppa inuolutos: ac pice oblitos: uncis insuper & aculeis tenaces præparauissent: eosq; flāmatos in terga belluarū turresq; uibraret: nō difficile furētes ardentēsq; belluas in eorū excidia: quorū subsidia fuerāt: retorserūt. Octoginta nāq; milia peditū in illō p̄celio habuisse regē dicunt. Equū uero sex. M. Ex his cæsa referunt. xxx. M. Capti aut. ccc. Pyrrhus quinto decimo anno: quo uenerat: ab Italia uictus aufugerat: qui post multa grauisimaq; bella quæ gessit in Græcia apud Argos Achaia florentissimā urbem moritur.

Pyrrhus uictus

Urbis pestilentia.

Pyrrhus fugatus

Spartani regni auiditate seductus saxo ictus interiit. Tunc quoque apud Romanos Sextilia uirgo uestalis conuicta: damnataque incesti ad portam Collinam uiua de fossa est.

Tarentini noua arma sollicitant. *Cap: III*

Tarenti/
noꝝ bel/
lum.

Octauæ
legionis
facinus.

Prodigia

Nno ab urbe condita. cccclxxvi. Tarentini Pyrrhi morte coopta iter noua aduersus Romanos arma sollicitant. Carthaginensium auxilia poscunt per legatos atque accipiunt. Coserto prelio uicere Romani: ubi iam tunc Carthaginenses: quis nodum hostes adiudicati: uinci tamen a Romanis se posse senserunt. Sequenti anno magna uiscerum suorum parte seueritas Romana cecidit. Nam aduentate dudum Pyrrho octaua legio diffidens Romanæ spei: nouum scelus auxit. Rhegynos omnes: quibus subsidio præerat: interfecit: prædã sibi omnem atque ipsum oppidum uedicauit. Hoc facinus in tam sceleratos defectores puniendum Genutio consuli uisum est: qui obsessa Rhegynorum urbe captisque omnibus ipse quidem in reliquos profugas: & latrones exercuit digna supplicia. Romanos uero milites integre legionis Romam misit qui populi iussu medio foro uirgis cæsi: securisque percussi sunt. Visum sibi est tunc Roma uicere cum legionem suam integram occidit: quæ sine dubio uicta fuisset: si eam hostili prelio perdidisset. *Prodigia Romæ uisa. Cap: IV*

Nno ab urbe condita. cccclxxvii. obscena & dira prodigia uel uisa Romæ: uel nunciata sunt. Aedes salutis ictu fulminis dissoluta: pars mori sub eodem loco de cælo ut dicunt tacta est. Lupi tres annum lucem ingressi urbem semel cadauer intulerunt sparsumque membratim in foro ipsi strepitu hominum exterriti reliquerunt. Apud Phormias multis ictibus fulminum moenia undique ambusta & dissoluta sunt. Apud agrum Calcenum repetente flamma scisso hiatu terræ eructata tribus diebus & tribus noctibus terribiliter exæstuas quinque agri iugera exhausto penitus succo ubertatis in cinerem extotruit ita: ut non fruges solum: sed & arbores cum imis stirpibus absumpsisse referat. Sequenti abhinc anno Sæpronius consul aduersus Picentes duxit exercitum. Et cum directe intra iactum teli utraque acies constitisset: repetente ita cum horrido fragore terra tremuit ut stupore miraculi utrumque pauefactum agmen hebesceret. Diu attoniti utriusque populi hæsitauere. Præiudicata incesti conscientia tandem per cursu concito iniere certamen. Triste adeo id bellum fuit: ut merito dicatur tamen sanguinem humanum susceptura esse cum gemitu horrifono tunc terra tremuisse. Romani quoque pauci admodum eo prelio euasere uicerunt. *Sanguis e terra lac uisum est emanare de cælo.*

Nno ab urbe condita. cccclxxx. inter prodigia: sanguis e terra: lac uisum emanare de cælo. Nam & plurimis locis scaturiens e fontibus cruor fluxit: & de nubibus guttatim in spem pluuie lacte demisso: diris: ut ipsis uisum est: terram imbribus irrigauerunt. Eo tempore Carthaginensis dato aduersum Romanos auxilio Tarentinis: cum a senatu per legatos arguerentur: turpissimam rupti foederis labem præsumpto accumulauere per iurium. Tunc est Vulcinius Heruscorum florissimus: luxuria pene perire: nam cum licentia in consuetudine progata: seruos suos passim liberos faceret conuiuibus alligareret: coniugiis honestaret: libertini in partem patris recepti plenitudinem per scelus usurpare moliti sunt: & liberati seruitutis iugo ambitu dominationis arserunt: & quos dominos subditi equanimiter dilexerunt: eos iam liberi quos dominos fuisse meminerunt: execrati sunt. Itaque conspirantes in facinus libertini: quorum tanta manus fuit: ut sine controversia ausu potirentur: correptam urbem suo tamen generi uedicant: præmonia coniugiarumque dominorum sibi per scelus usurpant: extorres dominos perculant abi-

Cap: V

Pænoꝝ
fraus.

LIBER QVARTVS

gunt qui miseri: exules egentescq; Romā deferunt: ubi ostērata miseria: querelaq; defleta per Romanorū seueritatē & uindicati sunt & restituti. Anno ab urbe cōdita. cccc. lxxx. primo pestilentia ingens apud Romā cōflagrauit: cuius atrocitatem significare cōtentus sum: quia uerbis implere nō possum. Si enim spaciū tēporis: quo mansit: inquirat: ultra biēniū uastando porrecta est: si depopulatio quā egerit: census indictus est: qui nō q̄tum hominū deperisset: sed quare superfuisset inquireret: si uiolentia qua id fecerit: sibyllini libri testes sunt: qui eā cœlesti ira impositā rñderūt. Sed ne quēq; quasi tentatio cauillationis offendat: quod cū sibylla iratos deos dixerit: nos irā cœlestem dixisse uideamur: audiat & intelligat: q; hæc & si plærūq; per aereas potestates fiūt: tamē sine arbitrio omnipotentis dei oīno nō fiunt. Eodē tēpore Capparonia uirgo uestalis incesti rea suspēdio periit: corruptor eius consciq; serui supplicio afflicti sunt. Ecce cōtinuatim quæ & q̄ta numeramus: accidisse annis singulis plurima: inter quos certe raro aut pene nullo nihil triste gestū est. Et hoc cū iidē scriptores pposito sibi magis laudādi negotio cauerēt numerositates miseriae: nec eosdē qbus hæc & de qbus scribebant ostenderent: auditoresq; suos exēplis præteritorū terrere potius: q̄ instruere uiderent. Porro aut nos in ultimo tēporē positi mala Romanorū scire nō possumus: nisi per eos: qui laudauere Romanos. Ex quo intelligi datur: q̄ta illa fuerint: quæ studio ppter horrorem impressa sunt: cum tanta inueniantur quæ tenuiter inter laudes emanare potuerūt.

Pestilētia

Vestalis
incesta

Bella punica. *Cap. VI*

Et quoniā ex hoc iā punica bella succedūt res ipsa exigit ut de Carthagine quæ ante urbē Romā duos & .lxx. annos ab Elisa cōdita iuenit: deq; ei⁹ cladib⁹ ac domesticis malis sicut Pōpetus Trogus & Iustinus exprimūt: uel pauca referant. Carthaginēses uelut uernaculū atq; intestinū semp̄ iter se malū habuere discordiā: qua infeliciter exagitāte nulla unq̄ tpa uel foris p̄spa uel domi geta duxerūt: sed cū inter cætera mala ēt pestilētia laborarēt: homicidiis pro remediis usi sunt. Quippe hoīes ut uictimas imolabāt: ætatēq; imuberē: quæ ēt hostiū misericordiā puocaret: aris admouebant: De quo sacrorū: imo sacrilegorū genere: qd potissimū discutiēdū sit: nō iuenio. Si. n. hmōi ritus aliq; dæmones præcipe ausi sunt: ut mortib⁹ hominū occisione hominū satisfieret: intelligendū fuit se oparios atq; adiutores pestilētiæ cōduci: ut ipsi: quos illa nō corripuisset: occiderent. Sanas. n. atq; incorruptas offerri hostias mos est: ita ut illi nō sedarēt morbos: sed præuenirēt. Itaq; Carthaginēses aduersis diis ppter istiusmodi sacra: sicut Pōpeius Trogus & Iustinus fatent: sicut ēt apud nos constat ppter præsumptionē impietatēq; ipsorū irato deo cū in Sicilia diu infeliciter dimicassent: translato in Sardinia bello itē infeliciter uicti sunt: ppter q; ducē suū Mezeū & paucos q; supfuerāt milites exulare iusserunt. Exules ueniā p legatos petētes repulsi patriā bello & obsidione cinxerunt. Ibi tūc Mezeus dux exulū Chartalonē filium suū sacerdotē Herculis: q; sibi uelut insultās purpuratus occurrerat: in crucē sub oculis patriæ ut erat dignus: cū purpuris infulisq; suspēdit. Post paucos autem dies urbē ipsam cæpit: q; cū interfectis plurimis senatorū cruenta dñaret: occisus est. Hæc t̄pibus Cyri Persarū regis gesta sunt. Post hæc uero Hamilcho rex Carthaginēsiū cū i Sicilia bellū gereret: repēte horribili peste exercitū amisit. Nec mora morbis: populo cateruatim cadēte: cito qsq; correcho.

Mezeus

Chartalo

Hamil

ptus mox mortuus iā nec sepeliebatur: cuius mali nūcius cū attonitā tā repētino luctu Carthaginē repleuisset: nō secus: ac si capta esset: turbata ciuitas fuit. Oīa ululatib⁹ p̄soabāt clausæ ubiq; ianux: cūcta priuata publicaq; officia dānata: uniuersi ad portū currūt: egrediētēsq; de nauib⁹ paucos q; cladi supfuerāt de suis p̄cunctabant. Postq; de clade suorū dicētib⁹ illis uel gemētib⁹ miseri intelligūt: tūc toto littore plāgētū uoces: tūc infeliciū matrū ululatus & flebiles querelæ audiebant. Inter hæc exiēs p̄cedit & ipse de nauī sua ipator sordida & seruili tunica discinctus. Ad cuius conspectū plāgētia iungunt agmina. Ipse quoq; manus ad cælū tēdēs nunc suā: nūc publicā infelicitatē accusat & deflet: ad postremū uociferās p̄ urbē: tadē ingressus domū cūctos qui lachrymātes p̄sequebant: ultimo dimisit alloq;: ac deīde obseratis ianuis exclusis ēt filiis gladio dolorē uitāq; finiuit. Hæc Darii t̄pib⁹ gesta sunt. Post hæc Hāno uir qdā Carthaginēsis priuatis opib⁹ rei. p̄ uires supans: inuadēdæ dñatiōis hausit cupiditatē. Cui rei cōsiliū utile ratus est: ut simulatis unicæ filix nuptiis oēs senatores quorū dignitatē obstiturā incēptis suis arbitrat̄: iter pocula ueneno necaret. Quæ res p̄ ministros p̄dita: sine uliōe uitata est: ne ī uiro potēti plus negocii res faceret cognita q̄ cogitata. Hoc cōsilio elusus Hāno alio machinamēto facin⁹ aggredi parat. Seruitia cōcitāt: qb⁹ repēte incautā urbē opprimeret. Sed cū ante statutā cædib⁹ diē p̄ditū se prauētūq; intellexisset: castellū quoddā cū uiginti milib⁹ seruorū armatus occupat: ibidū Aphros regēq; mauroꝝ cōcitāt: capt⁹ est: ac primo uirgis cæsus: deinde effosis oculis & manib⁹ cruribusq; fractis: cū a singulis mēbris p̄cena exigeret̄: in cōspectu populi necatus est. Corpus uerberib⁹ laceratū crucifixū ē: filii cognatiq; oēs supplicio traditi: ne q; eū eiusedē familiæ unq; aut imitari: aut ulcisci meditarē. Hæc t̄pib⁹ Philippi gesta sunt. Post hæc Carthaginēses cū Tyrū urbē auctore originis suæ: ab Alexādro magno captā euersamq; didicissent: timētes trāsītū eius ī Aphricā futurū: Hamilcharē quēdā cognomēto Rhodanū uirū facūdia solertiaq; præcipuū ad p̄scrutādos Alexādri actus direxerūt: qui p̄ Parmenionē q̄si transfuga excēptus dehinc in militiā regis admissus oīa ciuib⁹ suis p̄ tabellas scriptas: & post cæra suplitas enunciabat. Hūc mortuo Alexādro Carthaginē reuersum: q̄si urbē regi uēdicasset: nō ingrato tm̄ aīo: uerū ēt crudeli inuidia necauerunt. Deinde cum assidua: nec unq; satis p̄spa aduersus Siculos bella gererēt: & Syracusas urbē Siciliae tunc florētissimā obsidione cinxissent: per Agatoclē Siciliae regē miro circūuenti ingenio usq; ad extrema despationis adducti sunt. Nāq; Agatocles cum apud Syracusas a Carthaginētib⁹ obsideret̄ ac se neq; bello parē instructu copiarū neq; obsidiōis patientē stipēdiōꝝ sufficiētia uideret: bene p̄uiso: ac melius dissimulato cōsilio in Aphricā cū exercitu trāsīt. Ibi suis qd molliat̄ apit: deinde quid facto opus sit: docet. Ilico unanimiter naues primum: in quibus uenere incēdunt nequa spes refugiendi foret. Deinde cum oīa in quæ direxisset: p̄sterneret: uillas castellaq; incēderet: Hānonē quendam cum: xxx. M. P̄enorū obuiū habuit: quē cum duobus. M. suorū interfecit. Ipse autē duos in eo bello tantū perdidit. Quæ pugna & Aphroꝝ animis incredibiliter fractis & suorū ī imensum auctis urbes castellaq; expugnat: prædas ingentes agit: hostium multa milia trucidat. Castra deinde ad quintum lapidem a Carthagine statuit: ut damna rerū opulentissimarū uastationemq; agroꝝ & in

Hamil/
chonis
mors.

Hānonis
facinus

Hamil/
charis fi
des.

Agato/
clis faci/
nus.

LIBER Q VARTVS

cendia uillarū de muris ipsius urbis specularent. Adiciē præsētibz malis tri-
stior fama. Nā & apud Siciliā deletus cū impatore Aphroꝝ exercitus nunciat:
quē reuera incautū ac pene ociosum Andro Agatoclis frater oppresserat. Hoc p
totā Aphricā rumore dispsō non tributariā tm̄ urbes ab his: ueꝝ etiā socii reges
deficiebāt: inter quos rex quoq; Cyrenarū Appellas pactus est cū Agathocle cō-
munionē belli: dū regnū Aphricæ ardēter affectat. Sed postq̄ in unū exercitus
& castra iūxerūt: p̄ Agathocle blādimentis & insidiis circūuētus occisus est. Car-
thaginēses cōtractis undiq; copiis i bellū exarsere. Quibꝫ Agathocles hñs secū Carthagi
Apellæ copias cōgredit: eosq; magno utriusq; exercitus sanguine & graui præ-
lio supat. Hoc certaminis discrimine tāta despatio pene illata est: ut nisi i exerci-
tu Agathoclis orta seditio fuisset: transfugiturus ad eū Hamilchar dux Pœnoꝝ
cū exercitu fuerit. Ob quā noxā i medio foro iussu Carthaginēsiū patibulo affi-
xus crudele spectaculū suis præbuit. Deinde cū post mortē Agathoclis Cartha-
ginēses Siciliā instructa classe uastaret: a Pyrrho rege Epiri ab Italia accersito:
terrestri naualiq; certamine sæpe supati nouissime ad Romana bella cōuersi sūt.
Prohdolor: legūt ne ista de ueteribꝫ: qui de recētibꝫ cōquerunt: imo legūt: & ea
nō æqtate sed æmulatione coniciūt. Maximo. n. illo & ineffabili: quē nec ipsi di-
scernūt: stimulo cōpūgunt: nō pp̄ tēpora mala: sed pp̄ tēpora christiana: & deri-
uatio est inuidi ulceris: ut qcqd agit sub execrabili: atrocius esse uideat: sicut ēt
inter nos sæpe inimicoꝝ oculis uideri solet eos: quos execrant: nihil nō prauū:
nihil nō turpe: nihil nō obscœnum: nihil nō uulnerosum dicto factoue agere: &
hoc tm̄ simpliciter. In tantū. n. captū cor obliquat inuidia: ut rectū natura nō ui-
deat: de quoꝝ numero sunt isti. Sed multo miseriore: qa inimici dei ac pinde ini-
mici ueritatis: de qbus flentes hæc dicimus: & quos misericorditer si patiant ar-
guimus: ut sanemus: qui uitioso oculo hæc uidēt: atq; ideo duplicia illis uident:
quæ uident: & cōfusi caligine neqtia in id cadūt: ut minus uidēdo plus uideāt:
cū tm̄ id quod est: ita ut est uidere nō possint: qui grauiora arbitrant flagella pa-
tris q̄ hostis incendia: qui acerbiorē uocant blandientē: admonentē: & redimētē
deum: q̄ psequentē: dominantē trucidantēq; diabolum: q̄q̄ si de patre intellige-
rent: de castigatione gauderēt: & si præuideret fructus cruditionis: esset discipli-
na tollerabilis: ac pp̄ ipē: quæ nunc gētibus data est: ante uero nō fuerat: leuio-
ra ducerent: & si grauiora paterent: q̄q̄ cōtemptus miseriaꝝ possunt etiā a suis di-
scere: apud quos sūma mala pro sūmis bonis existimata sunt tantū: ut gloriā fa-
mæ cælebꝛē atq; illustrē cōsequerent: p̄ quos colligi dat: q̄ta nobis: qbus æterni-
tas beata p̄ mittit: sint tollerāda pro uita: cū illi tāta potuerit tollerare pro fama.

Romani Siculos & Pœnos uicerunt: & Regulus serpentem miræ magnitu-
dinis interfecit. *Cap. VIII*

Nno ab urbe cōdita. cccc. lxxxiii. Appio Claudio & Quinto Fabio
consulibus: Mamertinis: quoꝝ Messana nobilis Siciliae ciuitas erat:
auxilio cōtra Hieronē Syracusanum regē: & Pœnoꝝ copias Hieroni Hiero uī
iūctas Appiū Claudiū cōsulē cū exercitu misere Romani: qui tā celeriter Syra-
cusanos Pœnosq; supauit: ut ipse quoq; rex resz magnitudine p̄territus ante se ui-
ctum q̄ cōgressum fuisse pdiderit: qui ex infractis uiribus amissaq; fiducia: cum
pacem supplex rogaret. cc. argenti talentis iussu consulum mulctatus accæpit.

Consules itaq; Agrigentū Siciliae ciuitatē aduētes: ibi praesidia Pœnoꝝ opibus ualloq; cinxerūt. Cūq; inclusus ea obsidione senior Hānibal impator Pœnoꝝ ad summā egestatē redactus esset: Hāno impator nouus Carthaginensiū cū equitibus. M. d. & .xxx. peditū milibus. xxx. etiā elephantis ex improviso intercessit: expugnationēq; ciuitatis paulisp distulit: sed cōtinuo ciuitas capta est. Pœni maximo bello uicti & pfligati. xi. elephantis in potestatē redacti. Agrigētini sub corona oēs uenditi sunt. Hānibal senior facta cū paucis eruptione diffugit. Gneo Cornelio Asina & Gaio Duilio cōsulibus: cū Hānibal senior orā Italiae maritimā instructa. lxx. nauium classe uastaret: Romani & ipsi classem fabricari atq; instrui praecipuūt: quod Duilius cōsul celeriter impleuit. Nā intra. lxx. diē qua arbores caesae erāt. c. xxx. nauium classis deducta in ancoris stetit Cornelius Asina cōsul alter cū. xvi. nauibus Liparā insulā petit: ubi ab Hānibale: quasi ad colloquium pacis euocato: Punica fraude captus: atq; in uinculis necatus est. Quod ubi Duilius alter cōsul audiuit: cū. xxx. nauibus aduersus Hānibalē pfectus est. Cōmissō nauali pœlio Hānibal amissa nauis: qua uehebat scapha subductus au fugit. xxx. naues eius & una captae. xiii. mersae. iii. M. hominum occisa. vii. M. capta referunt. Postea Carthaginēses Gaio Aqlio Floro & Lucio Cornelio Scipione cōsulibus Hānonē in locū Hānibalis subrogatū pro Sardis Corsis defendendis: nauali pœlio praefecerūt: qui a Scipione consule uictus: amisso exercitu ipse cōfertissimis hostibus se imiscuit: ibiq; interfectus est. Eodē anno. iii. M. seruoꝝ: & .iiii. M. naualiū socioꝝ in urbis Romae excidiū cōiurarūt: & nisi maturata peditio cōsiliū praueuisset: destituta praesidio ciuitas seruili manu periisset. Anno ab hoc pximo Calatinus cōsul Camerīā Siciliae urbē petens temere in angustias deduxit exercitū: quas Pœnoꝝ copiae iādudū prastruxerāt. Cui cū oīno nulla uel obsistēdi uel euadēdi facultas esset: Calphurnii flāmae uirtute & ope liberatus est: qui lecta. ecc. uiroꝝ manu infessum ab hostibus tumulū occupauit: & in se Pœnos oēs pugnādo cōuertit donec Romanus exercitus obsessas angustias hoste nō urgēte transfret. Caesi sunt in eo pœlio oēs. ecc. solus Calphurnius quis multis cōfossus uulneribus & cadaueribus obtectus euasit. Hānibal senior a Carthaginēsis itere classi praepositus infeliciter cū Romanis nauali pœlio cōgressus & uictus est: ab exercitu suo seditione orta lapidibus cooptus interiit. Attilius cōsul Liparā Melitāq; insulas Siciliae nobiles puagatus euertit. Cōsules in Aphricā iussi trāsferre bellū cū. cccxxx. nauibus Siciliā petierūt: qbus Hamilchar Pœnoꝝ impator & Hāno classi praefectus occurrit. Cōserto nauali pœlio Carthaginēses in fugā uersi. lxiiii. naues pdiderūt. Victores cōsules in Aphricam cōuersi sunt. Primāq; omniū Clipeā urbē in deditionē recaperūt. Inde Carthaginē petentes. ecc. aut eo amplius castella populati sunt: infestaq; Carthaginē signa circūtulerūt. Manlius cōsul ab Aphrica cū uictrici classe decedens. xxvii. M. captiuoꝝ cū ingētibus spoliis Romā reuexit. Regulus bellū Carthaginēse fortitus: iter cū exercitu faciēs haud pcul a flumine Bragada castra cōstituit: ubi cū plurimos militū aquādi necessitate ad flumē descēdentes serpēs mirae magnitudinis deuoraret: Regulus ad expugnādā bestiā cū exercitu pfectus est. Sed nihil in tergo eius pficiētibus iaculis atq; omni teloz ictu irritō: quae per horrendam squamarū cratē quasi per obliquā scutoꝝ testudinē labebat. Mirūq; in moꝝ

Hānibal
 senio-
 ris fuga

Roma-
 noꝝ suc-
 cessus

Calphur-
 nii faci-
 nus.

Serpens
 mirae ma-
 gnitudi-
 nis.

LIBER QVARTVS

dum ne corpus læderet ab ipso corpore pellebant: cū insup magnā multitudinē
 morfu cōminui: impetu proteri: halitu etiā pestifero exanimari uideret: ballistas
 deferrī imperauit per quas saxū murale spinæ eius incussum cōpagē totius cor
 poris dissoluit. Talis siquidē est natura serpētis: ut cū pedibus carere uideat: co
 stis tñ & squamis quas a summo gutture usq; ad imā aluum parili mō dispositas
 habet: ita instruat ut squamis: quasi unguibus: costis quasi eruribus innitatur.
 Non. n. ut uermis: cui spinæ rigor nō est & in directū corpusculi sui partes gra
 datim porrigēdo cōtractas: cōtrahēdo porrectas motū explicat: sed alternis intē
 ta conatibus latera sinuosa circūfert: ut p exteriorē spinæ curuaturā rigentē co
 starum aciē tendat: costis aut natura ad summū rectis squamæ unguas figat:
 quod uicissim & celeriter agēdo nō solū plana plabit: sed etiā cōuexa cōscēdit:
 tot uestigiis instructa: quot costis. Huius itaq; rei causa est: ut si in qualibet cor
 poris pte ab aluo usq; ad caput ictu aliquo collidat: debilis reddita cursum hñe
 nō possit: q̄a ubicūq; illi ictus inciderit: spinā soluit: per quā costas; pedes & mo
 tus corporis agebantur. Vnde etiā hic serpēs qui tādū tot iaculis inuulnerabilis
 obstitit: ad unius saxi ictū debilis cessit: ac mox circūuentus telis facile oppres
 sus est. Coriū aut eius Romā deuectū: quod fuisse. cxx. pedū spatio ferūt: aliquā
 diu cunctis miraculo fuit. **Regulus** aduersus tres impatores idest Hasdrubales
 duos & accitū ex Sicilia Hamilcarē atrocissimū bellum gessit: in quo cæsa sunt
 Carthaginensiu. xvii. M. capta autem. v. M. elephanti. x. & .viii. abducti: oppida
 .lxxxii. in deditiōe cessere Romanis. Carthaginēses fracti bellis: & cladib; exi
 naniti pacē a regulo poposcerūt sed cum intolerabiles & duras cōditiones pacis
 audissent: tuti; rati sese armatos mori q̄ miseros uiuere: precio nō solū Hispanorū
 uel Galloꝝ auxilia quæ iā dudū plurima habebāt: sed etiā Græcorū cōparāda du
 xerūt. Itaq; Xanthippū Lacedæmonioꝝ regē cū auxiliis accitū ducē bello præ
 fecerūt. Xanthippus inspectis Pœnoꝝ copiis atq; in cāpū deductis: longe in me
 lius mutato apparatu: pugna cū Romanis inseruit. Ingēs ibi ruina uiriū Roma
 narum fuit. Nā. xxx. M. Romanorū militū in illa tūc cōgressione pstrata sunt.
Regulus ille dux uir nobilis cū. d. uiris captus est: & i catenas cōiectus. decimo
 demū anno Punici belli nobilē triūphū Carthaginēsi; præbuit. Xanthippus tā
 audacis facti cōscius reꝝ instabiliū mutationē timēs ilico ex Aphrica migravit
 in Græciā. Igit; Aemili; Paulus & Fului; nobilior cōsules audita captiuitate re
 guli & clade exercitus Romani trāsire i Aphricā cū classe. cc. nauiu iussi Clipeā
 petunt. Eo Carthaginēses cū pari classe cōfestim uenerūt: nec differre potuit na
 uale certamē. ciiii. naues Carthaginēsiū demersæ. xxx. cū pugnatoribus captæ.
 Præterea. xxxv. M. militū cæsa sunt. Romanorū aut nouē nauibus deprehensis
 .M. c. periere milites. Cōsules aut Clipeæ castra posuerūt. Duo Hānones impa
 tores Pœnoꝝ eo rursus cū exercitu magno cōuenerūt. Prælio cōmissō. ix. M. mi
 litū pdiderūt. Sed & tunc apud Romanos nūq; diuturna scelicitas erat: & qua
 lesq; successus magnis cōtinuo malorū molibus obruebant. Cum itaq; Roma
 na classis ad Italiā prædis onusta remearet: infando naufragio euerfa est. Nam
 ex. ccc. nauibus. cc. xx. pierunt. lxxx. uix abiectis oneribus liberatæ sunt. Hamil
 car dux Pœnoꝝ cū exercitu in Numidiā Mauritaniāq; missus: postq; hostiliter Roma
 eruēteq; in uniuersos egit: q; regulū libēter suscepisse dicerent. M. argēti talētis. norum

&.xx.M. boum reliquos condemnauit. Principes autē oīum populorū patibulo suffixit. Tertio anno sicut semp indomitus furor cito piculorū obliuiscit. Seruilius Cæpio & Sēpronius Blesus cōsules. cclx. nauibus in Aphricā trāsgressi uniuersam orā maritimā: quæ circa syrtes iacet: depopulati sunt: atq; in superiora progressi: captis euerisq; ciuitatib; plurimis ingentē prædā ad classem deuexerunt. Inde cum ad Italiā redirēt: circa Palinuri p̄montorium: quod a Lucanis montibus in altum excurrit: illisi scopulis. c. l. naues onerarias nobileq; prædā crudeliter acq̄sitā infœliciter pdiderunt. Vicit aliq̄n apud Romanos improbiſſimā cupiditatē enormitas miseriæ. Nā p̄res: quibus nauticæ rei iam pertesum erat: de creuere ne amplius q̄. lx. nauium classis ad subsidium haberet Italia: quod q̄dem decretum cōtinuo adacti indomita cupiditate rupunt. Præterea Cotta consul in Siciliam trāsgressus plurimis præliis aduersus Pœnos & Siculos terra mariq; pugnavit: & p̄ totā Siciliā partim hostiū: partim etiā sociorū inhumanas strages reliquit. Lucio Cæcilio metello Gaiō Furio Placidio cōsulib; Hasdrubal nouus

Carthagi
nensium
strages.

Carthaginēsiū impator cum elephātis. c. xxxiii. & eq̄tum: peditumq; amplius .xx. M. Lilybeum uenit ex Aphrica: & cōtinuo cū Metello cōsule apud Panormū pugnā cōseruit. Sed Metellus uim magnā belluarū timens prius cas magno usus cōsilio uel in fugā: uel in mortē egit: & sic facile quis magnā uim hostium supauit. xx. M. Carthaginēsiū i eo prælio cæsa sunt. Elephāti quoq; .xxvi. interfecti. ciiii. capti: & p̄ Italiā ducti maximū Italis gētib; spectaculū præbuerunt. Hasdrubal cū paucis Lilybeum pfugit: atq; absens a Pœnis capite dānatus est.

Carthaginenses deuicti pacem a Romanis petierunt. *Cap. VIII*

Reguli
mors.

Post hæc fessi tot malis Carthaginēses pacē esse petendā a Romanis decreuerunt: Ad quā rē Attilium regulum antea ducē Romanū: quē iā per q̄nq; annos captiuū detinebāt: inter cæteros legatos præcipue mittēdum putauerunt: quē nō impetrata pace ab Italia reuersum: reſectis palpebris illigatum in machina uigilādo necauerunt. Alter deinde Attilius Regulus & Mālius Vulſco ambo bis cōsules cum classe. cc. nauium: & .iiii. legionibus Lilybeum p̄fecti sunt: quod oppidū in p̄mōtorio situm Romani obsidere conati: supueniēte Hānibale: qui Hamilcharis fuit filius uicti: maiore exercitus sui parte perdita: ipsi ægre euaserunt. Post hos Claudius cōsul cum classe. cxx. nauium ad drepani portum contra hostē p̄fectus: ibiq; mox exceptus classe Pœnorū supatus est. Et ipse quidē cum .xxx. nauib; Lilybeum in castra cōfugit. reliquæ oēs. hoc est. lxxx. aut captæ aut demersæ fuerunt. viii. M. militū cæsa. xx. M. capta referunt. Gaius

Naufra
gium.

ius quoq; iunior collega Claudii uniuersam classem naufragio amisit. Anno etiā cōsequēti classis Punica in Italiā trāsiit. Eiusq; plurimas partes lōge lateq; uasta uit. Interea Luētatius cum classe. cc. nauium in Siciliā trāſuectus: dum apud Drepanum ciuitatē pugnā inter primores Siciliae cietet: transfixo femore ægerrime cum iā obrueret erectus est. Porro autē Pœni cum. cccc. nauibus magnisq; copiis ad Siciliā duce Hānone cōcurrunt. Nec tamen Luētatius ſegniōr: imo cōsilia Pœnorū celeritate mira præuenit. Postq̄ p̄xime sibi utrorumq; classes apud Aegades insulas per totā noctem intertextis p̄p̄modum ancoris cōstituerunt: orta luce prior Luētatius signum bello dedit. Crudescēte pugna uictus Hāno nauē auertit: & dux fugæ primus fuit. Aliq̄ta cū eo pars exercitus sui Aphricā

LIBER Q VARTVS

petunt. Alii cōfugere Lilybeum sexaginta tres Punicæ naues captæ sunt. cxxv. demersæ. xxxii. M. hominum capta. cæsa. xiiii. M. fuere. Romanorū aut. xii. naues demersæ sunt. Lucretius deinde ad Ericinam ciuitatem: quā Pœni tenebant: uenit. Ibiq; duo. M. Carthaginensium conferta pugna interfecit.

Carthaginenses petitam pacem consequuntur. *Cap: IX*

Tunc Carthaginenses præcipiti festinatione ad Lucretium cōsulem ac deinde Romā mittunt: Orant pacem: quā cōditionibus ante ppositis ilico cōsequuntur. Conditiones aut erant ut Sicilia Sardiniaq; decederent: pro quo impensis bellicis puri argenti. iii. M. talentorū Euboicorū: æquis p̄sionibus per annos. xx. p̄derent. Huius pacis cōditio habita est post annū. iii. & .xx. ex quo bellū Punicū primū fuerat inchoatū. Quis rogo duarū ciuitatū unū bellū per annos. xxiii. gestū fando explicet: quos reges Carthaginensium: quot cōsules Romanorū: quot agmina exercituum: quātū numerū nauium cōtraxerit: profli- garit: oppresserit: & tum demū si illa ad plenū perp̄sa uideantur: de præsentib9 iudicet? Anno ab urbe cōdita. dvii. repentina subuersio ipsius Romæ præuenit triumphū Romanorū. Neq; enim temere dixerim quādo nō uel modicā læticiā Romæ supueniens rep̄te q̄grauissimus luctus oppresserit. Si quidem Quinto Lucretio Catulo Aulo Manlio cōsulibus diuersæ igniū aquarūq; clades pene absumpsere urbem. Nā Tyberis insolitis auctus imbrib9: & ultra opinionē uel diu- turnitate uel magnitudine redūdās oīa Romæ ædificia in plano posita delcuit. Diuersæ qualitates locorū ad unā cōuenere perniciē: quoniā quæ segnior redun- datio tenuit: madefacta dissoluit: & quæ cursus torrētis inuenit: impulsā deiecit. Aquarū grauissimā cladē grauior ignis secuta uastatio est: qui ignis icertū unde surrexerit plurimas ciuitatis partes puagatus: cū hominū domorūq; miserabile stragē fecisset: tū etiā tantū opum uno incendio cōsumpsit: q̄tū plurimæ & peregrinæ uictoriæ cōferre nō possent. Dehinc cū oīa in circuitu fori popularetur: ædem Vestæ corripuit. Et nec sibi siqdē diis subueniētibus: ignē illū qui æter- nus putabat: tēporarius ignis oppressit. Vnde etiā Metellus dū arsueros deos eri- pit: uix brachio semiusto ablatu aufugit. Tito Sēpronio Gracco & Gaio Vale- rio Fultone cōsulibus cū Phaliscis bellauere Romani. Eoq; proelio. xv. M. Phali- scorū interfecta sunt.

Tyberis
inūdatio

Urbis in
cendium

Galli bellum Romanis intulerunt. *Cap: X*

Odem anno Galli Cisalpini noui extitere hostes: aduersum quos ua- ria sorte bellatum est. Nam in primo cōflictu Valerio consule. iii. M. d. cecidere Romanorū. Secundo. xiiii. M. Gallogū cæsa. ii. M. capta sunt. Sed ob priorē cladem triumphus cōsuli denegatus est. Tito Manlio Torquato. Gaio Attilio Bubulco consulibus Sardinia insula rebellauit: auctoribus Pœnis: unde mox Sardi subacti & oppressi sunt. Carthaginensibus aut uiolato- ribus pacis: quā ipsi poposcissent: inferri bellū decretum est. Contra Carthaginē- ses pacem suppliciter poposcerunt. Et cum hi missis legatis nihil p̄fecissent: post etiā. x. principibus bis æque supplicantibus nec impetrarent: nouissime Hānonis hominis minimi inter legatos oratione meruerūt. Hoc anno porta Iani gemini clausa est: quia nusq; eodem anno bellum erat: quod sub Numa solum Pompilio rege prouenerat. Hic demum nobis tacendum est: & quia tempora quidem cō- ferri nostra nullo modo possunt: silentio trāsmitti expedit: ne obtrectatores dieq;

Porta Ia
ni clausa

uitæ suæ ad insultandum potius sibi hoc strepitu susciteimus. Ecce portæ Iani clausæ fuerunt. Foris bellum Romanorū non fuit. Omnem sobolem suā in gremio suo cōquiescentem Roma continens nō superauit.

Post primū punicū bellum Roma uno anno post. cccc. lx. annos quieuit. *Cap. x*

E hoc quādo: post primū bellum Punicum. post quantum temporis: post annos quadringētos sexaginta. quādiu: anno uno. & quid altero subsecutum est: ut de cæteris taceam: bellum Gallicum: & Hannibal cum bello Punico secūdo. Heu mihi cognouisse hæc & denudasse. Quinetiam me pudet. pax ista unius anni: uel magis umbra pacis. lenimētū miseriarum: an incentiuum malorū fuit: stillicidium istud olei in mediū magnæ flāmæ cadens extinxit fomitem tanti ignis: an aluit: Parū aquæ frigidæ ardentissimis haustū in febribus sanauit ægrotū: an potius incendit: per annos ppe. dcc. idest ab Hostilio Tullo usq; ad Cæsarem Augustū una tantūmodo ætate Romana sanguinem uiscera non sudarunt. & inter plurimas magnorū sæculorū ætates misera ciuitas: uere misera mater: uix uno tēpore a timore luctuū: ut non dicam ab ipsis luctibus conquieuit. Hoc si quisquā hominū tam parum in uita sua quietis habuisset: nūquid uel uixisse diceretur: Aut si quisquā per totum annum dolorib; & cruciatibus angatur: medio autē anni ipsius spatio unū tantū diem tranquilum: & sine cōslictationibus transigat: nūquid ex eo die leuamentū malorū accipiet: ac nō totum annū miseris deputabit: Sed illi inquit hunc annum pro glorioso signo infatigabilis uirtutis collocauerunt: atq; utinā pro obliuione calamitatis cōtinuæ præterissent. Nam sicut in corpore hominis ita demū dignoscitur lepra: si uariatim iter sanas cutis partes color diuersus appareat: at si ita se ubiq; diffundat ut omnia unius coloris: quis adulterari faciat perit illa discretio: ita si labor cōtinuus æquili tolerantia: sine respirandi appetitu perfluxisset: intentio uoluntatis & electio cōsuetudinis diceretur. Cum autē in hoc pauillū ocii tantope uel maiorū gaudia: uel minorū studia reclinantur: pfecto discernitur: & quā iocunditatē habuerit hæc breuitas: & quā amaritudinē illa plixitas: hoc est. quies illa q̄ grata fuisset: si diuturna mansisset: & hæc incessabilis miseria q̄ etiam uitā da fuerit: si uitari quacunq; potuisset. Anno ab urbe cōdita. dclxiiii. Hamilchar *Cap. xii*

Hamil/
charis
mors.

dux Carthaginiensium ab Hispanis in bello cū aliud bellū aduersus Romanos clā pararet: occisus est. Legati Romanorū ab Illyriis interfecti: *Cap. xii*

Equenti anno legati Romanorū ab Illyriis interfecti sunt. Post cum ipsis Illyriis atrocissimū bellum gestum est in quo multis oppidis populisq; deletis: reliqui se Fulvio Posthumioq; consulibus dederunt.

Tertio deinceps anno miserā ciuitatem sacrilegis sacrificiis male potentes stauerunt pontifices. Nāq; decem uiri consuetudinē priscae superstitionis aggressi Gallum uirum & Gallam fœminā cum muliere simul Græca in foro boario uiuos defoderūt. Sed obligamentū hoc magicū in contrariū cōtinuo uersum est. Nāq; diras illas: quas fecerant externorū mortes fedissimis suorū cædibus expiauerunt. Siquidem Lucio Aemilio Catulo Gaio Attilio Regulo consulibus magna formidine cōsternatus senatus defectione Cisalpinæ Galliæ: cum etiā ex ulteriore Gallia ingens aduentare exercitus nunciaretur: maxime gestatorū quod nomen non gentis sed mercenariorū Gallorum est. Itaq; permoti consules totius

Galloꝝ
ipetus.

LIBER QVARTVS

Italiae ad praesidium imperii contraxere vires. Quo facto in utriusque consulis exercitu. dccc. M. armatorum fuisse referuntur: sicut Fabius historicus: qui eidem bello interfuit: scribit. Ex quibus Romanorum & Campanorum fuerunt peditum. ccclxviii. M. Equitum vero. xxvi. M. dc. caetera multitudo sociorum fuit. Comisso praelio apud Arretium Attilius consul occisus est. lxxx. M. Romanorum: nec saltem tanta: quanta eos terrere debuit: caesa sui parte fugerunt. Nam. iiii. M. eorum tunc interfecta historici tradunt: quod ideo ignominiosius turpiusque est. tam paucis amissis tanta agmina diffugisse: quia se in aliis uictoriis non uiribus animorum praeualuisse: sed bellorum prouentibus prodiderunt. Quis enim rogo in exercitu Romanorum crederet numerum istum fuisse saltim: non dico fugisse? Post haec secundum cum Gallis praelium gestum est: in quo plane. xl. M. trucidata sunt Galloz. Sequenti anno Manlius Torquatus & Fuluius Flaccus consules primi trans Padum Romanas duxere legiones. Pugnatum est ibidem Insubribus Gallis: quorum interfecta sunt. xxiiii. M. quinq; M. capta. Eo deinde anno: qui huic proximus fuit: dira miseram urbem terrebatur. Namque in Piceno flumine sanguis effluxit: & apud Tuscos caelum ardere uisum est: & Arimini nocte multa lucem claram effuluisse: ac tres lunas distantibus caeli regionibus exortas apparuisse. Tunc quoque magno terrae motu Achaia & Rhodus insulae adeo concussae sunt: ut labentibus uulgo tectis ingens ille quoque Colossus rueret. Eodem anno Flaminius consul contemptis auspiciis: quibus pugnare prohibebatur: aduersum Gallos confligit: & uicit. In quo bello octo milia Galloz caesa. decem & septem milia capta sunt. Post hoc Claudius consul Gessatorum. xxx. milia deleuit: ubi etiam ipse Viridomarum regem in primam aciem progressus occidit: & inter multa Insubrium quos ad ditionem coegerat oppida: Mediolanum quoque urbem florentissimam cepit. Deinde Istri noui hostes excitati sunt: quos Cornelius Minutiusque consules multo quidem Romanorum sanguine subegerunt. Emergit hic paululum antiquus ille Romanorum improbae laudis etiam de parricidiis appetitus. Nam Fabius censor Fabium Buteonem filium suum furti insimulatum interfecit: dignum se facinus: quod pater uel parricidio plectendum duceret: quod ne leges quidem nisi multa pecuniae aut summum exilium circa quolibet hominum censuerunt.

Hannibal Romanis infestissimus. *Cap. XLIII*

anno ab urbe condita. dxxxiiii. Hannibal Paenorum imperator Saguntum florentissimam Hispaniae ciuitatem: amicam populi Romani: primum bello petitam: deinde obsidione cinctam: & fame excruciatam omniaque fortiter contemplatione fidei: quam Romanis deuouerant: digna indignaque tolerantem excidium. .viii. demum mense deleuit. Legatos Romanorum ad se missos iniuriosissime etiam a conspectu suo abstulit. Exinde odio Romani nominis: quod patri Hamilchari: cum esset. ix. annos natus: fidelissime alias infidelissimus ante aras iurauerat: Publio Cornelio Scipione & Publio Serronio Longo consulibus Pyreneos montes transgressus inter ferocissimas Galloz gentes ferro uiam aperuit. & nono demum die a Pyreneo ad alpes puenit: ubi dum montanos Gallos repelleret ab ascensu: obnitentes bello superat: atque inuias rupes igni ferroque rescindit. quatrimum commoratus: quinta demum die cum maximo labore ad plana Italiae peruenit. Fuisse tunc exercitum eius centum milium peditum. & .xxx. M. equitum definiunt. Scipio

Roma/
noꝝ stra
ges.

cōsul Hānibali primus occurrit: cōmissōq; pꝛelio apud Ticinum ipse grauitē
uulneratus per Scipionē filiū admodū pꝛetextatū qui post Afrīcanus cogno
minatus est: ab ipsa morte liberat⁹ euasit. Cæsus est ibi pene oīs Romanus exer
citus. Pugnatū est deinde eodem cōsule ad flumen Trebiā: iterūq; Romani pari
clade supati sunt. Sempronius cōsul cognito collegæ casu a Sicilia cū exercitu
rediit: qui similiter apud eundē fluuiū cōgressus amisso exercitu pene solus eua
sit. In eo tñ pꝛelio etiā Hānibal sauciatus est: qui postea cū in Hetruriā primo
uere transiret: in summo Apēnino tēpestare correptus biduo cōtinuo imobilitē
cū exercitu niuib⁹ cōclusus & onustus obriguit: ubi magnus hominū numerus
iumenta q̄ plurima: elephāti autē pene oēs frigoris acerbitate perierunt. At uero
alter tunc Scipio frater cōsulis Scipionis in Hispania plurima bella gessit. Ma
gonem quoq; Pœnorum ducem bello uicit & cepit.

Prodigia

Prodigia q̄ plurima. *Cap: XLV*
Iris tunc etiā Romani pꝛodigiis territi sunt. Nā & solis orbis minui ui
sus est. & apud Arpos parmæ in cælo uisæ. Sol quoq; pugnassee cū lu
na. apud Capenas intra diē duas lunas ortas. in Sardinia sanguine duo scuta lu
dauisse. in Phaliscis cælū scindit: uelut magno hiatu uisum. apud Antiū meten
tibus cruentas spicas in corbē decidisse. Igit̄ Hānibal sciens Flaminiū cōsulē so
lum in castris esse: quo celerius imparatū obrueret: primo uere pꝛogressus arripuit
pꝛiorē: sed palustrē uia: & tū forte Sarnus late redūdans pēdulos & dissolutos
campos reliquerat: de quibus dictū est. & quæ rigat æquora Sarnus: in quos cū
exercitu Hānibal pꝛogressus nebulis maxime: quæ de palude exhalabāt: pꝛspectū
auferētibus: magnā partē socioꝝ iumentorūq; pꝛdidit. Ipse autē uni elephāto: qui

Hānibal
oculum
amisit.

solus supfuerat: supsedens uix difficultatē itineris euasit. Sed oculum: quo dudū
iam egrotauerat uiolētia frigoris & uigiliæ ac laboris amisit. Vbi uero pꝛoximus
castris Flamini cōsulis fuit: uastatione circūiacentiū locoꝝ Flaminiū in bellum
excitauit. Hæc pugna ad Thrasumenū lacum facta est: ubi exercitus Romanus
infelicitissime arte circūuentus Hannibalis funditus trucidatus est. Ipse quoq;
cōsul occisus. xxiii. M. Romanorū in eo pꝛelio cæsa: sex. M. capta referuntur.
De exercitu uero Hannibalis. ii. M. ceciderunt. Famosum hoc apud Thrasume
num lacum certamen fuit tanta clade Romana maxime: cum ita intentus pu
gnantium ardor extiterit: ut grauissimum terræmotum: q̄ tunc forte tam uehe
mens factus est: ut urbes diruisse: mōtes transtulisse: discidisse rupes: & flumina
retrosum coegisse referatur: pugnantēs omnino nō senserunt. Factam ad Thra
sumenū ruinam sequitur pugna Cānensis: quāuis Fabii Maximi dictatoris tem
pus medium fuerit: qui impetum Hannibalis cunctando tardauit.

Pugna
ad Thra
sumenū
lacum.

Pugna Cannensis. *Cap: XLV*
a Nno ab urbe condita. d. xl. Lucius Aemilius Paulus & Publius Te
rentius Varro consules cōtra Hannibalem missi impatientia Varro
nis cōsulis infelicitissime apud Cānas Apuliæ uicum omnes Romanæ spei uires
pene perierunt. Nam in ea pugna. xliiii. M. Romanorū interfecta sunt: q̄q; & de
exercitu Hannibalis magna pars cæsa est. Nullo tamen Punico bello Romani
adeo ad extrema internitionis adducti sunt. Perit enim in eo cōsul Aemilius
Paulus. Consulares autem & pꝛætorii uiri. xx. interfecti sunt. Senatores uel capti

LIBER Q VARTVS

uel occisi sunt. xxx. nobiles uiri. ccc. pedestriū militū. xl. M. equitum. iiii. M. d. Varro cōsul cum l. equitibus Venusium fugit. Nec dubiū est ultimū illum diē Romani status futurū fuisse. si Hannibal mox post uictoriam ad peruadendam urbem contendisset. Hannibal in testimoniū uictoriæ suæ tres modios annulorum aureorū Carthaginem misit: quos ex manibus interfectorum equitū Romanorum senatorūq; detraxerat. Vsq; adeo autē ultima desperatio reipublicæ apud residuos Romanos fuit: ut senatores de relinquenda Italia sedibusq; quærendis consilium incundum putarint. Quod auctore Cæcilio Metello confirmatum fuisset: nisi Cornelius Scipio Tribunus tunc militū idem qui postea Africā nus fuit: districto gladio deterruisset. ac potius pro patriæ defensione in sua uerba iurare coegisset. Romani ad spem uitæ: quasi ab inferis respirare ausi dictatorem Decium Iunium crearūt: qui delectu habito ab annis decem & septem immaturæ inordinatæq; militiæ quattuor legiones undecunq; contraxit. Tunc etiam seruos spectati roboris ac uoluntatis: uel oblatos: uel si ita opus fuit: publico precio emptos sub titulo libertatis sacramento militiæ adegit. Arma quæ de erant tēplis detraxerūt. egenti arario priuatæ opes refusæ sunt. Ita equester ordo: ita plæbs trepida: obliuata studio: in cōmune cōsuluit. Iunius quoq; dictator antiquum Romanæ miseriæ factum recolens pro supplemento exercitus edicto: uel ut Asylo patefacto: homines quicūq; sceleribus ac debitis obnoxii essent: impunitate permessa militiæ mancipauit: quorū numerus ad sex. M. uirorum fuit. Campania uero uel potius omnis Italia ad Hannibalem desperata penitus Romani status reparatione defecit. Post hoc Lucius Posthumius prætor aduersum Gallos pugnare iussus cum exercitu cæsus est. Deinde Sempronio Graccho & Quinto Fabio Maximo cōsulibus Claudius Marcellus ex prætore pconsul designatus Hannibalis exercitū proelio sudit. Primusq; post tantas reipublicæ ruinas spem fecit Hannibalem posse superari. Scipiones autē in Hispania Hasdrubalem Pœnorum imperatorem ad Italiam exercitum comparantē grauissimo bello oppresserunt. Nam. xxxv. M. militum de exercitu eius uel cæde: uel captione minuerunt Celtiberos milites: cum primum externam manum Romani in castris habere cœperūt. præcio sollicitatos ab hostiū societate in castra sua duxerunt. Sempronius Gracchus proconsul ab hospite suo Lucano quodam ductus in insidias occisus est. Centenius Penula centurio decerni sibi ultro bellum aduersum Hannibalem petiit: a quo cum octo. M. militum: quos in aciem eduxerat: cæsus est. Post hunc Gneus Fuluius prætor ab Hannibale uictus amisso exercitu uix euasit. Pudet recordationis. Quid enim dicam improbitatem magis: an miseriā Romanorum? immo uerius. uel improbam miseriā: uel miserā improbitatem? Quis credat eo tempore: quo ararium populi Romani egenā stipem priuata collatione poscebat. miles in castris: nō nisi aut puer: aut seruus. aut sceleratus: aut debitor: & ne sic quidem numerus idoneus erat: senatus in curia omnis pene nouitijs uidebatur. Postremo cum ita imminutis fractisq; omnibus desperaretur: ut consilium de relinquenda Italia subiretur: eo tempore cum unū domesticū bellum: ut diximus: ferri uix ullo modo posset: tria insuper trāsmarina bella quis credat fuisse suscepta: unum in Macedonia cōtra Philippum potentissimum Macedonia regem: Alterum in Hispania contra Hasdrubalem

Strages
Cānculis

Cāpaniæ
defectio.

Sempro
nius

Gracch⁹

Cētenius
Penula

Gneus
Fuluius

Hānibalis fratrem: Tertium in Sardinia contra Sardos: extra hoc: Quartum Hānibalis: quo in Italia premebantur: & tamen fortis in alterutrum desperatio in meliora profecit. Nam in his omnibus desperando pugnarunt: pugnādo uicerūt. Ex quo euidenter ostenditur: nec tempora tūc fuisse trāquilliora ociis: sed homines miseris fortiores. Anno ab urbe condita. d. xliii. Claudius Marcellus Syracusas opulentissimā urbem Siciliae secūda oppugnatione uicē cepit. Quam cum iam pridem obsedisset. Archimedis Syracusani ciuis admirabili ingenio prādicti machinis repulsus expugnare nō potuit.

Hānibal usq; ad Anienem flumen deuenit tertio lapide ab urbe Roma. *Cap. xi*

Hānibal
apud ur
bem pu
gnator.

Ecimo anno postq; Hānibal in Italiā uenerat Gneo Fuluius & Publio Sulpitio cōsulibus Hānibal de campania mouit exercitū. & cum in genti clade omniū per Sidicinum Sinuessanumq; agrum uia Latina profectus ad Anienem fluuiū tribus milibus ab urbe cōsedit: incredibili totius ciuitatis metu cū senatu populoq; diuersis curis trepido matronae quoq; amentes pauore per ppugnacula currerent: & conuehere in muros saxa: primaeq; promuris pugnare gestirent. Ipse autē cum expeditis equitibus usq; ad portam Coluinam infestus accessit: deinde omnes copias in aciē direxit. Sed & cōsules Fuluius & Publius nō detrectauere pugnam. At ubi expositae utrinq; acies constiterunt: in cōspectu Romae prāmiū uictoriae futurae tantus subito se imber e nubibus grādine mixtus effudit ut turbata agmina uix armis retentis in sua se castra colligerēt. Deinde cū serenitate reddita in cāpū copiae atq; in aciē rediissent: rursus uiolentior fusa tēpeestas maiore metu mortaliū audaciam coercuit. territosq; exercitus in tentoria refugere coegit. Tūc cōuersus in religionem Hānibal dixisse fertur: potiūda sibi Romae modo uoluntate nō dari: modo potestatem. Rideāt nūc mihi obtrectatores ueri dei hoc loco: Hānibali a capeienda subruēdaq; Roma utrū Romana restitit fortitudo: an diuina miseratio: an forsita conseruari isti dedignant fateri: quod Hānibal & uictor extimuit: & cedēs pbauit. An si istā diuinā cautelā per pluuiā de caelo uenisse manifestum est: ipsam autē pluuiam opportunis & necessariis tēporibus nō nisi per christum: qui est uerus deus ministrari: etiam ab huiusmodi hominibus satis certo sciri: nec negari posse existimo. Maxime nūc: quādo ad documentum potentiae eius cūm siccitate turbante pluuiam poscere assidue cōtigit: & alternis uicibus nūc gentiles: nūc christiani rogāt: nec unq; etiam ipsis testibus factum est: ut optati imbres superueniant: nisi in die: quo rogari christū & christianis rogare permittitur: proculdubio cōstat urbem Romā per hunc eundem uerum deum: qui est christus lesus ordinantē secundū placitum ineffabilis iudicii sui: & tūc affuturā fidei credulitatem seruātam fuisse: & nūc pro parte sui incredulam castigatam. At uero Scipiōes in Hispania ambo Scipiones a fratre Hasdrubalis interfecti sunt. In Campania interfecti Capua capta est a Quinto Fuluius proconsule. Principes autem Campanorum ueneno mortem sibi consciuerunt: Senatum omnem Capuae etiam prohibente Senatu Romano Fuluius Supplicio necauit. Interfectis in Hispania Scipionibus cum omnibus incusso pauore contantibus Scipio se admodum adolescens ultro obtulisset: & pudēda penuria esset ararii Claudio Marcello & Valerio Leuino auctoribus: qui tunc cōsules erant aurum argentūq; signatū ad quaestores

LIBER QVARTVS

palam omnes senatores in publicum cōtulerunt: ita ut nihil præter annulos singulos: bullasq; sibi ac filiis: & deinde filiabus uxoribusq; singulas tantum auri uncias: & argenti non amplius q̄ singulas libras relinquerent.

Scipio in Hispania imperiū proconsulare sortitus est. *Cap. xvii*

f Scipio annos natus. xxiiii. imperiū in Hispania proconsulare sortitus: Scipio ultionem patris præcipue & patris animo intendēs pireneum transaphrica/ gressus primo impetu Carthaginem nouam cepit: ubi stipendia maxima: præsi/ nus. dia ualida: copiae auri argentiq; magnæ Pœnoꝝ habebātur: ubi etiam Magonē fratrem Hānibalis captum cum cæteris Romam misit. Leuinus cōsul ex Macedonia rediens Agrigentū urbem Siciliae expugnauit. Ibiq; Hānonem Aphroꝝ ducem cepit. xl. ciuitates in deditiōnem accepit. xxvi. expugnauit. Hannibal in Italia Gneum Fuluiū p̄cōsulem. Præterea Tribunos. xi. & .vi. M. militum interfecit. Marcellus cōsul cum Hānibale triduum continuum dimicauit. Primo die pari pugna discessum est. Sequenti uictus cōsul. Tertio die uictor octo. M. hostium interfecit. Ipsumq; Hānibalem cū reliquis fugere in castra compulit. Fabius cōsul Maximus Tarentū: quæ a Romanis desciuerat: iterq; expugnauit: & cepit. Ibiq; ingētes copias Hānibalis cū ipso duce eius Carthalone deleuit. xxx. M. hominū captiuoꝝ uendidit: precia in fiscum rettulit. Sequenti anno in Italia Claudius Marcellus consul ab Hānibale cum exercitu occisus est. Scipio in Hispania Pœnoꝝ ducem Hasdrubalem uicit: & castris exiit. Præterea. lxxx. ciuitates aut deditiōne: aut bello in potestātē redegit. Aphris sub corona uenditis Scipiois sine precio dimisit Hispanos. Hannibal utrunq; consulem Marcellum & Crispi successus num insidiis circūuentos interfecit. Claudio Nerone & Marco Liuiio salinatore consulibus cum Hasdrubal Hānibalis frater ab Hispaniis per Gallias ad Italiā Hasdru/ ueniret: iussusq; a Carthaginensibus ut fratri cum copiis iungeretur: magna se/ bal inter cum auxilia Hispanoꝝ Gallorumq; deduceret: cum maturato aduentu descen/ ficitur. disse iam ex alpibus consulibus proditus fuisset: ab exercitu Romano ignorante Hānibale præuentus cum omni exercitu suo interfectus est. Diu quidē incertus belli euentus fuit: elephantis maxime Romanā infestantibus aciem: qui a militibus Romanis occisi sunt: quos a uolitando uelites uocant: quod genus militiae pauloante fuerat repertū: ut lecti agilitate iuuenes cū armis suis post terga equitum sederent: & mox cum ad hostem uentum esset: equis desilirent: & continuo pedites ipsi ex alia parte equitibus: per quos aduecti fuerant: dimicantibus hostem perturbarent. Ab his ergo uelitibus elephāti retroacti: cum regi iam a suis nō possent: fabrili scalpro intra aures adacto necabantur. Id genus occidendæ: cum opus esset: belluæ idem dux Hasdrubal primus inuenerat. Fuit hoc prælio Pœnis Metaurus Flumen ubi Hasdrubal est uictus: quasi Thrasumenus laeus: & Cessana Piceni ciuitas ut uicus ille Cānensis. Nam. lxiii. M. de exercitu Hasdrubalis ibi occisa sunt. Capta sunt. v. M. cccc. Quattuor. M. ciuium Romanorum inter eos reperta atq; reuocata sunt: quod uictoribus consulibus solatio fuit. Nam & ab exercitu eorum. viii. M. ceciderunt. Hannibali caput fratris sui Hasdrubalis ante castra proiectum est. Quo uiso & simul clade Pœnoꝝ cognita: anno. xiiii. q̄ in Italiam uenerat: refugit in Brutios. Post hæc anno continuo inter Hannibalem & Romanos quies a tumultu bellorum inter/

cessisse uisa est: quia inquietudo morborum in castris erat: & grauissima pestilentia Scipio in utriusque exercitusangebant. Interea Scipio uniuersa Hispania a Pireneo usque ad Africam oceanum in prouinciam redacta: Romam uenit. Consul cum Lycinio Crasso creatus in Africam transit. Hannonem Hamilcaris filium ducem Pœnorum interfecit: exercitumque eius partim eade: partim captiuitate dispendit. Nam. xl. M. Pœnorum eo proelio occidit. Sempronius consul cum Hannibale congressus & uictus Romam refugit. Scipio in Africa aggressus hyberna Pœnorum atque alia Numidarum: quæ utraque haud procul ab Utica erat: Nocte concubia fecit incendi. Pœni trepidi cum casu accidisse ignem putarent: inermes ad extinguendum concurrerunt. Quare facile ab armatis superati sunt uel oppressi. In utrisque castris. xl. M. hominum igni ferroque consumpta sunt. capta. v. M. duces ipsi miserabiliter ambusti ægre effugerunt. Hasdrubal impator Carthaginem profugus uenit. Itaque Siphax & Hasdrubal mox plurimum reparauere exercitum: atque iterum cum Scipione congressi sunt: uictique fugerunt. Siphacem fugientem Lælius & Masinissa ceperunt. Cætera multitudo Cyrtam confugit: quam Masinissa oppugnatam in ditionem recepit. Siphacem ad Scipionem catenis uinctum deduxit: quem Scipio cum ingentibus spoliis plurimisque captiuis Romam perducendum Lælio tradidit.

Hannibal reuersus est: ut fessis Carthaginensibus subueniret. *Cap. X*
 h Annibal in Africam redire iussus: ut fessis Carthaginensibus subueniret: flens reliquit Italiam: omnibus Italici generis militibus qui sequi nolent interfectis: cui cum ad Africanum littus propinquanti iussus esset quidam de nauticis ascendere in arborem nauis: atque inde speculari: quam regionem teneret: sepulchrum dirutum se prospexisse respondit. Abominatus dictum Hannibal: deflexo cursu ad Leptim oppidum copias exposuit: ubi continuo refecta multitudine Carthaginem uenit: deinde Scipionis colloquium petiit. Ibi cum diu se attoniti mutua admiratione duo clarissimi duces suspexissent: infecto pacis negotio proelium confertum est: quod diu magnis ducum artibus dispositum: magnis copiis mobilibus gestum: magnis militum uiribus consummatum Romanis uictoriam contulit. Octoginta elephantum ibi uel capti uel occisi sunt. Carthaginensium interfecta sunt .xx. M. d. Hannibal omnia & ante proelium & in proelio expertus: cum paucis: hoc est uix. iiii. equitibus inter tumultum elapsus Andrumetum confugit. Postea Carthaginem post. xxx. & sex annos quam inde paruus cum patre exierat: uenit: Consultanti que senatus nullam esse spem. residuam: nisi in petenda pace persuasit. Gaius Cornelio Lentulo Publio Aelio Peto consulibus Carthaginensibus pax per Scipionem uoluntate senatus populique concessa est. Naues tamen plus quam quadraginta in altum productæ in conspectu ciuitatis incensæ sunt. Scipio iam tunc cognomento Africanus triumphans urbem ingressus est: quem Terentius qui postea comicus ex nobilissimis Carthaginensibus captiuis pilleatus: quod indultæ etiam libertatis insigne fuit: triumphantem post currum secutus est.

Secundum Punicum bellum finitum est & Macedonicum successit. *Cap. XII*
 Nono ab urbe condita. d. xlvi. bellum Punicum secundum finitum est: quod gestum est annis. xvii. cui Macedonicum continuo successit: quod Quintus Flaminius consul sortitus post multa & grauissima proelia: quibus Macedones uicti sunt: pacem Philippo dedit. Deinde cum Lacedæmoniis

Macedonicum bellum.

LIBER Q VARTVS

pugnauit: uicto Nabide duce ipsorum nobilissimos obsides Demetrium Philippi filium & Armenem Nabidis filium ante currum duxit. Romani captiui: qui sub Hannibale per Graciam uediti fuerat: uniuersi recepti: capitibus rasis: ob detestabilem seruitutem: currum triumphantis secuti sunt. Eodem tpe Insubres Boii atq; Cenomani contractis in unum uiribus. Hamilchare Pœnorum duce qui in Italiam remanserat Cremonam Placentiamq; uastantes difficillimo bello a Lucio Fulvio prætoris superati sunt. Postea Flaminius præsul Philippum regem & cum eo Thracas Macedonas Illyrios multasq; præterea gentes quæ in auxilium eius uenerant: bello subegit. Victi Macedones castra amiserunt. viii. M. hostium eo die caesa. v. M. capta Polybius scribit. Valerius dicit. xl. M. trucidata. Claudius uero. xxxii. M. interfecta commemorat. Sed hæc uarietas scriptorum utiq; fallacia est. Fallacia autem causa præfecto adulatio est dum uictores laudes accumulare uirtutemq; patriæ extollere uel presentibus uel posteris studet. Alioquin inquisitus non fuisset numerus: nec qualiscumq; fuisset expressus: quod si gloriosum est duci & patriæ plurimos hostium peremisse: quanto magis lætum patriæ & duci beatum potest uideri suorum uel nullos uel paucissimos perdidisse. Ita lucidissime patet quod simili impudentia mentiendi qua occisorum hostium numerus dicitur: sociorum quoque amissorum damna minuunt: uel etiam omnino reticentur. Igitur Sempronius Tuditanus in Hispania citeriore bello oppressus cum omni exercitu Romano interfectus est. Consul Marcellus in Hetruria a Boiis oppressus magnam partem exercitus perdidit: cui postea Eurius consul alter auxilio accessit. Atque ita uniuersam Boiorum gentem igni ferroque uastantes præpmodum usque ad nihilum deleuerunt. Lucio Valerio Flacco Porcio Marco Catone consulibus Antiochus rex Syriæ bellum contra populum Romanum instruens in Europam transiit ex Asia. Tunc etiam Hannibal propter excitandi belli rumores: qui de eo apud Romanos ferebantur exhiberi Romam a senatu iussus clara ex Africa profectus ad Antiochum migravit: quem cum apud Ephesum inuenisset: mox contentum Hannibal in bellum impulit. Tunc etiam lex quæ ab Oppio tribuno plebis lata fuerat: ne qua mulier plus quam semunciam auri haberet: neue uersicolori uestimento: nec uehiculo per urbem uteretur: post. xx. annos abrogata est. Publio Scipione Africano itere & Tito Sempronio Longo consulibus apud Mediolanum. x. M. Gallorum caesa. Sequenti autem prælio. xi. M. Gallorum. Romanorum uero. v. M. occisa sunt. Publius Dicitius prætor in Hispania citeriore pene omnem amisit exercitum. Marcus Fuluius prætor Celtiberos cum proximis gentibus uicit: regemque eorum cepit. Minutius a Liguribus in extremum periculum adductus & insidiis hostium circumuetus uix Numidarum equitum industria liberatus est. Scipio Africanus inter ceteros legatus ad Antiochum missus est cum Hannibale colloquium familiare habuit Sed infecto pacis negotio ab Antiocho discessit. In utraque Hispania per Flaminium Fuluiumque prætores bella multum horrida cruentaque utriusque populi gesta sunt. Porro Publio Cornelio Scipione & Marco Acilio Glabrione consulibus Antiochus quis thermopylas occupasset: quas munimine tutior propter dubios belli euentus fieret: tamen commisso bello a consule Glabrione superatus uix cum paucis fugit et prælio. Ephesumque puenit. Is habuisse fertur armatorum. lx. M. ex quibus. xl. M. caesa: capta autem plus quam. v. M. referuntur fuisse. Alter consul Scipio cum Boiorum gente conflixit: in quo prælio. xx. M. hostium interfecit. Sequenti anno Scipio Africanus

habēs in auxilio Eumene Attali filiū aduersus Hānibalē: qui tūc Antiochi classi
 præerat: bellū nauale gessit. Antiochus uicto Hannibale & in fuga acto: simulq;
 omni exercitu amisso pacē rogauit. Filiūq; Aphricani: quē utrū exploranter: an
 in prælio cepisset: incertū est: ultro remisit. In Hispania ulteriore Lucius Aemi-
 lius præcōsul a Lusitanis cū uniuerso exercitu casus interiit. Lucius Bebius in Hi-
 spaniā pficiscēs a Liguribus circumuētus cū uniuerso exercitu occisus est: unde
 ne nunciū quidē supfuisse cōstat: ut internitionē ipsam Romæ Massilienses nun-
 ciare curauerint. Cōsul Fuluius de Græcia in Gallogræciā: quæ nunc est Galatia
 transuēctus ad Olympū montē puenit: ad quē uniuersi Gallogræci cum cōiugi-
 bus & liberis cōfugerāt: ibiq; acerbissimū bellum gessit. Nāq; de superiorib; locis
 sagittis & saxis gradibus cæterisq; telis Romani grauius cōtriti tandem usq; ad
 cōgressum hostiū pruperūt. xl. M. Gallogræcorū eo prælio interfecta referunt.
 Martius cōsul aduersus Ligures pfectus: supatusq; quatuor milia militū amisit:
 & nisi uictus refugisset celeriter in castra: eandē internitionis cladē: quā Bebius
 dudum ab eisdē hostibus acceperat: ptulisset. Marco Claudio Marcello Quinto
 Fabio Labeone cōsulibus: Philippus rex qui legatos populi Romani interfece-
 rat: ppter Demetrii filii sui: quē legatū miserat: uerecūditissimas preces: ueniā me-
 ruit: eundēq; cōtinuo uelut Romanis amicum: suiq; pditorē fratrem quoq; ipsius
 ad parricidiū fratris ministro: nihil de utroq; miserū mali suspicantē: ueneno ne-
 cavit. Eodē āno Scipio Aphricanus ab ingrata sibi urbe diu exulās apud Līter-
 nium oppidū morbo periit. Iisdem etiā diebus Hānibal apud Prusiā Bithyniæ
 regē cum a Romanis reposceret: ueneno sese necauit. Philopomenes dux Achi-
 uorū a Mesaniis captus occisus est in Sicilia. Tunc Vulcani insula: quæ ante nō
 fuerat: repēte mari edita cū miraculo oīum usq; ad nunc manet. Quintus Ful-
 uius Flaccus prætor in citeriore Hispania maximo prælio. xxiii. M. hoīum fu-
 dit. quatuor milia cepit. Tiberius Sempronius Gracchus in Hispania ulteriore
 .c. l. oppida uacuata quassataq; bellis ad deditiōnē coegit. Eadē tēpestate & Lu-
 cius Posthumius in citeriore Hispania. xl. M. hostium bello interfecit. Gracchus
 prætor ibidē itē. cc. oppida expugnauit & cepit. Lepido & Mutio cōsulibus.
 Basterna Basternarū gens ferocissima auctore Persa Philippi filio: prædax spe sollicitato:
 rū gens & trāseundi Istri fluminis facultate: sine ulla pugna uel aliquo hoste deleta est.
 deleta Nā tunc forte Danubius: qui & Ister crassa glacie supstratus pedestrē facile trā-
 situm patiebat. Itaq; cū improuide toto & maximo simul agmine inæstimabi-
 lis hoīum: uel equorū multitudo trāsiret: enormitate ponderis & cōcussione gra-
 dientium cōcrepās gelu & glaciali crusta dissiluit uniuersumq; agmē: quod diu
 sustinuerat: mediis gurgitib; uicta tandē & cōminuta destituit: atq; eadē rursus
 fragmētis impediētibus supducta submersit. Pauci ex omni populo p utrāq; ri-
 pam uix cōcisis euasere uisceribus. Publico Lycinio Crasso & Gaio Cassio lōgino
 cōsulibus Macedonicū bellum gestum est: merito inter maxima bella referēdū.
 Macedo Nam in auxilio Romanorū tota primū Italia. Deinde Ptolemæus rex Aegypti
 nicū bel & Ariarates Cappadociæ. Eumenes Asiæ: & Masanissa Numidiæ fuerunt. Per-
 lum. sen & Macedonas secuti sunt Thraces cū rege Cothe. & uniuersi cū rege Gen-
 tio Illyrii. Itaq; aduenienti Crasso cōsuli Perses occurrit. Cōmissioq; prælio mise-
 rabiler uicti fugere Romani. Sequēti pugna pene pari clade partis utriusq; in

Gallo/
græci in
terfecti

Aphrica
ni & Hā
nibalis
mors.

Basterna
rū gens
deleta

Macedo
nicū bel
lum.

LIBER Q VARTVS

Hyberna discessum est. Deinde Perfes pfligato multis pœliis exercitu Roma-
no in Illyriũ trãsgressus Sulcanũ oppidũ defensum præsidiis Romanis pugnã-
do cepit: ubi magnã Romanorũ præsidiõũ multitudinẽ partim occidit: partim
sub corona uēdidit: partim secũ in Macedoniã duxit. Postea cũ eo Lucius Ae-
milius Paulus cõsul dimicauit: & uicit. Nã. xx. M. peditũ in eo pœlio iterfecit.
Rex cũ eqtatu subterfugit: sed cõtinuo captus atq; i triũpho cũ filiis ante currũ
actus post apud Albã in custodia defecit. Filius eius iunior fabricã ærariã ob to-
lerandã inopiã Romæ didicit: ibiq; cõsumptus est. Plurima præterea & satis di-
uersis prouentibus bella multarũ ubiq; gentium gesta sunt: quæ breuitatis causa
prætermisi.

Bella in Hispania gesta. *Cap: XX*

Nno ab urbe cõdita. dc. Lucio Lycinio Lucullo & Aulo Posthumio
a Albino cõsulibus: cũ oēs Romanos ingēs Celtiberorũ metus inuasif-
set: & ex oibus nõ esset: qui ire in Hispaniã uel miles uel legatus aude-
ret: Publius Scipio qui postea Africanus est dictus: ultro sese militaturum in

Scipio
Aphica-
nus.

Hispaniã obtulit. cũ tamẽ in Macedoniã sorte iã deputatus esset. Itaq; pfectus
in Hispaniã magnas strages gentiũ dedit. sapius etiã tã militis q̃ ducis usus offi-
cio. Nã & barbaræ puocantẽ singulariter cõgressus occidit. Sergius aut Galba
prætor a Lusitanis magno pœlio uictus est: inuersoq; exercitu amisso ipse cũ
paucis uix elapsus euasit. Eodẽ tpe censores theatrũ lapideũ in urbe cõstrui cen-
suerũt: quod ne tũc fieret: Scipio Nafica grauissima orõne obstitit: dicẽs inimi-
cissimũ hoc fore bellatori populo: ad nutriẽdã desidiã lasciuiãq; cõmetũ. Adeoq;

Scipio
Nafica

mouit senatũ: ut nõ solũ uendi oĩa theatro cõparata iusserit: sed etiã subselia lu-
dis poni phibuerit. Quamobrẽ intelligãt nri qbus qcqd extra oblectamentũ li-
bidinis occurrit: offensio est: pp hoc q se infirmiores esse hostibus suis ipsi sen-
tiunt: & fateant theatra accusanda nõ tpa: nec blaphemãdum deũ uerũ solũ qui
usq; nũc ea phibet: sed abominãdos deos: uel dæmones suos qui ista petiuerunt:
p fundo siqdẽ satis malignitatis suæ argumẽto: tale sacrificiũ flagitãtes: quo nõ
magis fuso cruore pecudũ: q̃ pfligata uirtute hominũ pascerent. Nã utiq; tunc
nec hostes: nec fames: nec morbi: nec pdigia deerant: imo tunc plurima erãt: sed
theatra nõ erãt: in qbus quod incredibile dictu est: ad arã luxuriæ uirtutum ui-
ctimæ trucidant. Carthaginẽsibus aliqñ uisum est hoies imolare. sed male præ-
sumpta psuasio breui prætermissa ẽ. A Romanis uero exactũ est: ut semetipsos
pditioni impederet. Factũ esse sic fatent: & clamãt ut fiat: qui pro maçtãda gre-
gis sui pecude fortasse offenderent: & pro interficiẽda cordis sui uirtute lætant.
Quin potius Naficæ erubescãt: q christianis exprobandũ putãt: & nõ nobis de
hostib; quos semp habuerũt. sed illi de theatro: quod hri phibuerat: cõquerant.
Igit in Hispania Sergius Galba prætor Lusitanos citra Tagũ flumẽ habitãtes
cũ uoluntarios in deditiõnẽ recepisset: p scelus interfecit. Simulãs. n. de cõmodis
eorũ se acturũ fore: a circũpositis militibus cunctos inermes incautosq; pstrauit:
quæ res postea uniuersæ Hispaniæ ppter Romanorũ perfidiã causa maximi tu-
multus fuit.

Bellum terribile ortum in Hispania. *Cap: XXI*

Nno ab urbe cõdita. dc. ii. Lucio Censorino & Marco Mãlio cõsuli-
a bus tertiũ Punicũ bellũ exortũ est. Igit cũ senatus delendã Carthagi bellũ Pu-
nem censuisset: pfecti in Africã cõsules & Scipio tũc tribunus mi-

Tertium
Pun-
icum.

litum ppe Vticā maioris Aphricani castra tenuerunt. Ibi Carthaginēsisibus euo-
 catis iussisq; ut arma & naues traderēt nec moratis tāta uis armoz repēte tradi-
 ta est: ut facile tota ex his Aphrica potuisset armari. Sed Carthaginenses postq̄
 arma tradiderūt & relicta urbe secedere pcul a mari. x. M. passuū iussi sunt: do-
 lorē ad despationē cōtulerunt: aut defensuri ciuitatē: aut cū ipsa p ipsam sepeliē-
 di: ducesq; sibi duos creauerunt Hasdrubales: armaq; primū facere aggressi æris
 Cartha- ferricq; inopiā auri & argēti metallis suppleuerūt: cōsules oppugnare Carthaginē
 ginis sit⁹ statuunt: cuius situs hmōi fuisse dicit. Vigintiduo milia passuū muro amplexa
 tota mari pene cingebat absq; faucibus: quæ. iii. M. passuum apiebant. Is locus
 murū. xxx. pedes latū habuit saxo quadrato in altitudine cubitoꝝ. xl. Arx: cui
 Byrsæ nomē erat: paulo amplius q̄. ii. M. passuum tenebat. Ex una parte murus
 cōmunis erat urbis & Byrsæ: iminēs mari: quod mare stagnū uocabāt: qm̄ obie-
 ctu ptentæ linguæ trāquillatur. Cōsules igit̄ quis aliquātā muri partē quassatā
 machinis diruissent: tamē a Carthaginēsisibus uicti ac repulsi sunt: quos fugien-
 tes Scipio repulso intra muros hoste defendit. Censorinus in urbem rediit. Man-
 lius omissa Carthagine ad Hasdrubalem arma cōuertit: Scipio Masinissa mor-
 tuo inter Masinissæ filios tres Numidiæ regnū diuisit: quocirca Carthaginem
 reuerso Manlius Tezagam urbem expugnauit atq; diripuit. Duodecim. M. ibi
 Hasdru- Aphrorum caesa. Sex. M. capta sunt. Hasdrubal Pœnorū imperator Masinissæ
 balis nepos subseiorum fragmentis in curia a suis propter suspicionem proditiōis
 mors occisus est. Iuuenius prætor in Macedonia aduersus Pseudo Philippū cōgres-
 sus cum maxima clade totius Romani exercitus interfectus est.

Tertium bellum punicum. *Cap: 22 11*

a Nno ab urbe cōdita. dc. vi. idest anno. l. post bellum punicū secundū
 Gneo Cornelio & Lentulo Lucio Mūnio consulibus Publius Scipio
 Cartha- superioris anni cōsul delere Carthaginē suprema sorte molitus Cothonē ingredit̄:
 ginensiuū ubi dū sex cōtinuis diebus ac noctibus pugnat̄: ultima Carthaginenses despacio
 deditio traxit ad deditiōē: petētes ut quos belli clades reliquos fecit: saltē seruire liceat.
 Primū agmē muliez̄ satis miserabile: post uiroz̄ magis deforme descēdit. Nam
 fuisse muliez̄. xxv. M. uiroz̄. xxx. M. memoriæ traditū est. Rex Hasdrubal se
 ultro dedit. Trāsfugæ: qui Aesculapii tēplū occupauerāt uoluntario præcipitio
 dati igne consumpti sunt. Vxor Hasdrubalis se duosq; filios secum uirili dolore
 & furore fœmineo in mediū iecit incēdiū: eundē nūc mortis exitū faciēs nouissi-
 ma regina Carthaginis: quē quondā prima fecisset. Ipsa aut̄ ciuitas decē & septē
 diebus cōtinuis arsit: miserūq; spectaculū de uarietate cōditionis humanæ uicto-
 Cartha- ribus suis præbuit. Diruta est aut̄ Carthago omni mirabili lapide in puluerē cō-
 go diru- minuto. dcc. post anno quo cōdita erat. Multitudo oīs captiuoz̄ exceptis pau-
 ta. cis principibus uenūdata est. Ita. iiii. postq̄ cceptū fuit anno: bellū Punicū ter-
 tium terminatū est. Sed mihi q̄libet studiosē quærēt: uerūtamē homini tardio-
 ris ingenii nusq; oīno cā belli Punicī tertii: quā intantū Carthago accenderit: ut
 iuste cūerti decerneret̄: eluxit. Illudq; me uel maxime mouet: q; si ita: ut in supe-
 rioribus bellis euidēs in assurgentē cā & dolor accēdebat: cōsultatione nō opus
 erat. At uero cū alii Romanoz̄ ppter ppetuā Romæ securitatē delendā esse de-
 cernerent. Alii uero ppter ppetuā Romanæ uirtutis curam: quā sibi semper ex

LIBER Q VINTVS

suspitione æmulæ urbis impenderet: ne uigor Romanus bellis semper exercitus in languidâ segnitie securitate atq; ocio solueretur incolumen Carthaginē statui suo pmittendâ esse censeret: causam nō ex iniuria laceffentiū Carthaginensium. sed ex incōstantia torpescentiū Romanorū ortâ inuenio. Quod cum ita sit: cur christianis tēporibus imputant hebetationē ac rubiginē suā: qua foris crassi: in- tus exesi sunt: qui porro ante. dc. fere annos: sicut sui timētes prudētēsq; prædi- xerant cotem illā magnā splendoris & acuminis sui Carthaginē pdiderunt. Itaq; finē uolumini faciā: ne forsitan collidendo uehemētius: discussa ad tēpus rubigi- ne: ubi necessariū acumen elicere nō possum supuacuā asperitatē inueniā: q̄q̄ ob- uiantē asperitatē nequaq̄ expauescerē: si interioris spem acuminis inuenirem.

Pauli Orosii in quintum historiarum librum præfatio.

Cio aliquātos post hæc deinceps pmoueri posse quod uicto- ria Romanæ multarū gentiū & ciuitatū strage crebescunt: q̄q̄ si diligenter appendat: plus damni inuenient accidisse: q̄ cōmodi. Neq; n. paruipendenda sunt tot bella seruilia: socia- lia: ciuilia: fugitiuorū: nullosq; utiq; fructuū & magnarū tamē miseriarū. Sed coniuco: ut quēadmodū uolunt: ita fuisse ui- deatur: unde arbitror esse dicturos. Ecquid his tpibus beatus: quibus continui triūphi: cælebres uictoria: diuites prædæ: nobiles pompæ: magni ante currus re- ges: longo ordine uictæ gētes agebant? Quibus breuiter rñdebitur: & ipsos de tpibus solere causari: & nos pro eisdē tpibus instituisse sermonē: quæ tēpora nō uni tantū urbi attributa: sed orbi uniuerso cōstat esse cōmunia. Ecce q̄ sceliciter Roma uincit: tā infeliciter quicqd extra Romā est uincitur. Quāti igitur pen- denda est gutta hæc laboriosæ sclicitatis: cui ascribit̄ unius urbis beatitudo: in tanta mole infelicitatis: per quā agit̄ totius orbis euersio? Aut si ideo scelicia pu- tantur: qa unius ciuitatis opes auctæ sunt: cur nō potius: infelicissima iudicent̄ quibus miserabili uastatione multarū ac bene institutarū gentiū potentissima re- gna ceciderunt? An forte aliud tunc Carthagini uidebat̄: cum post annos. c. xx. quibus modo belloꝝ clades: modo pacis cōditiones perhorrescēs nūc rebelli in- tentione: nūc suppliciter bellis pacē: nunc pace mutabat bella? Nouissimeq; mi- seris ciuibus passim se in ignē ultima desperatione iacentibus: unus rogas tota ciuitas fuit: cui etiā nunc situ parua: mœnibus destituta: pars miseriæ est audi- re: quid fuerit. Edat Hispania sententiā suā: cum per annos. cc. ubiq; agros suos sanguine suo rigabat: importunūq; hostem ultro hostiatim inquietantē nec re- pellere poterat: nec sustinere: cū se quiq; diuersis urbibus ac locis fracti cæde bel- lorum obsidionū fame exinaniti: interfectis cōiugibus: ac liberis suis: ob reme- dia miseriæ cōcursu misero ac mutua cæde iugulabāt. Quid tunc de suis tem- poribus sentiebat: ipsa postremo dicat Italia: cur per annos. cccc. Romanis utiq; suis cōtradixit. obstitit. repugnauit: si eorū sclicitas: sua infelicitas nō erat. Ro- manosq; fieri regē dños bonis cōmunibus nō obstabat. Non requiro de inume- ris diuersarū gentium populis diu antea liberis: tūc bello uictis: patria abductis: precio uenditis: seruitute dispersis: quid tunc sibi maluerint: quid de Romanis

opinati sint: quid de temporibus iudicarent. Omitto de regibus magnarū opum: magnarū uirium: magnarū gloriarū diu potentissimis: aliquādo captis: seruiliter catenatis: sub iugum missis: ante currū actis: in carcere trucidatis: quorū tā stultū est exquirere sententiā: q̄ durum nō dolere miserā. Nos: nos inquā ipsos uitaeq; nostrae electionē: cui acquiescimus cōsolamur. Maiores nostri bella gesserūt: bellis fatigati pacē petentes tributa obtulerunt. Tributū precium pacis est. Nos tributa pendimus: ne bella patiamur. ac per hoc in portum ad quē illi tandem pro euadendis malorū tēpestatibus cōfugerunt. nos consistimus: & manemus. Igitur nostra tempora uiderimus: utrū foelicia. certe foeliciora illis ducimus. q̄: quod illi ultimo delegerūt: nos continue possidemus. Inquietudo enim bellorum: qua illi attriti sunt: uobis ignota est: in ocio autē: quod illi post imperiū Cæsaris natiuitatemq; christi tenuiter gustauerunt: nos nascimur. & senescimus. quod illis erat debita pensio seruitutis: nobis est libera collatio defensionis. Tantūq; interest inter präterita præsentiāq; tēpora: ut quod Roma in usum luxuriarū suarū ferro extorquebat a nostris: nunc in usum cōmunis reipublicae conferat ipsa nobiscum. Aut si ab aliquo dicitur: tolerabiliores parentibus nostris Romanos hostes fuisse: q̄ nobis Gothos esse: audiat & intelligat quāto aliter: q̄ circa seipsum agitur: sibi esse uideatur. Olim cum bella toto orbe feruebant: quaeq; puincia suis regibus: suis legibus: suisq; moribus utebatur: nec erat societas affectionū: ubi dilidebat diuersitas potestātū. Postremo solutas & Barbaras gentes quis tandem ad societatem adduceret: quas diuersis sacrorum ritibus institutas etiā religio separabat. Si quis igitur tunc acerbitate malorū uictus patriam cum hoste deseruit: quē tandem ignotū locū ignotus adiit: Quā gentem generaliter hostem hostis orauit: Cui se cōgressu primo credidit: nō societate nominis inuitatus: nō cōmunionē iuris adductus: non religionis unitate securus. An parū exempli dederunt Busiris in Aegypto peregrinorū infeliciter incurrentiū impiissimus immolator. Crudelissimaq; circa aduenas Dianae Tauricae litatura: sed magis crudelia sacra Thraciae cum Polynestore suo usq; ad propinquos hospites scelerata: & ne antiquitatibus uidear imorari: testis est Roma de Pompeio interfecto. testis est Aegyptus de interfecto Ptolemaeo. Mihi autē prima qualescūq; motus perturbatio ne fugienti: de confugiendi statione securo ubiq; patria ubiq; lex & religio mea est. nunc me Aphrica tam libenter excepit: q̄ cōfidenter accessi. Nunc me inquā ista Aphrica pace simplici excepit sinu pprio iure cōmuni. de qua aliquādo dictum: & uere dictum est. hospitio phibemur harenarū: bella cient. primaq; uetant consistere terra. Nunc ultro ad suscipiendos socios religionis & pacis suae beniuolum late gremiū pandit: atq; ultro fessos: quos foueat: inuitat. —

Per fidem christianam ubiq; securum esse peregrinum. *Cap: 1.*

1 Atitudo orientis: septētrionis copiositas: meridiana diffusio magnarū insularū largissimae tutissimaeq; sedes mei iuris & nominis sunt: quia ad christianos & Romanos Romanus & christianus accedo. Modo timeo deos hospitis mei nō timeo religionem eius nece mea. nō habeo talena quem pertimescam locum: ubi & possessori liceat perpetrare quod uelit: & peregrino nō liceat adhibere quod cōuenit: ubi sit ius hospitis: quod meū nō sit. Unus deus: qui tēporibus: quibus ipse inotescere uoluit: hanc regni statuit unitatem: ab omnibus

LIBER Q VINTVS

& diligitur & timetur. Eadē leges quæ uni deo subiectæ sunt: ubiq; dominant: ubiq; ignotus accessero: repentinam uim: tãq; destitutus non pertimesco. Inter Romanos: ut dixi: Romanus: inter christianos christianus: inter homines homo legibus imploro rempublicã: religione cõscientiã: cõmunionem naturã. utor temporarie omni terra quasi patria: quia: quæ uera est: & illa quã amo: patria in terra penitus nõ est. Nihil perdidit: ubi nihil amaui: totũq; habeo: quod do: Quem diligo: mecũ est: maxime: quia & apud omnes idem est: qui me nõ modo notum omnibus: uerũ & proximũ facit: nec egentẽ deserit: quia ipsius est terra & plenitudo eius: ex qua omnibus omnia iussit esse cõmunia. Hæc sunt nostrorũ tẽporũ bona: quæ in totũ: uel in trãquillitate præsentiuũ: uel in spe futuroꝝ: uel in præfugio cõmuni: nõ habuere maiores: ac per hoc cessabilia bella gesserũt: quia mutãdarum sedium cõmunionem non libera persistendo in sedibus suis: aut infeliciter necati sunt: aut turpiter seruiert. Quod clarius p̄mptiusq; ipsis ueterum gestis per ordinẽ explicatis aperietur. Anno ab urbe cõdita sexcentesimo sexto: hoc est eodẽ anno: quo & Carthago deleta est: Gneo Cornelio Lẽtulo & Lucio Mũmio cõsulibus ruinã Carthaginis euersio Corinthi subsequuta est: quarũ potentissimarũ Corinthi urbium paruo unius tẽporis interuallo per diuersas mũdi partes miserabile coluexit incendiũ. Nam cũ Metellus præter Acheos Boetiosq; duob; bellis hoc est primo apud Thermopylas: iterũ in Phocæis deuicisset: quorũ priore bello occisa esse. xx. M. secundo. vii. M. cæsa Claudius historicus refert. Valerius Antias in Achaia pugnatũ esse. & xx. M. Acheorũ cũ duce suo Dieuo cecidisse cõfirmat. Polybius uero Achiuus quis tũc in Aphrica cũ Scipione fuerit: tamẽ quia domestica cladem ignorare nõ potuit: semel in Achaia pugnatũ Critolao duce asserit. Dieuũ uero adducentẽ ex Arcadia milites ab eodẽ Metello prætore oppressum cum exercitu docet. Sed de uarietate discordantiũ historicorũ aliquãta iam diximus: quorũ sufficiat detecta hæc & male nota mendaciorũ nota. quare parũ credendũ esse in cæteris euidenter ostendũt: qui in his quoq; quæ ipsi uiderunt: diuersi sunt. Igitur post extincta totius Achaia præsidia: destitutaq; urbiũ euerfionem Metello prætore meditante consul Mũmius repentinus cum paucis uenit in castra: qui dimisso statim Metello Corinthum sine mora expugnauit: urbem toto tunc orbe longe omniũ opulentissimã: quippe quæ uelut officina omnium artificũ atq; artificiorũ & emporium cõmune Asiae atq; Europæ: per multa retro sæcula fuit. Permissã crudeliter etiam captiuis prædandi licentia: sic omnia cædibus ignibusq; cõpleta sunt: ut de muroꝝ ambitu quasi e camino in unũ apicem coartatum exũdaret incendium. Itaq; plurima parte populi ferro flammisq; consumpta reliqua sub corona uendita est. Vrbe incensa muri funditus diruti sũt. Muralis lapis in puluerem redactus: præda ingens erepta est. Sane cũ propter multitudinem & uarietatem statuarũ simulacrorũq; in illo ciuitatis incendio p̄mixta in unũ auri argẽti atq; æris omnia simul metalla fluxissent: nouũ genus metalli factũ est. Vnde usq; in hodiernũ diem siue ex ipso: siue ex imitatione eius æs Corinthiũ: sicut memoriæ traditũ est: & Corinthia uasa dicunt. Aes Corinthiũ.

Iterum bella grauiã surrexisse in Hispania. *Cap: 11*

Isdem cõsulibus Viriatus in Hispania genere Lusitanus: homo pasto-
ralis & latro: primũ infestando uias: deinde uastando puincias: postre-
Lusitanus

mo exercitus prætor & consulū Romanorū uincendo: fugando: subiiciendo: maximo terrori Romanis omnibus fuit. Siquidē Iberū & Tagum maxima & diuersorū locorū flumina late transgredienti & peruaganti Gaius Vecilius prætor occurrit: cōtinuo cæso usq; ad internitionē pene omni exercitu suo uix ipse prætor cum paucis fuga lapsus euasit. Deinde Gaium Plautium prætorē idem Viriatus præliis multis fractum fugauit. Post etiā Claudius Unimānus cū magno apparatu belli instructi contra Viriatum missus quasi pro abolenda superiore macula: turpiorem auxit ipse infamiam. Nam cōgressus cū Viriato uniuersas: quas secū deduxerat: copias: maximasq; uires Romani exercitus amisit. Viriatus trabas fasces: cæteraq; insignia Romana in montibus suis trophea præfixit. Eodē tēpore. ccc. Lusitani cum. M. Romanis in quodam saltu contraxere pugnam: in qua. lxx. Lusitanos: Romanos autē. ccc. xx. cecidisse Claudius refert. Et cum uictores Lusitani sparsi ac securi abirent: unus ex his lōge a cæteris segregatus cū circumfusis equitibus pedes ipse deprehensus unius eorum equo lancea perfosso ipsius equitis ad unum gladii ictum caput defecuisse: ita omnes metu perculit: ut prospectantibus cunctis ipse cōtemptim atq; ociosus abscederet. Appio Claudio Quinto: Cæcilioq; Metello cōsulibus Appius Claudius aduersus Salascos Gallos congressus & uictus. x. M. militum perdidit. Reparata pugna. v. M. hostium occidit sed cum iuxta legē qua constitutum erat ut quisquis quinque milia hostium peremisset: triumphandi haberet potestatem. Iste quoq; cum triūphum expectasset: propter damna uero superiora non impetrauisset: infami impudentia atq; ambitione usus: priuatim cum tribus triumphauit Lucio Cæcilio Metello & Fanio Maximo Seruiliano cōsulibus inter cætera prodigia Androgynus Romæ uisus iussu haruspicum in mare mersus est. Sed nihil impie expiationis procuratio profecit. Nam tanta subito pestilentia exorta est: ut ministri quoq; faciendorum funerum primū non sufficerent: deinde non essent. Itaq; magnæ domus uacuae uiuis: plene mortuis remanserūt. Largissimæ introrsum hæreditates & nulli penitus hæredes. Deinde iam nō solum in urbe uiuendi: sed etiā appropinquādi ad urbē negabatur facultas. Tam sæui per totā urbem tabescētū sub tectis: atq; in stratis suis cadauerū putores exalabantur. Expiatio illa crudelis & uiam mortibus hominū morte hominis instruens: tandem Romanis inter miseras crubescētibus: q̄ misera & uana esset innotuit. Ante enim in suffragiū præueniendæ cladis est habita: & sic pestilentia subsequuta est: quæ tamē sine ullis sacrificiorū satisfactionibus tantūmodo scdm mensurā arcani iudicii expleta correptione sedata est: quā si artifices illi circūuētionum haruspices sub ipsa: ut assolent: declinatione morborū forte celebrassent: p̄culdubio subsidiis & ritibus suis reductæ sanitatis gloriā uendicassent. Ita misera & ad sacrilegia male religiosa ciuitas mendaciis: quibus liberari nō poterat: eludebatur. Igitur Fabius consul cōtra Lusitanos & Viriatum dimicans Bacciam oppidum: quod Viriatus obsidebat: depulsis hostibus liberauit: & in deditionē cum plurimis aliis castellum recepit. Fecit facinus etiā ultimis Barbaris Scythiæ: nō dicam Romanæ fidei & moderationi execrabile. Quingentis enim principibus eorū quos societate inuitatos deditionis iure susceperat: manus præcidit. Pompeius sequentis anni cōsul fines Numantinorū ingressus: accepta maxima clade discessit: nō solum exercitu

Roma/
norum
ignauia.

idmno
oūno

Pestilen/
tia ingēs

Fabii
Cons. fa/
cinus.

idmno

idmno

idmno

LIBER QUINTVS

pene omni profligato: uerum etiam plurimis nobilium: qui eius militiae aderat: interemptis. Viriatus autem cum per .xiiii. annos Romanos duces atque exercitus protriuisset: insidiis suorum interfectus est: in hoc solo Romanis circa eum fortiter agentibus:que percussores eius indignos premio iudicarunt. At ego non modo nunc: uerum etiam saepe intertexere orientis illa inextricabilia bella poteram: quae raro unquam nisi sceleribus aut incipiunt: aut terminantur: sed Romanorum: cum quibus nobis actio est: tanta sunt ut iure fastidiantur aliena. Mithridates tunc siquidem rex Parthorum sextus ab Arsace: uicto Demetrio praefecto: Babylo niam urbem: finesque eius uniuersos uictor inuasit. Omnes praeterea gentes: quae inter Hydaspem fluum & Indum iacent: subegit. Ad Indiam quoque cruentum extendens imperium Demetrium ipsum sibi secundo bello occurrentem & uicit: & cepit. quo capto Diodotus quidam cum Alexandro filio regnum eius & regium nomen usurpauit: qui postea ipsum Alexandrum filium: quem participem periculi in per uadendo regno habuerat: ne in obtinendo consortem haberet occidit. Marco Aemilio Lepido & Gaio Hostilio Mancino consulibus prodigia apparere diuersa. & quantum in ipsis fuit ex more curata sunt. sed non semper aucupatoribus euentuum & structoribus fallaciarum haruspicibus opportuni casus suffragantur. Namque Mancinus consul postquam a Popilio apud Numantiam suscepit exercitum: adeo praecelua infeliter cuncta gessit. atque in id suprema desperatione perductus est. ut turpissimum foedus cum Numantinis iisdem facere cogeretur: quamuis & Pompeius iam aliud aequae in famae foedus cum iisdem Numantinis pauloante pepigisset. Senatus dissoluit foedus: & Mancinum tradi praecipit Numantinis: qui nudato corpore: manibus post tergum reuinctis ante portas Numantinorum est expositus. Ibiq; usque in noctem manens: a suis desertus: ab hostibus autem non susceptus lachrymabile utrisque spectaculum praebuit.

Viriati mors.

Mancin⁹ consul

Numan

tinis tra

ditus a se

natu.

Quod falsa numina sibi usurparunt Romani. *Cap: 114*

Exclamare hoc loco dolor exigit: cur falso uobis Romani magna illa numina iusticiae ac fidei fortitudinis & misericordiae uedicatis? A Numantinis haec uerius discite. Fortitudine opus fuit: pugnando uicerunt. Fides exigebatur: credentes aliis secundum se: quos occidere potuerant pacto: foedere dimiserunt. Iusticia probanda erat. probauit eam uel tacitus senatus: cum iisdem Numantini per legatos suos: aut inuiolatam pacem solam: aut omnes: quos pignore pacis accepto uiuos dimiserant: reposcebant. Misericordia examinanda uidebatur: satis documentum dederunt uel emittendo ad uitam inimicum exercitum: uel ad poenam non recipiendo Mancinum. Mancinus ne rogo dedendus fuit: qui uicti exercitus impendentem trucidationem praetentum boni pacti foederis dispulit? Qui periclitantes patriae uires in meliora tempora reseruauit? At si displicuit foedus quod pactum est cur miles hoc pignore redemptus: aut cum reuerteretur receptus est: aut cum repeteret redditus non est? At si placuit seruati militis qualiscumque puissio: cur Mancinus qui hoc pepigit solus deditus fuit? Nuper Varro: ut per propera pugna iniretur: collegam Paulum obluentem impulit: trepidantem praecipitauit exercitum: infelices copias apud infames illas Romanis cladibus Cannas non disposuit certamini: sed opposuit morti plus quam .xl. M. ibi militum Romanorum sola impatiencia sua: de qua sibi uictoriam iam dudum Hannibal praesumebat: amisit.

Collega etiā Paulo quo tandem uiro perduto nouissime in urbem pene solus impudentissime redire ausus meruit impudētie suæ præmiū. Nam gratiæ ei: quod de republica nō desperasset: quā tamē ipse fecerat desperatam: publicæ in senatu actæ sunt. Porro autē Mācinus qui sorte bellica circūuētum exercitū: ne pderet: laborauit ab eodē senatu deditioe dānatus est. Scio Romanis & illud in Varro ne displicuisse: sed tēpori cōcessum est. & hoc in Mācino placuit: sed scdm tēpus præsumptū est: atq; ideo ab initio p̄fecistis: ut nec ciuis cōsulat cōueniēter ingratu: nec hostis fideliter credat infidis. Interea Brutus ī interiore Hispania. lx. M. Gallogre Gallogræcorū: qui Lusitanis auxilio uenerāt: asprimo bello & difficili: quibus īcautos circumuenisset: oppressit: quorū in eo p̄celio. l. M. occisa. Sex. M. capta referuntur: pauci fuga euaserūt. In citeriore Hispania Lepidus p̄cōsul Vacceos īnoxiam gentē & supplicē & senatu prohibente p̄tinaciter expugnare tentauit. Sed mox accepta clade grauissima improbæ pertinaciæ p̄enas luit. Sex. M. quippe Romanorū in hoc iniusto bello iustissime cæsa sunt: reliqui exuti castris: armis etiā pditis euaserūt. Nec minus turpis hæc sub Metello clades: q̄ sub Mancino fuit: quare nūc sibi hæc tēpora loco sc̄licitatis ascribāt nō dico Hispani tot pulsati fatigatiq; bellis: sed ipsi Romani tā cōtinuis subacti cladibus: totiensq; superati: ut nō exprobrē quot prætores eorū: quot legati: quot cōsules: quot legiones: quātiq; exercitus cōsumpti sunt. Illud solū reuoluo quāta fuerit timoris amētia. Miles Romanus hebetatus: ut iam nec ad experimētū quidē belli cohibere p̄dem: atq; affirmare animū posset. sed mox cōspecto Hispano specialiter hostem diffugiens: uinci se pene prius crederet: q̄ uideri. Quo argumento patet apud utrosq; misera illa tēpora iudicata: cum & Hispani & si uincere poterant: inuiti tamē desererēt ocia sua dulcia & bella externa tolerarēt: & Romani q̄to impudētius alienæ quieti sese ingererēt: tanto turpis uincerētur.

In urbe Roma puerum natum nouum mōstrum. & in Sicilia montē Aetnā uastos ignes eruētasse. *Cap: 14*

Puer q̄/
drupes.

Eruio Fulvio Flacco & Quinto Calphurnio Pisone cōsulib⁹ Romæ puer ex ancilla natus est quadrupes: quadrimanus: oculis. iiii. aurib⁹ totidem natura uirili duplex. In Sicilia mons Aetna uastos ignes eruētavit ac fudit: qui torrentū modo per præcipites prona p̄xima quæq; corripientibus exussere flāmis. Longinquiore autē fauillis callidis cū uapore graui late uolitantib⁹ torruerūt: quod Siciliae semp̄ uernaculū genus monstri nō portendere malū assolct. sed inferre. In Bononiensi agro fruges in arboribus natæ sunt. Igit̄ in Sicilia bellum ciuile ortū est: quod adeo graue & atrox multitudine seruorū tūc ad arma instructorū copiaq; & magnitudine uiriū fuit: ut nō dicā prætores Romanos: quos penitus p̄fligauit. sed cōsules quoq; terruerit. Nam septuaginta milia seruorū tum in arma cōspirantium fuisse referuntur: excepta urbe Mesana: quæ seruos liberaliter habitos in pace cōtinuit. Cæterū Sicilia in hoc quoq; miserior est: quia insula: & nunq̄ erga pactum suum iuris idonea: nunc tyrānis subiecta: nunc seruis: uel illis dominatu improbo exigentibus seruitutē: uel istis præsumptione peruersa cōmutātibus libertatē: maxime quia clausa undiq; mari egerere foras non facile potest intestinum malum. Viperinā quippe conceptionē perditionis suæ aluit: sua libidine auctam: sua morte uicturā. In hac autē seruilis

Ciuile
bellū in
Sicilia.

LIBER Q VINTVS

tumultus excitatus: quanto rarior ceteris: tanto truculentior est: quia intentione comouetur libera multitudo: ut patriam augeat: seruilis: ut perdat.

Scipio Numantiam deleuit. *Cap: V.*

a Nno ab urbe condita. dc. xx. cum maior penit infamia de foedere apud Numantiam facto: q̄ apud Caudinas quondam furculas pudore Romanae frontis oneraret: Scipio Africanus consensu omnium ex tribuno consul creatus: atq; ad expugnandam Numantiam cum exercitu missus est. Numantia autem citerioris Hispaniae haud procul a Vacceis & Cantabris in capite Gallatae sita ultima Celtiberorum fuit: haec per annos. xiiii. cum solis. iiii. M. suorum. xl. M. Romanorum non solum sustinuit: sed etiam uicit. pudendisq; foederibus affecit. Igitur Scipio Africanus Hispaniam ingressus non ilico se ingressit hostibus: ut quasi incautos circumueniret sciens nunquam id genus hominum adeo in otium corpore atq; animo resoluui: ut non ipsa qualitate habitudinis suae apparatus aliorum praecelleret. sed aliqua diu militem suum in castris uelut in scholis exercuit. Et cum partem aestatis totamq; hyemem: ne attentata quidem pugna transgisset: sic quoque parum prope modum haec profecit industria. Namque ubi copia pugnanda facta est exercitus Romanus oppressus impetu Numantinorum terga conuertit: sed increpatione & minis obiectantis sese consulis: manumq; retinentis tandem indignatus in hostem rediit: & quem fugiebat fugere compulit. Difficilis in relatu fides. Numantinos effugauere: & fugientes uideri Romani. Vnde quis Scipio. quia praeter spem acciderat: laetatus & gloriatum esset: tamen ultra bellum aduersus eos audendum non esse professus est. Itaque Scipio insistendum inopinatis praesentibus censuit. urbem ipsam obsidione conclusit & fossa circumdedit: cuius latitudo pedibus. x. altitudo. xx. fuit. Ipsum deinde ualidum sudibus praestructum crebris turribus communiuit: ut si qua ab erumpente hoste in eum tentaretur irruptio: iam non quasi obsessor cum obsesso: sed euerfa uice obsessus obsesso repugnaret. Numantia autem in tumulo sita haud procul a flumine Durio tria. M. passuum ambitu muri amplexabatur: quousque aliqui asserant eam & paruo situ & sine muro fuisse. Vnde credibile est: cum hoc spatii cura alendorum custodiendorumq; pecorum: uel etiam exercendi ruris comodo: cum bello premerentur incluserint ipsum arcem paruam natura munitam obtinentes. Alioquin tantam paucitatem hominum: tam amplum urbis spatium non munire magis quam procreare uidebatur. Igitur conclusi diu Numantini: & fame trucidati deditionem sui obtulerunt. Si tolerabilia iuberentur: saepe etiam orantes iustae pugnae facultatem: ut tanquam uiris mori liceret. Ultimo omnes subito duabus portis eruperunt: larga prius portione uisum non uini: cuius ferax is locus non est: sed succo tritici per artem confecto: quem succum a calefaciendo celiuam uocant. Suscitatur enim illa ignea uis geminis madefactae frugis. ac deinde siccatur: & post in farinam redacta molli succo admiscetur: quo fermento sapor austeritatis & calor ebrietatis adiicitur. Hac igitur portione post longam famem recalescentes bello sese obtulerunt. Atrox diu certamen & usque ad periculum Romanorum fuit. Iterumque Romani pugnare se aduersum Numantinos fugiendo praebauissent nisi sub Scipione pugnant. Numantini interfectis suorum fortissimis bello cedunt: compositis tamen ordinibus: nec sicut fugientes in urbem reuertuntur: corpora interfectorum ad sepulturam oblata accipere noluerunt: non eximouissima spe desperationis in mortem omnes destinati clausam urbem ipsi introrsum tium

Numan
tinorum
obsidio.

succenderunt: cunctiq; pariter ferro ueneno atq; igne consumpti sunt. Romani nihil ex his penitus habuere uinctis præter securitatē suā. Neq; n. euerfa Numantia uicisse se magis Numantinos q̄ euasisse duxerūt: unū Numantinū uictoris catena nō tenuit: unde triūphū dederit Roma nō uidit. Aurū uel argentum quod igni supesse potuisset: apud pauperes nō fuit: arma & uestes ignis absumpsit.

Deleta Numantia cæteras gentes pacem petiisse. *Cap. VI*

**Graccho
rum sedi
tiones.** **i** Gitur ea tēpestate cum hæc apud Numantiā gesta sunt: apud Romā Gracchoꝝ seditiones agitabant. Scipio autē cū deleta Numantia cæteras Hispaniæ gētes pace cōponeret: Tiresum quendā Celticū principē cōsuluit: qua ope res Numantina aut prius inuicta durasset: aut post fuisset euerfa. Tiresus rēdit. Concordia inuicta discordia exitio fuit: quod Romani tāq; sibi ac de se dictum exempli loco acceperunt. Quippe quibꝫ iam de seditione discordantis totius urbis nunciabatur. Carthagine Numantiaq; deleta oritur apud Romanos utilis de prouisione collatio: & oritur infamis de ambitione cōtentio. Gracchus tribunus plæbis iratus nobilitati: q; inter auctores Numantini foederis notatus esset: agrū a priuatis eatenus possessum populo diuidi statuit. Octauio tribuno plæbis obsistenti ademit imperiū: & successorem Numitium dedit. His causis senatum ira: populum supbia inuasit: ac tunc forte Attalus Eumenis filius moriens testamēto populum Romanū imperio Asiæ hæredem succedere iusserat. Gracchus gratiam populi precio appetens legem tulit: uti pecunia: quæ fuisset Attali: populo distribueretur. Obsistente Nasica etiam Pompeius sponondit: se Gracchum cum primum magistratum adiisset: accusaturum.

In urbe ortam seditionem grauem. & in Sicilia seruilem contagionem. *Cap. VII*

**Tiberii
Gracchi
mors** **g** Gracchus cum niteretur: ut ipse tribunus plæbis subsequēte anno permaneret: cūq; comitioꝝ die seditiones populi accederet: auctore Nasica inflāmata nobilitas fragmentis subseliorꝝ plæbē fugauit. Gracchus per gradus quibus itur sup Calphurniū fornicem detracto amiculo fugiēs ictus fragmento subselii corruit: Rursusq; assurgens alio ictu clauæ cerebro impactæ exanimatus est. Ducēti præterea in ea seditione interfecti: eorūq; corpora in tiberim piecta sunt: ipsius quoq; Gracchi inhumatū cadauer extabuit. Orta præterea in Sicilia belli seruilis cōtagio multas late infecit puincias. Nam & Minturnis. cccc. l. serui in crucē acti: & Sinuessæ ad. iiii. M. seruoꝝ a Quinto Metello & Gneo Seruilio capione oppressa sunt. In metallis quoq; Atheniensium idem tumultus seruilis ab Heraclito prætore discussus est. Apud Delon & serui nouo motu intumescētes oppidanis præuenientibus pressi sunt absq; illo primo Siciliensis mali fomite: a quo istæ uelut scintillæ emicantes diuersa hæc incēdia seminauit. In Sicilia enim post Fuluium cōsulem Piso consul Mamercium oppidum expugnauit. ubi octo. M. fugitiuorum interfecit. Quos autē capere potuit patibulo suffixit: cui cum Rutilius consul successisset. Idem quoq; Tauroninum & Aetnam firmissima fugitiuoꝝ refugia bello recepit: ubi amplius q̄ .xx. M. tunc seruorum trucidata referuntur. Misera profecto talis belli & intricabilis causa. Percundum utiq; dominis erat: nisi insolescentibus seruis ferro obuiam iretur. Sed tamen in ipsis quoq; infelicitissimis damnis pugna: & infelicioꝝ lucris uictoria: quanti periere uicti: tantum perdidere uictores.

LIBER Q VINTVS

Attalum regem Asiae testamento Asiam reliquisse Romanis. *Cap: 118*

Nno ab urbe condita. dc. xxii. Publius Lycinius Crassus consul & potius
 a fex maximus: aduersus Aristonicum Attali fratrem qui traditam testamento
 Romanis Asiam puaserat: cum instructissimo est missus exercitu. Præter
 rea magnis regibus: hoc est Nicomede Bithiniae: Mithridate Ponti & Armeniae:
 Ariarathe Cappadociae: Philomene Paphlagoniae: eorumque maximis copiis adiu-
 tus: cōserto tamē bello uictus est. Et cum exercitu post plurimam eadē in fugam acto
 ipse cum iam circūuentus ab hostibus: & pene captus esset: uirgam: qua erat usus ad
 equum in oculum Thracis impegit. Barbarus autē cum ira & dolore exarsisset: latus
 Crassi gladio trāsuerberauit. Ita ille excogitato genere mortis effugit & dedecus Crassi
 & seruitutem. Perpēna consul: qui Crasso successerat: audita morte Crassi & clade mors
 exercitus Romani raptim in Asiam puolauit: Aristonicum recenti uictoria furiantem
 improuiso bello adortus nudatum oibus copiis in fugam uertit. Cumque Stratonicē ur-
 bem: ad quam ille cōfugerat obsidione cinxisset: trucidatum fame ad deditiōem coe-
 git. Perpēna consul apud Pergamum correptus morbo die obiit. Aristonicus uero Aristoni-
 ductus ad urbem Romam iussu senatus in carcere stragulatus est. Eodem anno Pto- ci mors.
 lemæi Alexandrinorum regis uita misera miseriores uitae exitum dedit. Is. n. sororem suam
 stupro cognitam: ac deinde in matrimonio receptam turpius quam duxit: abiicit. Priui-
 gnam uero suam: hoc est filiam sororis & coniugis: coniugem asciuit: filiumque suum: quem ex so- Ptole-
 rore suscepit: necnon & filium fratris occidit. Quamobrem tantis incestis parrici- mæus in-
 diisque execrabilis ab Alexandrinis regno pulsus est. Iisdem temporibus Antiochus non co- cestus
 tentus Babylonia atque Hecharbana totum Mediae imperium aduersus Pharaathem Par-
 thorum regem congressus uictus est: qui cum in exercitu suo. ccc. M. armatorum hinc uideret Antio-
 .c. M. & amplius calonum & lixarum imixta scortis & histrionibus trahebat. Itaque faci- chus
 le cum uniuerso exercitu suo Parthorum uiribus oppressus interiit. Gaio Sempronio
 Tuditano & Marco Acilio consulibus Publium Scipionem Africarium pridie pro con-
 cione de periculo salutis suae contestatum: quod sibi pro patria laboranti ab improbis
 & ingratis denunciari cognouisset: alio die mane exanimem in cubiculo suo reptum
 non temere iter mala Romanorum maxima recensuerim: praesertim cum tamen in ea urbe
 Africani uigor & modestia ualeret: ut facile uiuo eo neque sociale neque ciuile bel- Scipionis
 lum posse existere crederet. Hunc quidam uxoris suae Semproniae: Gracchorum autem aphrica/
 sororis dolo necatum ferunt: ne scelerata: ut credo: familia: atque in perniciem patriae suae ni mors
 nata: inter impias seditiones uiuorum non etiam facinoribus mulierum esset immanior.

Iterum Aetnam uasto tremore exundasse igneis globis. *Cap: 119*

Arco Aemilio & Lucio Oreste consulibus: Aetna uasto tremore con-
 m cussa exundauit igneis globis. Rursusque alio die Lypara insula & ui- Aetnae
 cinum circa eam mare in tantum efferbuit: ut adustas quoque rupes dis- exundatio
 soluerit: tabulataque nauium liquefactis caeris extorruerit: exanimatos pisces sup-
 natantes excoxerit: homines quoque nisi qui longius potuerunt diffugere: recipro-
 cato anhelitu calidi aeris adustis introrsum uitalibus suffocauit.

Vbi in Africa a bellorum excidiis cessatum est: horribilem & inusitatam per-
 ditionem locustarum secutam. *Cap: 120*

Arco Plautio Isæo & Marco Fulvio Flacco consulibus uix dum Aphri-
 m ca a bellorum excidiis quiescente: horribilis & inusitata perditio consecuta est.

Locustæ Nāq; cum per totā Aphricā immensæ Locustarū multitudines coaluissent: & nō
Aphrica modo iā spem cunctā frugū abrasissent: herbasq; oēs cū parte radicū & folia ar/
na. borū cum teneritudine ramorū cōsumpsissent: uerū etiā amaras cortices atq; ari/
 da ligna profissent: repētino arreptæ uento: atq; in globos coactæ: portatæq; diu
 per aerē Aphricano pelago imersæ sunt. Harū cum imensos acruos lōge undis
 urgētibus fluctus per extēta late littora ppulissent: tetrū nimis atq; ultra opinio
 nem pestiferū odorē tabida & putrefacta cōgeries exhalauit. Vnde oīum pariter
Pestis im animatiū tāta pestilētia cōsecuta est: ut auiū pecudū ac bestiarū corruptiōe aeris
mensa. dissolutarū putrefacta passim cadauera uitium corruptiōis augerēt. At uero q̄ta
 fuerit hoīum lues ego ipse dum refero: toto corpore phorresco. Siqdē in Numi
 dia in qua tunc Micipsa rex erat. dccc. M. hoīum: circa orā uero maritimā quæ
 maxime Carthaginēsi atq; Vticēsi littori adiacet: plus q̄. cc. milia perisse tradi/
 tum est. Apud ipsam uero Vticā ciuitatē. xxx. milia militū: quæ ad præsiidiū to
 tius Aphricæ ordinata fuerāt extincta atq; abrasa sunt. Quæ clades tā repētina
 ac uiolenta institit: ut tunc apud Vticā sub una die per unā portā ex illis iunio/
 ribus plus q̄. M. d. mortuos elatos fuisse narretur. Verum tamen pace & gratia
 omnipotētis dei dixerim: de cuius misericordia & in cuius fiducia hæc loquor:
 quīs & tēporibus nostris exoriantur aliquādo hæc diuersis partibus locustæ: & plæ
 runq; etiā: sed tolerabiliter lædant: nunq; tamē temporibus christianis tanta uis
 inextricabilis mali accidit: ut p̄nicies Locustarū: quæ nullo mō ferri uiua potuis/
 set: mortua plus noceret. & qua diu uiuente peritura erāt omnia: ea perdita pe/
 reuntibus magis omnibus optandum fuerit: ne periret.

Post euersam Carthaginem iterum iussum est eam restitui. *Cap. 21*
Cartha Nno ab urbe condita. dc. xxxvii. Lucio Cæcilio Metello & **Q**uinto
go resti Tito Flaminio cōsulibus Carthago in Aphica restitui iussa. xx. & se/
tuta. cundo demū anno: q̄ fuerat euersa: deductus ciuium Romanorū familiis: quæ eā
 incolerēt: restituta & repleta est: magno antep̄digio præcedēte. Nā cū mensores
 ad limitādū Carthaginensem agrū missi stipites terminorū indices fixos: nocte a
 lupis reuulsos mordicus: corrososq; repissent: aliq̄diu hæsitatū est: utrū Romanæ
G. Grac paci expediret: Carthaginē reformari. Eodem anno Gaius Gracchus Gracchi il/
chus. lius: qui iā occisus in seditione fuerat frater: tribunus plæbis p̄ tumultū creatus:
 magna reipublicæ p̄nicies fuit. Nā cum sæpe populum Romanū largitionibus
 p̄missisq; nimis in acerbissimas seditiōes excitauisset: maxime legis agrariæ cā
 pro qua etiā frater eius Tiberius Gracchus fuerat occisus: tandē a tribunatu mi
 nutio successore decessit. Minutius tribunus cū maxime ex parte decessoris sui
Graccho Gracchi statuta cōuulsisset: legesq; abrogasset: Gaius Gracchus cū Fulvio Flac/
rum sedi co ingēti stipatus agmine capitolium: ubi cōcio agitabat: ascendit. Ibi maximo tu
tio. multu excitato qdā præco a Gracchanis interfectus: uelut signū belli fuit. Flac/
 cus duobus filiis armatis cinctus: comitāte etiā Graccho togato: breuēq; gladiū
 sub sinistra occultatē: quīs & præconē frustra præmisisset: qui seruos ad liberta/
 tem uocaret: Ianū tāq; in arce occupauit: cōtra quē Decius Brutus uir cōsularis
 a cliuo publico cū ingēti certamine irruit. Ibi diu obstinatissime dimicauit Flac/
 cus. Gracchus postq; in tēplū mineruæ successerat: gladio incūbere uolens inter
 uentu lictoris retentus est. Itaq; cū diu anceps bellū agitaret: tandē sagittarii ab

LIBER Q VINTVS

Opimio missi cōfertā multitudinē disturbauerūt. Duo Flacci pater filiusq; cum per ædē Lunæ in domū priuatā defiluisent: foresq; obiecissent: rescisso craticio pariete: cōfossi sunt. Gracchus pro se amicis pugnantibus ac p̄uentibus ægre ad pontē subliciū puenit: ibiq; ne uiuus caperet: ceruicē seruo suo præbuit. Caput Gracchi excisum cōsuli allatū est: corpus ad Corneliā matrē Missenū oppidum deuectū est. Hæc aut̄ Cornelia Africani maioris filia Missenū post prioris filii mortē secesserat. Bona Gracchi publicata sunt. Flaccus adolescens in robore necatus est. Ex factione Gracchi. cc. l. hoīes in Auentino monte cæsi referuntur. Opimius cōsul sicut in bello fuit fortis: ita in quæstione crudelis. Nā amplius q̄ tria. M. hominū suppliciis necauit: ex q̄bus plurimi ne dicta qdē causa inocētes interfecti sunt. Iisdē t̄pibus Metellus Baleares insulas bello puagatus edomuit. & piraticā infestationē: quæ ab iisdem tūc exoriebat̄ plurima incolarū eadē cōpressit. Gneus quoq; Domitius p̄cōsul Allobroges Gallos iuxta opidū Vindaliū grauissimo bello uicit: maxime cū elephantorū noua forma equi hostiū hostesq; cōterriti diffugissent. xx. M. ibi Allobrogū cæsa referunt̄. iii. M. capta sunt.

Aetnam ultra solitum exarsisse. *Cap: xii*

e Odem t̄p̄e Aetna mons ultra solitum exarsit: & torrētibus igneis sup Aetna
fusis lateq; circūfluentibus Catinā urbē finesq; eius oppressit: ita ut te exarsit.
ceta ædium calidis cineribus præusta & prægrauata corruerent: cuius leuandæ
cladis causa senatus. x. annorum uectigalia Catinensibus remisit.

Iugurthæ Numidæ regi bellum cōsensu populi Romani senatum indixisse. *Cap: xiii*

a Nno ab urbe cōdita. dc. xxviii. Fabius cōsul Bitunteo regi Arneruorū
Galliæ ciuitatis bellū maximo instructu cōparātū adeo cū paruo exer
citu occurrit: ut Bytinteus paucitatē Romanorū uix ad escā canibus:
quos in agmine habebat: sufficere posse iactaret: qui cū sibi ad transferēdas co
pias unū pontē Rhodani fluminis parū esse intelligeret: aliū cū paucis lintrib⁹
catenisq; cōnexū supstratis cōfixisq; tabulis struxit. Conferta pugna: & diu gra
uiter agitata uicti Galli: cōuersiq; in fugā dum q̄sq; sibi timet: coaceruatis incon
sulte agminibus præpropō trāsitu pontis uincula ruperūt. ac mox cū ipsis lintri
bus merſi sunt. c. lxxx. M. armatorū in exercitu Bytintei fuisse tradunt̄: ex q̄bus
.c. l. M. uel cæsa uel merſa sunt. Quintus Martius cōsul Galloꝝ gentē sub radi
ce alpiū sitā bello aggressus est: qui cū se Romanis copiis circūseptos uiderent:
belloq; impares fore intelligerēt: occisis cōiugibus ac liberis in flāmas sese p̄iece
runt. Qui uero præoccupātibus Romanis peragēdæ tūc mortis suæ copiā non
habuerāt: captiq; fuerāt: alii ferro: alii suspēdio: alii abnegato cibo sese cōsumpse
runt: nullusq; oīo uel puulus supfuit: q̄ seruitutis cōditionē uitæ amore toleraret.

a Nno ab urbe cōdita. dc. xxxv. Publio Scipione Nasica & Lucio Cal
phurnio Bestia cōsulibus Iugurthæ Numidæ regi bellū cōsensu po
puli Romani senatus indixit. Sed ego de Iugurtha ordinis tm̄ loco &
causa cōmemorationis breuiter p̄strinxerim: q̄a ut de natura eius uaria atq; into
lerabili. ita & de rebus tā dolose: q̄ strenue gestis pp̄ opimā scriptorū luculentiam
satis sufficiēs apud oēs noticia est. Igit̄ Iugurtha Micipsæ Numidæ regis adq̄
ptius: hæresq; iter naturales eius filios factus primū cohæredes suos: idest Hye
psalem occidit. Aherbalē bello uictū Africā expulit. Calphurniū inde cōsulem

aduersum se missum pecunia corrupit: atq; ad turpissimas cōditiones pacis ad-
duxit. Præterea cum Romā ipse uenisset oibus pecunia aut corruptis: aut atten-
tatis seditiones dissensionesq; pmiscuit: quā cū egrederet: infami satis notauit eu-
logio: dicēs. O urbē uenale & mature periturā: si emptorē inueneris. In sequenti
Vrbs ue anno Aulum Posthumiū Posthumii cōsulis fratrem: quē is. xl. M. armatorū exerci-
nalis tui præfecerat apud Calamā urbē thesauris regiis cōditis inhiantē bello oppres-
sit: cui uictō ignominiosissimū fœdus exegit. Vniuersam pene Aphricam a Ro-
Metellus manis deficientē regno suo iunxit. Postea tñ Metelli cōsulis integritate & disci-
plina coercitus: duobus etiā præliis uictus uidit præsentē se & uastari Numidiā
suā & nō posse defendi. a quo in deditionē coactus. ccc. obsides dedit. frumentū
atq; alios cōmeatus psoluturū sese spopōdit. iiii. M. amplius pfugarum reddidit.
Marius Exin cum incertus in pace improbos nō phiberet excursus: Gaii Marii cōsulis
nō minore pene q̄ ipse præditus erat astutia: Romanisq; uiribus fractus est: ma-
xime postq̄ Marius urbē Capsam ab Hercule Phœnice: ut ferūt cōditam: regiis
tūc thesauris cōfertissimā dolo circūuenit. & cepit. Diffidēs deinde ppriis rebus
Bocchus & uiribus Iugurtha societate cū Boccho mauroꝝ rege fecit cuius eqtatu in im-
rex. mensum auctus marianū exercitū creberrimis incursionibꝯ fatigauit. Postremū
apud Cyrthā urbē antiquā Masinissæ regiā aduersum Romanos expugnationē
eius parātes. lx. milibꝯ equitū instructus occurrit. Nūq̄ ulla Romano militi tu-
multuosior pugna & terribior fuit: adeo ut discursu & fremitu circūcursantiū
& impetētū eqtū suscitatus puluis cœlū subtexuerit: diē ademerit: noctēq; ob-
duxerit: tātus aut telorū nimbꝯ ingruerit: ut nulla pars corporis esset ab ictu tu-
ta: q̄ppe qbus & uisus ad pspiciēdū impedimēto caliginis & expeditio ad cauē-
Maria- dū cōpressionē multitudinis deerat. Nec laborabat eques Maurus ac Numida:
noꝝ peri- ut bene collocatū hostē opportuno teli impetu rimaret. Sed potius in incertū pi-
culum. la mittebant: certi: q; uulnera incerta nō essent. Ita coacti in unū Romani eqtes:
in unū pedites densabant. Intercapedinē tāti piculi nox interueniēs dedit. Eadē
postera die & belli & piculi facies erat erūpere in hostē: quīs stricto miles gladio
nō ualebat ferire: eminus enī iaculis repellebat. fugere nō poterat. Undiq; enī ue-
lōcior ad pssequēdū eques incluserat. Iam tertia dies & nullū undecūq; suffragiū
dira undiq; mortis facies obiiciebat. Tandē Marius cōsul forti despatione spei
uiā fecit: & cū uniuerso simul agmine prupit e uallo. campoq; sese simul e prælio
dedit. Et cū iteq; circūfusi hostes nō solū agminis extrema laniant: ueꝯ etiā me-
dia excussis pcul telis cederēt: turbatosq; Romanos insup etiā æstu solis intole-
rantia sitis: mortis circūstantia usq; ad extremū despationis fatigaret: subito no-
tum illud Romanorū aduersus Aphros tēpestatū imbriūq; suffragiū cœlo mis-
sum insperatæ salutis fuit. Sigdē repentina pluuia sitientibus Romanis & æstua-
tibus refrigeriū potumq; præbuit. Porro aut Numidis hastilia telorū: quæ ma-
nu intorquere sine armētis solent: lubrica ac per hoc inutilia reddidit. Scuta etiā
quæ elephāti corio extento atq; durato habilia & tuta gestabāt: cuius ea natura
est: ut acceptū imbrem: tāq; spongia ebibat: ac per hoc in tractabile repētino pō-
Numida dere fiat: quia circūferri nō poterāt: defendere nequiuerūt. Ita ex insperato cōtur-
rū fuga. batis destitutisq; Mauris ac Numidis Bocchus & Iugurtha fugerūt. Post hoc. l.
. M. armatorū nouissimo bello ab iisdē regibus obiecta hæc quoq; usq; ad inter-

LIBER Q VINTVS

nitionem Romanis uincantibus caesa referuntur. Ex eo Bocchus spem belli abiiciens pacem petiuit. atque in precium pacis Jugurtham dolo captam cathenisque obrutum per Syllam legatum misit ad Marium: qui in triumpho ante currum cum duobus filiis suis actus mox in carcere stragulatus est. Iisdem diebus obscenum prodigium ac triste uisum est. Lucius Aelius eques Romanus cum uxore & filia Romana in Apuliam rediens tempestate correptus est: qui cum filiam costernatam uideret: ut citius propioribus tectis succederent: relictis uehiculis: arreptisque equis filiam uirginem equo insidentem in medium agmen accepit. Puella uero ictu fulminis exanimata est. Sed omnibus sine scissura aliqua uestimentis adeptis: ac pectoris pedumque uinculis dissolutis: monilibus etiam annulisque discussis: ipso quoque corpore illaeso: nisi quod obscenum in modum nuda: & lingua paululum exerta iacuit: equus quoque ipse quo utebatur straturis frenis & cingulis dissolutis passim ac dispersis exanimis procul iacuit. Post hoc paruo intercessu temporis Lucius Vecturius eques Romanus Aemilianam uirginem Vestalem furtiuo stupro polluit. Duas praeterea uirgines Vestales eadem Aemilia ad participationem incesti sollicitans conturbalibus sui corruptoris exposuit ac tradidit. Indicio per seruum facto supplicium de omnibus sumptum est. Iisdem praeterea Jugurthini belli temporibus Lucius Cassius consul in Gallia Tigurinos usque ad oceanum persecutus: rursusque ab eisdem insidiis circumuentus occisus est. Lucius quoque Piso uir consularis legatus Cassii consulis interfectus. Gaius Publius alter legatus: ne residua exercitus portio: quae in castra confugerat: deleret: obsides & dimidiam partem rerum omnium Tigurinis turpissimo foedere dedit: qui Romam reuersus a Caelio tribuno plebis die dicta eo quod Tigurius obsides dederat: in exilium profugit. Scipio proconsul capta urbe Gallorum: cui nomen est Tolosa. c. M. ponderis auri: & argenti. c. x. M. e templo Apollinis sustulit: quod cum ad Massiliam amicam populo Romano urbem cum praesidiis misisset. interfectis clam: sicut quidam contestantur: quibus ea custodienda & peruehenda commiserat: cuncta per scelus furatus fuisse narratur. Unde Magna quaestio post Romae acta est.

Multas gentes in unum conspirasse: ut Romanum nomen delerent. Anno ab urbe condita. dclxii. Gaius Manlius & Quintus Cyprius proconsules aduersus Cimbrum & Teutonem Tigurinos & Ambronas Gallorum gentes: quae tunc: ut imperium Romanum extinguerent: conspirauerant: missi prouincias sibi Rhodano flumine medio diuiserunt: ibi dum inter se grauissima inuidia & contentione disceptant cum magna ignominia & periculo Romani nominis uicti sunt. Siquidem in ea pugna Marcus Aemilius consularis captus atque interfectus est. Duo filii consulis caesi. lxxx. M. Romanorum sociorumque ea tempestate trucidata. lx. M. calonum atque lixarum interfecta Antias scribit. Ita & ex omni penitus exercitu. x. tantummodo homines: qui miserum nuntium ad augendas miseras reportarent: superfuisse referuntur. Hostes: binis castris atque ingenti praedapotiti noua quadam atque insolita execratione cunctaque caeperant: pessumdederunt. Vestis discissa & proiecta est: aurum argentumque in flumen abiectum est: loricae uiroque concisae: phalerae quoque equorum disperditae: equi ipsi gurgitibus immerisi: homines laqueis collo inditis ex arboribus suspensi sunt: ita ut nihil praedae uictor: nihil misericordiae uictus agnosceret. Maximus tunc Romae non solum lu-

ctus:uerū etiā metus fuit:ne cōfestim Cimbri alpes transgrederentur:Italiamq;
 .Q. Fa/ delerent. Iisdem tēporibus Q uintus Fabius Maximus filium suum adolescen/
 bius ma/ tem ruri relegatum cum duobus seruis parricidii ministris interfecit:iplosq; cō/
 ximus. tinuo seruos in preciū sceleris manumisit. Die dicta:Gneo Pompeio accusante
 damnatus est. Igitur Marius quarto cōsul: cū iuxta Isaram Rhodanūq; flumi
 na:ubi in sese cōfluūt castra posuisset:Theutones Cimbri & Tigurini & Ambro
 nes:postq; continuo triduo circa Romanorū castra pugnarunt:si quo pacto eos
 excuterent uallo:atq; in equū funderent:tribus agminibus Italiam petere desti
 narunt. Marius post digressum hostiū castra mouit:& collem occupauit:qui cā
 po & fluuio:ubi hostes sese diffuderāt:imminebat. Cūq; exercitui eius aqua ad
 potandum deesset:quærelisq; omniū coargueretur:aquam quidem in conspectu
 esse respōdit:sed eam ferro esse uendicandam. Primis itaq; calonibus cū clamore
 in pugnam ruentibus subsecutus exercitus:mox iusto certamine cōpositis ordi
 nibus bellatū est:& uicere Romani. Quarto die rursus pductæ utrinq; in cam
 pum acies usq; ad meridiē pene pari pugnauere discrimine. Post ubi incalescēte
 sole fluxa Galloꝝ corpora in modū niuium distabuerunt:usq; in noctem cædes
 Roma/ u/ potius q̄ pugna protracta est. Ducenta milia armatorū in eo bello interfecta sunt
 norū ui/ .lxxx. M. capta. uix. iiii. M. fugisse referuntur. Dux quoq; eorū Teutobecchus oc
 ctoria. cisus est. Mulieres eorū constantiore animo:q̄ si uicissent:petierunt a cōsule:ut si
 bi inuiolata castitate:uirginibus sacris ministrare fas esset:quo uitam sibi reser
 uarent. quā rem cum nō impetrassent:paruulis suis ad saxa illisis cunctæ sese fer
 ro ac suspēdio peremerūt. Hæc de Tigurinis & Ambronib⁹ gesta sunt. Theuto
 nes autē & Cimbri integris copiis alpium niues emensi Italiae plana puaserunt.
 Ibiq; cum rigidum genus diu blandioribus auris cibis poculis ac lauacris emol
 liretur:Marius quintū consul & Catulus aduersus eos missi:die ad pugnam &
 campo dato:Hannibalis secuti ingeniū:in nebula disposuere pugna:in sole pu
 gnauerunt. Prima siquidem perturbatio Galloꝝ fuit:q; Romanam aciem prius
 offendere dispositam:q̄ adesse senserūt. Cūq; ilico uulnerati equites retro in suos
 cogerentur:totāq; multitudinē indisposite adhuc aduentantē conturbarēt:& sol
 cū uento ortus ex aduerso emicuisset:uisus eorū puluis opplcuit:& splendor he
 betauit. Ita factum est:ut tanta ac tam terribilis multitudo:minima Romanorū
 Cibrorū clade:sua ultima internitione cæderetur. Centū. xl. M. eorū tūc in bello cæsa. xl.
 & Theu/ M. capta dicuntur. Mulieres grauiorē pene excitauere pugnam:quæ plaustris
 tonū stra/ in modum castroꝝ circūstructis:ipsæ autem desuper propugantes diu prope re
 ges. pulere Romanos. Sed cum ab his nouo cædis genere terrerentur:abscissis enim
 cum crine uerticibus inhonesto satis uulnere turpes relinquebantur:ferrū quod
 in hostem sumpserant:in se suosq; uerterunt:nāq; aliæ concursim mutuo iugula
 Mulierū tā. aliæ apprehensis inuicem faucibus strangulatæ. aliæ funibus per equorū cru
 facinus. ra consertis ipsiq; equis extimulatis:quibus equorū crura nexuerāt:indidere cer
 uices:quousq; protractæ atq; exanimatæ sunt. aliæ laqueo de subiectis plastro
 rum temonibus pependerūt. Inuenta est etiam quædam quæ duos filios traie
 ctis per colla eorum laqueis ad suos pedes uixerit:& cū seipsam suspēdio mori
 turam dimisisset:secū traxerit occidēdos. Inter hæc multa & miserabilia mortis
 genera:reguli quoq; duo strictis in se gladiis cōcurrisse referunt. Lucius & Bo

iorix reges in acie ceciderunt. Claudius & Ceforix rapti sunt. Ita in his duobus
preliis. ccc. l. M. Galloꝝ occisa. & .c. xl. M. capta sunt: absq; innumera mulieru
multitudine: quæ se suosq; paruulos foemineo furore: ui aut uirili necauerunt.

Post triumphum Marii incredibile facinus & nunq̄ antea Romanis cogni-
tum perpetratum fuisse. *Cap: Xvi*

Gitur talē Marii triūphū Romanāq; uictoriā incredibile facinus: &
nūq̄ antea Romanis cognitū. Romæ subito ppetratū: uersa ī horrorē
ac inuicem tota urbe fuscavit. Publitius qdā malleolus seruis annitēti
bas matrē suā interfecit. Dānatus parricidio: insutusq; eculco ī mare plectus est: Parrici-
i pleuerūtq; Romani facinus & pēnā: de qua re Solon Atheniēsis decernere nō dium
ausus fuerat: dū fieri posse nō credidit: & Romani q se ortos a Romulo scirent: Publitiū
etiā hoc fieri posse intelligētes suppliciū singulare sanxerūt. Anno ab urbe cōdi-
ta. dcv. post Cimbricū & Teutonicū bellū & quintū Marii cōsulatū: quo status
imp̄ii Romani iure cōseruatus iudicat: cōsulatu sexto eiusdē Gaii Marii ita la-
befactatus est: ut pene usq; ad extremū intestina clade cōciderit. Euoluere ac per-
currere mihi discordiaꝝ ambages & inextricabiles seditionū causas: icōmodū si-
mul ac lōgū uidet: sane breuiter strinxisse sufficiat: quod primus Lucius Apule-
ius Saturnin⁹ excitati tumultus auctor extiterit: quinto Metello Numidico ui-
ro sane primario acerrimus inimicus: q eū censore creatū ptractū domo: atq; in
Capitoliū fugiētē armata multitudine obsedit: unde eqtū Romanorū indignatio-
ne deiectus est: plurima ante Capitoliū cæde facta. Anumiū deinde cōpetitorē
suū Saturninus & Glaucia: fraude Gaii Marii cōsules: occiderūt. subsequēte an-
no Marius sextum cōsul & Glaucia prator: & Saturninus tribunus plæbis cō-
spirauerūt: Metellū Numidicū in exiliū quacūq; ui agere. Die dicta a supposi-
tis eiusdē factiōis infamibus ausib⁹ cōcionē domi suæ habuit: ibiq; ab aliis rex:
ab aliis impator est appellatus. Marius manipulatim plæbe descripta altere cō-
sulē cū præfidiis in colle disposuit: ipse portas cōmuniuit. In foro præliū cōmis-
sum est. Saturninus a Marianis foro pulsus in Capitoliū cōfugit. Marius fistu-
las qb⁹ eo aq; deducebat: incidit. Bellū deīde ī aditu Capitoliū horridū satis actū
est. Multiq; circa Saufeniū & Saturninū cæsi. Saturninus palā clamitās Mariū
auctore eē oīum molitionū suarū cōtestatus est. Cū aut ipse Saturninus & Sau-
feni⁹ & Labienus cogēte Mario ī curiā cōfugissent: p eqtes Romanos effractis
forib⁹ occisi sunt. Gaius Glaucia extractus e domo Claudij trucidatus est. Furi⁹
tribunus plæbis bona oīum publicāda decreuit. Gneus Dolobella Saturnini fra-
ter p forū olitoriū fugiēs cū Lucio Ieganio interfecit. Itaq; auctorib⁹ tātæ se-
ditionis occisis qes populo fuit. Tūc Cato atq; Pōpeius rogationē de reditu Me-
telli Numidici toti⁹ urbis gaudio pmulgarūt. quod ne pficeret: Marii cōsulis &
Furii tribuni plæbis factiōib⁹ itercellum est: Rutili⁹ quoq; uir itegerrim⁹ adeo
fidei atq; inocētiae cōstātia usus est: ut die sibi ab accusatorib⁹ dicta usq; ad co-
gnitionē neq; capillū barbāue sumiserit. neq; sordida ueste humiliue habitu suf-
fragatores cōciliarit. inimicos pmulserit: iudices tēperarit: orationēq; a pratore
cōcessam nihilo summissore q̄ animū habuerit. Cum euidēti oppugnaret calū-
nia: & opinione bonorū omniū iure absoluēdus putaret: piurio iudicū cōdēna-
tus est: qui Smyrnā cōmigrans litterarum studiis cōtentus cōsenuit.

Mœstam urbem prodigia terruerunt. Nno ab urbe condita. dc. lix. Julio Cæsare & Lucio Marco Philippo
 cōsulibus intestinis causis sociale bellum tota cōmouit Italia. Siquidē
 Liuius Drusus tribunus plæbis Latinos oēs spe libertatis illectos cū placito ex-
 plere nō posset: in arma excitauit: quo accessit ut mœstā urbē prodigia dira terre-
 rent. Nā sub ortu solis globus ignis a regione septētrionis cū maximo cœli fra-
 gore emicuit. Apud Aretinos cū panes per cōuiuia frāgerent: cruor e mediis pa-
 nibus quasi e uulneribus corporū fluxit. Præterea per septē cōtinuos dies grādo
 lapidū imixtis etiā testarū fragmētis terrā latissime uerberauit. In Sānitibus ua-
 stissimo hiatu terræ flāma prupit. & usq; in cœlū extēdi uisa est. Cōplures præ-
 terea itinere uidere Romani globum coloris aurei cœlo ad terrā deuolui. maio-
 remq; factū rursus a terra in sublime ad orientē solem ferri ac magnitudine sua
 ipsum solē obtexisse. Drusus tātis malis anxius domi suæ incerto qdem auctore
 interfectus est. Igit̄ Picentes & Vestini Marfi Peligni Marrucini Sānites & Lu-
 cani: cū adhuc occultā defectionē meditarent: Gaium Seruium prætorē legatū
 ad se missum apud Asculū occiderūt: statimq; clausa ciuitate oēs ciues Romāos
 in dicta cæde iugularūt. Cōtinuo atrocissimā p̄niciem infamissima præcessere p̄-
 digia. Nāq; oīum generū aīalia: quæ manus hoīum p̄peti: atq; inter hoīes uiuere
 solita erant: relictis stabulis pascuisq; cū balatu hinnitu magnituq; miserabili ad
 siluas montesq; fugerūt. Canes quoq; quorū natura est extra hoīes esse nō posse:
 lachrymosis ululatis uagi luporū ritu oberrarunt. Igit̄ Gneus Pōpeius prætor
 cū Picentibus iussu senatus bellum gessit & uictus est. Postq̄ sibi Sānites Papiū
 Mutilium impatorē præfecerant: Marfi aut̄ Agamēnonē archipiratā præopta-
 uerant: Iulius Cæsar Sānitum pugna uictus cæso fugit exercitu. Rutilius cōsul
 Mariū p̄pinquū suū legatū sibi legit: quē assidue submonentē morā bello uti-
 lem fore & paulisper in castris exerceri militē oportere tironē: dolo id eū agere
 ratus contempsit: seseq; in insidias marforū & uniuersum agmē exercitus sui in-
 cautus iniicit: ubi & ipse consul occisus & multi nobiles interfecti & octo. M.
 Romanorū militū cæsa sunt. Arma & corpora interfectorū in conspectu Marii
 legati Telonius Flauius pertulit. atq; in testimoniū cladis euexit. Marius raptis
 cōtinuo copiis uictores insperatus oppressit. octo. M. & ipse Marforū interfecit.
 Cæpio autem a Vestinis & Marfis deductus in insidias cum exercitu trucidatus
 est. Iulius Cæsar postq̄ apud Eserniā uictus aufugerat: cōtractis undiq; co-
 piis aduersus Sānitas & Lucanos dimicans multa hostiū milia interfecit. Cūq;
 ab exercitu impator appellatus esset: Romāq; nuncios pro adepta uictoria mi-
 sisset: senatus Sagum hoc est uestē mœroris: quā exorto sociali bello sumpserat:
 hac spe arridente deposuit. atq; antiquū togæ decorē recupauit. Marius deinde
 sex. M. Marforū cecidit. Septē milia armis exiit. Sylla cū. xxiiii. cohortib; Eser-
 niā missus: ubi artissima obsidiōe Romani ciues & milites premebant: maximo
 bello & plurima cæde hostiū urbē sociosq; seruauit. Gneus Pōpeius Picētes gra-
 ui præliō fudit: qua uictoria senatus latos clauos & cætera dignitatis insignia re-
 cepit: cū togas t̄modo de uictoria Cæsaris primū respirāte sumpsisset. Porcius
 Cato prætor & Plotius legatus Hetruscos & Umbros plurimo sanguine imp̄so
 difficillimo labore uicerūt. Gneo Pōpeio & Portio Catone cōsulibus: Pompeius

LIBER Q VINTVS

diu obsedit Ascūlū ciuitatē. nec tamē expugnauisset: nisi populū in campū pro-
 rumpentē grauiissima oppressione uicisset. Decē & octo milia Marsoꝝ in ea pu-
 gna cū Frāco suo impatore cæsa. sunt capta. iiii. milia. Quattuor milia autē Ita-
 licoꝝ uiroꝝ ex ea cæde pfugoꝝ: iugum montis coacto in unū agmine forte cō-
 scenderant. ubi oppressi exanimatiq; niuibus miserabili morte riguerunt: & ui-
 sebantur: nec ullum erat pcul intuentibus mortis indiciū nisi diuturna imobili-
 tas: quā nullo modo humanæ uitæ uegetatio diu ppeti potest. Eadē die Picentes
 uicti sunt: quoꝝ dux Iudacilius cōuocatis principibus suis post magnificas epu-
 las largaq; pocula cunctos ad exēplū sui puocās hausto ueneno cōsumptus est:
 cunctis factum eius laudantibus: sed nemine subsequēte. Anno ab urbe condita
 .dc. lxi. cū ad obsidendos Sānites Pōpeius & Romanus isset exercitus: & Post-
 humius Albinus uir cōsularis: tūc Lucii Syllæ legatus intolerabili supbia oīum
 in se militū odia suscitasset: lapidibus occisus est. Sylla cōsul ciuilem cruorē non
 nisi sanguine hostili expiari posse testatus est: cuius rei cōscientia permotus exer-
 citus ita pugnā adoratus est: ut sibi unusq; p̄pereundū uideret: nisi uicisset. xviii.
 Sānitum. M. illo prælio cæsa sunt. Iuuentiū quoq; Italicum ducem & magnū
 ipsius populum p̄secutus occidit. Portius Cato cōsul Marianas copias habens: Portius
 cum aliquāta strenue gessisset: gloriatus est: Gaium Marium nō maiora fecisse: Cato a fi-
 & ob hoc cum ad Lacū Fucinū cōtra Marfos bellum gereret: a filio Gaii Ma-
 rii in tumultu belli: quasi ab incerto auctore p̄stratus est. Gaius Gabinus lega-
 tus in expugnatione hostiliū castroꝝ interfectus est. Marrucini Vestiniq; Sul-
 pitio legato Pompeii p̄sequēte uastati sunt: Popedius & Obsidius Itali impera-
 tores ab eisdē Sulpitio apud flumen Theanū horribili prælio oppressi & occisi
 sunt. Pompeius Asculum ingressus præfectos & centuriones cunctosq; princi-
 pes eoꝝ uirgis cecidit. securiq; p̄cussit: seruos prædamq; omnē sub hasta uendi-
 dit: reliquos liberos quidē: sed nudos & egentes abire præcepit. Et cum de hac
 præda opitulationē aliquā in usum stipendii publici senatus fore speraret: nihil
 tamē ex ea Pompeius egenti ærario cōtulit. Nāq; eodem tempore cum penitus Aærarii.
 exhaustum esset ærarium & ad stipendiū frumenti deesset expensa: loca publica Ro. ino-
 quæ in circuitu Capitolii pontificibus: auguribus: decem uiris & flaminibus in
 possessionē tradita erant: cogente inopia uendita sunt: & sufficiens pecuniæ mo-
 dus: qui ad tempus inopiæ subsidio esset: acceptus est. Equidem in sinum tunc
 ipsius ciuitatis euersarum omniū urbium nudatarumq; terrarū abraſæ undiq;
 opes cōgerebantur: cum ipsa Roma turpi adigente inopia præcipuas sui par-
 tes auctionabatur. Quamobrē cōsideret tunc tempora sua: cum quasi inexple-
 bilis uenter cuncta cōsumens & semper esuriens cunctis urbibus quas miseras
 faciebat: ipsa miserior nihil relinquens nihil habebat: & stimulo domesticæ fa-
 mis ad continuationē bellicæ inquietudinis trudebatur. Iisdem temporibus rex
 Sothimus cum magnis Thracum auxiliis Græciam ingressus cunctos Mace-
 doniæ fines depopulatus est. Tandemq; a Gaiō Sentio prætore superatus redire
 in suum regnum coactus est.

Bellum Mithridaticum & bella ciuilia cœpere pene simul. *Cap: xviii*

a Nno ab urbe cōdita. dc. lxi. nondū finito sociali bello: Romæ primū Bellū ci-
 bellum ciuile cōmotū est: eodēq; anno Mithridaticū bellū: & si minus uile.

Bellū Mi infame: non tamē minus graue coeptum est. Equidē de Mithridatici belli spatio
 thridati/ uarie traditum est: utrū abhinc coeperit: an tunc præcipue exarserit: maxime cū
 cum. alii. xxx. alii. xl. annis gestū ferant. Sed quis iisdem tēporibus gesta pplexis co-
 a seruata malis exarserint: a me tamē speciatim: & si breuiter singula pferentur.
 Prodigia Marius: Sylla consule: cōtra Mithridatē in Asiā cū exercitu pfecturus: in Cāpa
 nia tamē: ppter socialis belli reliquias consistentes: affectauit septimū cōsulatū:
 & bellum suscipe Mithridaticū. Quo Sylla cognito: impatiens reuera iuuenis:
 intempataq; ira pccitus cū. iiii. legionibus primū ante urbē confedit: ubi Grati-
 dium Marii legatū: quasi primā uictimā belli ciuilib occidit: mox urbē cū exer-
 Syllæ in citu irrupit: faces ad inflāmandā urbē poposcit. Omnibus metu addictis p sacra
 urbē ir/ uia cito agmine in foro uenit. Marius cū pmouere nobilitatē: inflāmare plæbē:
 ruptio. equestrē deide ordinē parmare aduersus Syllā frustra tentasset: postremo seruis
 spe libertatis & prædæ ad arma sollicitatis: nec quicq; repugnare ausis tandem in
 Belli 6/ Capitoliū cōcessit. Sed cum eo Syllanæ cohortes irruissent: magna suorū cæde:
 date. diffugit. Ibi tunc Sulpitius Marii collega: seruo suo pdente: pstratus est. Seruū
 uero ipsum: q; hostē indicauerat: manumitti: q; uero dominū pdiderat: saxo Tar-
 Marii fu peio deiici cōsules decreuerunt. Marius fugiens cum psequentiū instātia circū-
 ga. 011. septus esset in Minturnesiū paludibus sese abdidit: de qbus infelicitè luto obli-
 uis: ignominioseq; ptractus: turpi autē spectaculo Minturnas deductus: contru-
 susq; in carcerē pccussorē ad se missum solo uultu exterruit. Deinde lapsus e uin-
 culis in Aphricā trāsfugit. Sollicitatoq; ex Utica filio: ubi is custodia obseruat:
 Marii re cōtinuo Romā regressus: Cinna cōsuli societate sceleg; cōiunctus est. Igit ad cō-
 ditus. figandā uniuersam rēpublicā exercitū sibi in quattuor partes diuiserūt. Tres si-
 quidē legiones Mario data: parti copiarū Gneus Carbo præpositus est. Partem
 Sertorius accepit: Ille scilicet Sertorius iā hinc ciuilib belli incētor & particeps:
 qui etiā hoc finito aliud post in Hispania bellū excitauit: quod p multos annos
 maximis Romanorū cladib; traxit. Cætera uero exercitus portio Cinna secuta est.
 Porro aut Gneus Pōpeius: qui a senatu cū exercitu accersitus: ut reipublicæ opi-
 tularetur: & diu sese nouarū rerū aucupatione suspenderat: cōtēptus a Mario uel
 Cinna ad Octauū consulem sese cōtulit. & mox cum Sertorio cōflicxit. Infelice
 pugnā interuētus noctis diremit. Sexcēti ex utraq; parte milites trucidati sunt.
 Pōpeius Postera die cum pmixtim corpora ad sepulturā discernentur: miles Pompeia-
 nus fratris sui: quē ipse interfecerat: corpus agnouit. In trāscursu enī utrinq; cor-
 gnitionē uultus & galeæ considerationē furor ademerat: quis parum sit culpæ
 circa ignorantia: ut uideatur nescisse de fratre: quod non ambigit scisse de ciue.
 Itaq; uictor uicto infelicior: ubi & fratris corpus agnouit. & parricidium suū
 execratus bella ciuilia ilico pectus suū gladio transuerberans: simulq; lachry-
 mas & sanguinē fundens super fraternū sese cadauer abiecit. Et quid hoc pro-
 fuit ad confusionem crudelis incepti: quod in primo statim bellorum ciuilibum
 exordio infamis fama percrebuit: concurrisse ignaros quidem fratres: sed con-
 scios ciues petiisse fratrem scelere uictorē fratris occisi spolia: ac mox tantæ im-
 manitatis rerū eodē gladio atq; eadem manu per suam necem parricidiū: quod
 admiserat: uindicasset. Nunquid in tantarum animositate partiū tam triste mo-
 uit exemplum? Nunquid apud quenq; periculum sceleris repulit terror erroris?

LIBER Q VINTVS

Nūquid hæc quæ cōmunis est etiã cum belluis pietas & reuerētia naturæ: quod unus perimendo ac pereundo cōmisit: quod in se agi posset intremuit: seseq; ab huiusmodi incepto cōscientia uictus remouit: Quin potius annis fere .xl. con-
 sequētibus in tantū cōtinuata sunt bella ciuilia: ut magnitudo laudis appetenda ex magnitudine sceleris putaret. Omnes enim post tale documentū in tali mali-
 tia parricidiorū pericula refugissent: nisi parricidia ipsa uoluissent. Igitur Marius **Marii**
 coloniã Hostiensem ui ingressus omnia ibi genera libidinis auaritiæ & crudeli-
 tatis exercuit. Pompeius fulmine afflatus interiit. Exercitus uero eius pestilentia
 correptus pene totus absumptus est. Nam .xi. M. uiroꝝ de castris Pompeii mor-
 tua sex. M. autē de parte Octauii consulis subtracta sunt. Marius Antiū & Ari-
 ciam ciuitates hostiliter irrupit. cunctosq; in his præter proditores interfecit: bo-
 na suis diripienda permisit. Post Cinna cōsul cum legionibus: & Marius cum fu-
 gitiuis urbem ingressi nobilissimos quosq; e senatu: & plurimos cōsulares uiros
 interfecerunt. Sed quota hæc portio ostentatæ miseriæ est: uno uerbo definisse
 cædem bonorum: cuius fuit tanta numerositas: tanta diuturnitas: tanta crudeli-
 tas: tantaq; diuersitas. Verūtamen æquius est: ne aliquid utilitatis subtraxisse cā:
 q̄ tantum horroris ingessisse notitiæ: siue peritis hæc: siue imperitis obiiciantur.
 De patria siquidem: de ciuibus: & de maioribus nostris hæc loquimur: qui his
 exagitati malis tam abominanda gesserūt: de quibus etiã auditis posteri per-
 horrescant: qui profecto nolunt ista nimium exaggerari: aut sufficientis notitiæ
 moderatione: si sciunt: aut misericordis reuerentiæ contemplatione: si nesciunt.
 Igitur Marius cū interfectoꝝ ciuium capita illata conuiuuis: oblata Capitolio:
 collocata rostris: spectaculum ornatumq; congereret: ac septimū consulatū cum
 Cinna tertiū consule puasisset: in exordio consularis imperii sera tandem morte **Marii**
 præreptus est. Cinna bonoꝝ neces maloꝝ cæde suppleuit. Nam cum introducta **mors.**
 per Mariū fugituoꝝ manus insatiabilis prædandi esset: nullamq; partē aucto-
 ribus prædæ cōsulibus ministraret: in forum quasi stipendii causa sollicitata: mi-
 litibusq; circūdata: inermis extincta est. Cæsa sunt illa die in foro urbis octo. M.
 fugituoꝝ: idemq; Cinna quartum consul ab exercitu suo interfectus est. Interea **Cinna in**
 residui senatorū: qui potentiã Cinnæ & Marii crudelitatem: insaniã Fimbriæ: Ser-
 toriiq; audaciã fuga euaserāt: transuecti in Græciã coegere precibus Syllam: ut **terfectus**
 periclitanti imo iam pene pditæ patriæ opem ferret. Igitur Sylla mox ut Cam- **Syllæ re**
 panum littus attigit: Norbanū cōsulem prælio oppressit. vii. milia tunc Roma- **ditus in**
 norū Romani interfecerūt. sex milia eorūdem ab iisdem capta sunt. c. xxiiii. de **Italiam.**
 Syllana parte ceciderūt. Fuluiꝝ uero Hadrianus: cui imperiū pro prætore erat:
 regnū Aphricæ seruoꝝ manu affectans a dominis eoꝝ apud Vticã cōgestis sar-
 mentis cū omni familia incensus est. Damasippus prætor incentore Mario cōsu-
 le Quintū Scæuolam: Gaiū Carbonē: & Lucium Domitiū: Publium Antistiū:
 in curiã quasi ad consultandū uocatos crudelissime occidit. Corpora interfectoꝝ
 per carnifices unco tracta: atq; in Tyberim missa sunt. Eodē tempore Syllæ du-
 ces plura prælia aduersus marianas partes infelicissima scelicitate gesserūt. Nā
 & Quintus Metellus Charinatis copias cecidit. & castra puasit. & Gneus Pōpe-
 ius Carbonis equitatū grauiter trucidauit. Syllæ etiã & Marii adolescētis maxi-
 mū tūc præliū apud sacriportū fuit: i quo de exercitu Marii cæsa sūt. xxv. M.

sicut Claudius scribit. Pompeius Carbonē etiam castris exiit: fugientēq; insecutus nunc cædendo: nunc ad deditionē cogēdo plurima exercitus parte priuauit. Metellus Norbani agmen oppressit: ubi .ix. milia marianæ partis occisa sunt. Lucullus cum a Quintio obsideretur: erupit: & repentina pugna obsessorē deuicit. Nam plus q̄ .x. milia ibi tunc cæsa referuntur. Sylla deinde cū Campaninio Sānitum duce & Charinatis reliquis copiis ante ipsam urbē portamq; collinam ad horam diei nonam signa contulit. grauisimoq; prælio tandē uicit. lxxx. milia hominum ibi fusa dicuntur. xi. milia sese dediderunt. reliquam multitudinē in fugam uersam insatiabilis uictorum ciuium ira consumpsit.

Syllæ Victorix.

Sylla urbem intrauit. multosq; interfecit & proscripsit. *Cap: XIX*
Sylla mox ut urbem uictor intrauit. iiii. milia hominū qui se per legatos dediderant: contra fas contraq; fidem datam inermes securosq; interfecit. Plurimi tunc quoq; ut non dicā innocentes: sed etiā ipsius Syllanæ partis occisi sunt: quos fuisse plus q̄ .ix. milia ferunt: ita libere per urbem cædes percussoribus passim uagātibus ut quēq; uel ira uel præda sollicitabat: agitabatur. Igit̄ cunctis iam: quod singuli timebant: aperta fronte timentibus: Quintus cæcilius Syllæ dixit: cum quibus tandē uicturi sumus: si in bello armatos: in pace inermes occidimus. Tunc Sylla auctore Lucio Fursidio primipilari primus infamem illam tabulam proscriptionis induxit.

Tabula Syllæ.

Sylla dictaturam adeptus est. *Cap: XX*
Prima proscriptio. lxxx. M. hominū fuit: in quibus quattuor consulares erāt Carbo Marius Norbanus & Scipio: inter eosq; Sertorius tūc maxime p̄timefcendus. Item alia cum .d. nominibus proposita est: quā cum Lollius quippe securus: nihilq; sibi conscius legeret: ubi suū repente nomē offendit: dum se trepidus ad aperto capite foro subtrahit: interfectus est. sed ne ī ipsis quidem tabulis fides ac finis malorum uidebatur. Nāq; alios: quos proscripserāt: iugulabāt. Alios autem postq̄ iugulauerant: proscribebant. Nec ipsius mortis erat uia simplex: aut una conditio: ut in nece ciuium saltē ius hostiū seruariet: qui nihil uictis præter uitā exigunt. Marcum Mariū siquidē de caprili casa extractū uinciri Sylla iussit. ductumq; trans Tiberim ad Luctacionis sepulchrum effossis oculis: mēbrisq; minutatim defectis: uel etiā fractis trucidari. Post hunc Publius Lectorius senator & Venuleius triuuir occisi. Marci Marii caput Præneste est missum: quo uiso Gaius Marius ultima desperatione correptus: ubi a Lucrecio obsidebatur: ne incideret in inimicorū manus cum Telefino mutua mortē cōcurrerit. Dumq; uiolentius ipse in cōcurrentem manus adegit: circa suum uulnus manum percutientis hebetauit. Ita eo interfecto ipse leuiter uulneratus ceruicē seruo suo præbuit. Charinatem prætorē Romanum Sylla iugulauit. Inde Præneste profectus omnes Marianæ militiæ principes hoc est legatos: quæstores: præfectos: & tribunos iussit occidi. Pompeius carbonē a Cossura insula in Aegyptū fugere conantē in Siciliā ad se retractum & cōplures cū eo socios eius occidit. Sylla dictator creatus est: ut dānationis & crudelitatis libido honesti præcipuiq; nominis reuerentia & amaretur & uelaretur. Pompeius in Aphricā transgressus eruptione circa Vticam facta. x. & .ix. M. hominum interfecit: quo bello Domitius dux Marianus: dum inter primores pugnat: occisus est. Idemq; Pompeius

Sylla dictator.

LIBER Q VINTVS

Hiertā Numidiæ regē p̄secutus: fugientē ab Vgode bocchi mauroꝝ regis filio spoliari oibꝫ copiis fecit: quē cōtinuo Bullā reuersus tradito sibi oppido iterfecit.

Post bella ciuilia sonātibꝫ undiqꝫ bellorꝫ fragoribꝫ quattuor bella exurrexisse.

Cap: 221

C Reatis itaqꝫ Publio Seruilio & Oppio Claudio cōsulibus Lucius Sylla est tandē priuatus: Hoc fine cōclusa sunt duo bella funestissima: socialia: Italicum: & Syllanum ciuile. Hæc per annos. x. tracta plus q̄. c.

.l. M. Romanorꝫ consumpserunt. tantūqꝫ lectissimorꝫ uiroꝝ uernaculorumqꝫ militum hoc ciuili bello Roma pdidit: q̄tum in ea superiore tempore: cum se iam aduersum Alexādrum magnum circūspiceret: indiscretis ætatibus census inuenit. Præterea uiros cōsulares. xxiiii. prætores sex. ædilicios. lx. senatores fere. cc. absqꝫ innumeris totius Italiæ populis: qui passim sine cōsideratione deleti sunt. Quo modo neget quisqꝫ: si ualet: quin eodē dāno suo uicerit Roma: quo amisit Italia. Prohpudor. Nūqd nā & hic cōparatione ambigua egent tēpora? Immo uel maxime inquit. Nā qd tā apte: q̄ bellis ciuilibus bella ciuilia cōparātur? An forte dicet: etiā in his tpibꝫ bella ciuilia nō fuisse: q̄bus a nobis r̄debit. Iustius quidē socialia uocari oportere. sed nobis p̄ficere si ciuilia nominent. Tunc enim causis uocabulisqꝫ ac studiis paria docent oīa: dum sibi in his tātō plus uindicat reuerentia christianæ religionis q̄to minus præsumpserit ira uictoris. Nam cū plerūqꝫ improbi tyrāni temere inuadentes rempublicā: usurpatoqꝫ regio statu: Romani imperii corpus abrumpint: atqꝫ ex eo bella uel per se iniusta importarint: uel in se iusta cōmouerint: Britānis Gallisqꝫ populis erecti & instructi hæc bella q̄tū externis p̄xima: tantū longinqua ciuibꝫ: qd nisi socialia iure uocitent cum ipsi Romani Sertori quidē: aut Perpēnæ: aut Crassi: aut Spartaci bella ciuilia uspiā nominarint. In tali ergo uel defectu: uel duellione socioꝝ minore nūc ntiqꝫ inuidia laboraret: si fortassis existeret uel grauis pugna: uel cruēta uictoria. Verū tñ cum in hisce tpibus oīa plus necessitatis afferāt: & minus pudoris: hoc est causa: pugna: uictoria: uel extinguenda insolentia tyrānoꝝ: uel pro cohibendo socioꝝ defectu: uel pro inurēdo ultionis exēplo: cui tandē dubiū est. quāto nūc mitius: quātoqꝫ clemētius excitata: ut dicūt bella ciuilia gerunt imo reprimunt. Quis enim unū ciuile bellū per decē annos his tpibus agitatū audierit? Quis uno bello. c. l. M. hominū uel hostiū ab hostibus: ut nō dicā ciuiū a ciuibꝫ cæsa meminerit? Quis illam quā explicare longū est: optimorꝫ atqꝫ illustriū uiroꝝ multitudinē trucidari in pace cognouerit? Postremo qui illas infames interficiendorꝫ tabulas tenuerit: legerit: senserit: ac nō potius omnibus notum sit: una cunctos pace compositos atqꝫ eadē salute securos uictos uictoresqꝫ pariter cōmuni exultasse læticia: ac etiā in tantis totius imperii Romani puinciis urbibus ac populis uix paucos aliquādo extitisse quod iusta ultio iūto etiā uictore damnarit? Et ut uerbis uerba nō onerem: nō temere dixerim tantā uel in bello saltē extinctam modo fuisse gregarioꝝ militum manum: quāta tunc cæsa est in pace nobilium. Igitur Sylla mortuo Lepidus Marianæ partis assertor aduersus Catulū Sylla

Sylla mortuus

atq; occisus est. Brutus in cisalpinā Galliā fugiens: psequēte Pompeio apud Re-
giū interfectus est. Ita hoc bellum ciuile nō magis clamētia Catuli: q̄ tedio Syl-
lanæ crudelitatis: ut ignis in stipula eadē celeritate qua exarsit: cuanuit. Anno
ab urbe cōditā. dc. lxxiii. sonātibus undiq; belloꝝ fragoribus: quorū unū in Hi-
spania erat: aliud in Pamphilia: in Macedonia tertiu: quartū in Dalmatia exan-
guis: adhuc atq; exhausta intestina pnicie: tāq; febribus Romana respublica: pro
Sertori⁹ pulsare armis occidētis septētrionisq; fortissimas gētes cogebat. Sertorius siq; dē
uir dolo atq; audacia potēs: cū partiū marianarū fuisset Syllā fugiēs ex Africa
dilapsus in Hispaniā bellacissimas ferocissimasq; gētes in arma ex armis excita-
uit. Aduersus hūc ut breuiter definiā duo duces missi Metellus & Domiti⁹ quo-
rū Domitius ab Hirtuleio Sertorii duce cū exercitu oppressus est. Manili⁹ p̄cō-
sul e Gallia in Hispaniā cū trib⁹ legionib⁹ & .M. d. eqtib⁹ trāsgressus iniquā cū
Hirtuleio pugnā cōseruit: a quo castris copiisq; nudatus in oppidū Hilerdā pe-
ne solus refugit. Metellus multis p̄celiis fatigatus p̄ deuia oberrans hostē mora
Pōpeius fatigabat: donec Pōpeii castris cōsociasset. Pōpeius cōtracto apud Polentiā exer-
citu Lauronē ciuitatē: quā tūc Sertori⁹ oppugnabat frustra conatus defendere:
fugatus. Sertorius supato fugatoq; Pōpeio Lauronē captā cruētissime de-
populatus est: reliquū agmē Lauronēsiū: quod cædibus supfuerat: miserabiliter
in Lusitaniā captiuitatē traduxit. Pompeiū aut hoc est illū Romanorū ducē a se
uictū fuisse gloriatus est: quē magna p̄reditū fiducia ad hoc bellū nō pro cōsu-
le: sed pro cōsulib⁹ Roma misisset. Fuisse tūc Pōpeio. xxx. milia peditū & mille
eqtes Galba scribit. Sertoriū aut. lx. milia peditū. octo milia eqtū habuisse cōme-
morat. Postea uero Hirtuleius cū Metello cōgressus apud Attalicā Bethycæ ur-
bem. xx. M. militū pdidit: uictusq; in Lusitaniā cū paucis refugit. Pōpei⁹ Belgi-
dā nobilē Celtiberiæ urbē cepit. Sertori⁹ cū Pōpeio deinde cōgressus. x. M. mi-
litū eius iterfecit. Ex alio cornu uincēte Pōpeio tantū dē pene ipse pdidit. Multa
inter eos præterea p̄elia gesta sunt. Mēmius quæstor Pompeii idēq; uir sororis
eius occisus est. Hirtuleii frēs interfecti. Perpēna: qui se Sertorio iunxerat cōmi-
nutus est. Postremo ipse Sertorius. x. demū anno belli inchoati iisdē: qbus & Vi-
riatus suorū dolis iterfectus finem bello fecit. Romanisq; uictoriā sine gloria de-
dit: quā Perpēnā postea pars exercitus eius secuta sit: qui a Pompeio uictus cū
Sertori⁹ uniuerso exercitu suo interfectus est. Ciuitatibus uero cūctis ultro ac sine mora
per deditiōnē receptis duæ tm̄ restiterūt: hoc est Vximia & Caligurū quarū Vxi-
miā Pompeius euertit. Caligurū Afrānius iugi obsidione cōfectam. atq; ad infar-
mes escas miserāda inopia coactam ultimo cæde incendioq; deleuit. Percussores
Sertorii p̄miū ne petēdū qdē a Romanis esse duxerūt: qppe qui meminissent
antea Viriati p̄cussoribus denegatū. Et quā nullo tūc p̄miō patrauerint Ro-
manā securitatē: tm̄ fide fortis ac uiribus semp Hispania: cū optimos inuictissi-
mosq; reges reipublicæ dederit: nullū unq; tyrānorū ab initio usq; i hodiernū diē
uel de se editū misit: uel in se extrinsecus incurrentē uiuū: potentē ue dimisit.

De bello Macedonico. Cap: XXXII

Bellum Macedo-
nicum. i. Nterea Macedonicū bellū Claudius fortitus uarias gētes quæ Rho-
dopeiis montibus circūfuse sunt: ac tūc Macedoniā crudelissime po-
pulabantur: nam inter cætera dictū audictūq; horrida: quæ in captiuos agebāt:

LIBER Q VINTVS

raptis: cū poculo opus esset: Romanorū capitū ossib⁹: cruētis: capillatīsq; adhuc:
ac per interiores cauernas male effosso cerebro oblitis: auide ac sine horrore: tāq;
ueris poculis utebant: quorū cruentissima atq; imanissima corda sciuerant. Has
itaq; ut dixi: Claudius Macedoniae pellere finibus bello attentauit: magnisq; se
malorū molibus obiecit: unde cum hęc animo gereret curis circumseptus morbo
insup correptus interiit. Huius successor Scribonius attemptataq; superiore bello
gentium uim declinans: in Dardaniam arma cōuertit: eamq; supauit.

De suscepto bello orientis. *Cap: XXIIII*

Publius uero Seruilius ex cōsule Ciliciā & Paphiliā crudelissime ador
tus dum subdere studet: pene deleuit Lyciā & urbes eius obsessas: op
pressasq; cepit. Præterea Olympū montē puagatus Phasidē euertit. Corycū di
ruit. Tauri quoq; mōtis latera in Ciliciā uergētia pscrutatos Isauros bello con
fractos in deditiōē redegit. Primusq; Romanorū per Taurum duxit exercitū: Bellū Il
ac limitē itineris fecit. Triennio emenso: quo bellum gestum est: Isaurici nomen lyricum.
assumpsit. Cosconi⁹ p cōsul sortitus Illyricum: p trita subactaq; Dalmatia: Salo
nas urbem florentissimā post biēnium tandem expugnauit & cepit.

Gladiatores Capuæ a ludo Gnei Lentuli diffugisse. *Cap: XXV*

Anno ab urbe cōdita. dc. lxxix. Lucullo & Cassio cōsulib⁹ gladiatores
.lxiiii. Capuæ a ludo Gnei Lentuli diffugerunt: qui cōtinuo ducibus
Crisso & Inomao Gallis: & Sparthaco Thrace Vesuuū montē occuparūt: unde
erūpentes Clodii prætoris: qui eos obsidione cinxerat: castra expugnarūt. Ipsoq;
in fugā acto cuncta in prædā uerterūt. Inde per Conscētiā & Metapontū circū
ducti ingētia breui agmina collegerunt. Nā Crisso. x. M. multitudo. Sparthaco
aut triplex tunc numerus fuisse fert. Inomaus enim iā superiore bello fuerat occi
sus. Itaq; cū cædibus incēdiis rapinis struprisq; oīa miscerēt: in exequiis Matro
næ captiuæ: quæ se dolore uiolati pudoris necauerat: mun⁹ gladiatorū ex. cccc. Bellū gla
captiuis scilicet: qui spectādi fuerāt: spectaturi: utpote Lanistæ gladiatorū potius diatorū
q̄ militū principes ediderūt. Deinde cōsules Gelius & Lentulus aduersus eos cū seu fugi/
exercitu missi: quorū Gelius Crissum acerrime pugnantē prælio oppressit Lentu tiuorū.
lus a Sparthaco superatus aufugit. Post etiā collatis frustra ambo cōsules copiis
accepta graui clade fugerūt. Dehinc Gaium Cassium p cōsulem idē Sparthacus
oppressum bello interfecit. Itaq; exterrita ciuitate nō minore pmodum metu:
q̄ sub Hānibale circa portas fremēte trepidauerat: senatus Crassum cū legioni/
bus cōsulum nouoq; supplemento militū misit. Is mox: ut fugitiuorū pugna iniit.
sex. M. eorū interfecit. dcccc. uero cepit. Inde prius q̄ ipsum Sparthacū ad ca/
put Silari fluminis castra metantē bello aggredederetur. Gallos auxiliares eius:
Germanosq; supauit: e qbus. xxx. milia hominū cū ipsis ducib⁹ occidit. Nouissi
me uero ipsum Sparthacū disposita acie cōgressum: & maximas cum eo fugiti/
uorū copias pculit. Nā. lx. M. eorū cæsa. sex milia capta referunt. iii. M. ciuium
Romanorū recepta sunt. Cæteri qui ex hoc bello lapsi oberrabāt per cōplures du
ces frequēti indagine attriti sunt. At ego iterū ac sæpius repeto. Nūqd nā & hic
cōparatione aliq̄ egēt tēpora? Quis rogo audire nō horreat. nō dicā bella talia.
sed uel noīa tanta bellorū externa: ciuilia: socialia: ciuilia: fugitiuorū: quæ nec sic
saltē sese ut cōmoti maris fluctus: quis molibus magnis sequunt: sed undiq; di/
i

uerfis causis: uocabulis: formis: malisq; excitata: coaceruataq; cōcurrūt: Vt epxi mo repetā: & infame illud seruire prætereā. Jugurthinū bellū nondum adhuc ab Africo detonuerat: & iā Cimbricū a Circio fulminabat. De Cimbricis illis nubibus adhuc foedi uastiq; torrētes effusi sanguinis agebant: & iā socialis belli nebulas in magna cōtinuo malorū nubila coituras misera exhalabat Italia. Adhuc uero post infinitā crebrāq; Italici belli tēpestatē discurre tuto per Italiā minime poterat. Ita oēs absq; illis piculosissimis inimicarū urbium uoraginibus dissoluta ac lubrica pace titubabāt. Iam sibi Marianū atq; Syllanum Roma parturiebat excidiū: & aliud e diuerso oriēs atq; aquilo hoc est Mithridaticū minabat: quod qdē Mithridaticū a superioribus cōceptū: porro in ulteriora porrigit. De Mariana face rogos Syllanæ cladis accēsus est. De isto rogo funestissimo Syllani & ciuili bellū per plurimas terrarū partes ardentes sudes sparsi sunt multaq; incēdia ex uno fomite diffuderūt. Nā Lepidus & Scipio in Italia. Brutus in Gallia. Domitius Cinnæ gener in Africa. Carbo in Cossura & Sicilia. Perpēna in Liguria. & post cū Sertorio in Hispania: omniūq; atrocissimus Sertorius in eadē Hispania hæc tunc ciuilia. uel quo alio dicēda sunt noīe bella excitātes: de uno multa: de minimo magna fecerunt absq; illis tribus uastissimis bellis: quæ tunc externa uocabant: hoc est Pamphilico. Macedonico atq; Dalmatico: dissimulato etiam magno illo Mithridatico longe omniū diuturnissimo: infestissimo: ac formidolosissimo: deinde adhuc Hispaniensi Sertoriano nondū finito: imo adhuc ipso uiuente Sertorio hoc fugitiuorū: & ut uerius dicā gladiatorū bellū inhorruit: iā nō spectandū paucis: sed ubiq; metuendū. Quod qd fugitiuorū bellū dicit: nemini uile habeat ex noīe. Sæpe in eo singuli & aliquādo simul cum agminibus frustra iunctis ambo cōsules uicti sunt: plurimiq; nobiles trucidati: ipsi aut fugitiui plusq; .c. M. suere: qui cæsi sunt. Ex quo admonemus: ut ipsa cōsole se Italia de uexatione externorū præsentiū per recordationē prætitorū. Exeatq; in seipsam: nec putet se incōparabiliter crudelius dilacerari. Quamobrem huic quinto uolumini iam finem fecerim: ut bella ciuilia externis ubiq; permixta uel quæ dicta sunt: uel etiam quæ sequuntur: quia sic sibi serie temporum & malis sequacibus cohæserunt: libri saltem termino separentur.

Pauli Orosii uiri doctissimi in sextum historiarum librum plogus.

Mnes hoīes cuiuslibet uel sectæ uel patriæ: uel uitæ ita semp ad p̄spectum prudentiæ naturali bono eriguntur: ut oblectamento corporis rationale mentis & si nō actu præferāt: iudicio tamē præferendū sciāt: Quæ mens ratione duce illustrata in medio uirtutū: qbus genuino fauore quis uitiis inclinēt assurgit: scientiā dei quasi arcē p̄spicit. Deum enim quilibet hominū ad tēpus cōtemnere potest: nescire in totū non potest. Vnde quidā dum in multis diis credunt: multos indiscreto timore finxerūt. Sed hinc iam uel maxime cum auctoritate ueritatis operāte: tunc etiā ipsa ratione discutiente discissum est. Quippe & philosophi eorū: ut de nostris sanctis fileā: dum intento mentis studio quærunt: scrutāturq; omnia: unum deum auctorē omniū reppererūt:

ad quē unum oīa referunt. Vnde etiā nunc pagani quos iā declarata ueritas de cōtumacia magis q̄ de ignorātia cōuincit: cum a nobis discutiunt: non se plures deos sequi: sed sub uno deo magno plures ministros uenerari fatent. Restat igit̄ de intelligētia ueri dei p̄ multas intelligēdi suspitiōes cōfusa dissensio: q̄a de uno deo omniū pene una opinio est. Hucusq; humana scrutatio tametsi cum labore patuit. at ubi ratiocinatio deficit: fides subuenit. Nisi enī crediderimus: nō intelligemus. Ab ipso audias: ipsiq; deo credas: quod uerū uelis scire de deo.

Hic dicit̄: quomodo deus ex nihilo fecit impiū Romanū idest ex pastorib⁹.

Taq; idē unus & uerus deus: in quē oīs: ut diximus: & si ex diuersis opinionibus secta cōcurrit: mutās regna: & disponēs tēpora: peccata quoq; puniēs: quæ infirma sunt mundi elegit: ut cōfundat fortia: Romanūq; imperiū assumpto pastore paup̄rimi status fundauit. Hoc p̄ reges & cōsules diu p̄uectum postq̄ Asiæ Aphricæ atq; Europæ potitū est: ad unū imperatorē eundēq; fortissimū cuncta sua ordinatione cōgessit: Sub hoc impatore. quē oēs fere gētes amore & timore pmixto iuste honorarēt: deus uerus: qui sup̄stitio ne sollicita ab ignorātibus colebat̄: magnū illum intelligētiæ suæ fontē aperuit: p̄mptiusq; p̄ hominē docturus hoīes: filiū suū misit operantē uirtutes: quæ præcellerent hominē: coarguentēq; dæmonas: quos aliqui deos putauissent: ut quia ipsi tāq; homini nō credidissent: opibus tāq; dei crederēt: deinde ut in magno silentio ac pace latissima inoffense & celeriter noui noīs gloria: & annunciatae salutis uelox fama p̄curreret: uel etiā: ut discipuli eius per diuersas gētes euntibus: ultroq; per cunctos salutis dona offerētibus obeundi ac differēdi quippe cū Romanis ciuib⁹: inter ciues Romanos esset tuta libertas: Quod ideo cōmemorandum putauī: quia hic sextus libellus usq; ad Cæsarē Augustū: de quo hæc dicuntur: extēdit. Quod si aliqui hāc lucidissimā rationē irritā putant: suisq; diis potius assignāt: quos primū prudentia elegerint. dein præcipuo cultu inuitarint: ut si per eos amplissimū hoc pulcherrimūq; imperiū cōcederet. Sic enim iactitāt: quod ipsi optimo genere sacrorū meruerint præcipuū deorū fauorē: quibus adēptis uel prætermisissis discesserint omnes adytis arisq; relictis dii: quibus imperiū hoc steterat. Vnde quis reuerentia sanctitatis tuæ multa fortissime uerissimeq; differuerit: tamē & mihi locus exigit: ut pauca subiiciā. Si Romani colēdo deos emeruerunt fauorē deorū: & nō colendo amiserunt: ut ipse Romulus parēs Romæ inter tot mala ab ipso ortu suo ingruētia saluus esset: colendo quis meruit? An Amulius auus qui eum exposuit ad necem? An pater: qui incertus fuit? An Rhea mater stupri rea? An Albani parētes: ipsa quoq; ab initio Romani nominis germīna p̄sequētes? An tota Italia: quæ per .cccc. annos dum audere potuit: excidio eius inhiāuit? Non inquit. sed dii ipsi: quia se colendos sciebāt: futuros custodiēre cultores. Ergo præscii sunt. Si ergo præscii sunt: cur hoc imperiū inter tot annorū sæcula eo potissimum tēpore ad summā potētiae arcē p̄duxerunt: quo ille nasci inter homines atq; agnosci ut homo uoluit: post cuius nomē & ipsi pro nihilo cōtempti sunt: & cū uniuerso mundo etiā illi quos ipsi puexerant currerunt? Sed humiliter obrep̄sit inquit & latēter intrauit. Latētis & humilis unde tam cælebris fama? Tam indubitata fides? Tam manifesta potētia? Signis quibusdam & uirtutibus mentes hominū sup̄stitutione sollicitas cepit & tenuit?

Cap: 1

De siluis

Ad hæc si potuit homo: dii magis posse debuerunt. An quia ille hæc potentiã a patre sibi traditã prædicabat: puentũ est aliquãdo ad intelligentiã illius noti & ignoti dei: quã apprehendere: ut dixi: nemo nisi p ipsum potest. Nec quisq̃ potest: nisi qui toto se despecto: ac p̃specto cõuersus ad sapientiã dei omnẽ quærẽdi ratiocinationẽ trãstulerit ad credẽdi fidẽ. Verũtamẽ breuiter discutio. Dii isti: quos tãtos ferunt ut Romanã rēpublicã & pp̃icii p̃uexisse: & aduersi afflixisse uideant: eo certo tẽpore: quod palã cõstat: quo nasci Christus uoluit: & annunciari gentibus cœpit: deuotissime atq; intētissime colebant. Ita illi cõsules & sibi & cultoribus suis: nõ potuerunt repellere: uel reprimere superstitionẽ eius: p̃pter quã sp̃nedos se cultoresq; suos destituẽdos uiderẽt: q̃q̃ si ab inuitis danda uenia: nec desperãdi fuerũt: si a uoluntariis seruãda præscientia: nec prius fuerãt adiuuãdi. Hoc factũ est inquit. Nã excitauimus gētes: accēdimus reges. instituimus leges. disposuimus iudices. præparauimus p̃enas suppliciiis & crucibus: orbẽ totũ scrutati sumus: si quo modo tãdẽ christianũ nomẽ & cultus de uniuerso mundo posset abradi. Hoc eatenus est factũ: donec fœcũda crudelitas eousq; iter tormẽta ac p̃ tormenta p̃ficeret: q̃diu ipsum regiũ culmẽ per quod solũ p̃hiberi poterat: occuparet. Et quid postea cõsecutũ est? Impatores inquit christiani cessare sacra: & claudi tẽpla iusserũt: atq; ideo excessere oēs adytis arisq; relictis dii: quibus impiũ hoc steterat. O q̃ta & q̃ inoffensa lux ueritatis est: si nõ aduersus eam ultro sese offerentẽ imbecilli infœliẽter oculi clauderent. Si christiana fides per multa retro tẽpora sæuiẽtibus undiq; aduersum se gētibus: regibus: legibus: cædibus: cruciatibus: ac mortibus reprimi nullo mō potuit. imo ut dixi: inter hæc & per hæc creuit. cultus aut̃ idoloz iam quodãmodo ex se deficiens ac sibi erubescens ad unã clemētissimã iussionẽ sine ullo p̃enali terrore cessauit: cui dubiũ est hoc per istius intelligentiã demõstrationẽ de creatore suo tandẽ inotuisse creaturã: quẽ illa eatenus per uarias ratiocinationes mentis intentã q̃libet aliis offuscata quær̃erit: ac p̃ hoc statim amor̃ eius quẽ etiã ignorãs dilexerat: inhæsisse. Nec igit̃ mirũ est: si in magna familia inueniunt̃ aliqui serui: qui cõsuetudine: lasciuiaq; seductoz assuefacti paciẽtia domini sui ad contemptũ ipsius abutant: unde & merito deus uel ingratos: uel incredulos: uel etiã cõtumaces uariis correptionibus arguit. Quod semp̃ utiq; fatendum est: tunc tamẽ præcipue quãdo adhuc per uniuersum mundũ nulla erat ecclesia: quã interuentu fideiũ precum meritas mundi p̃enas: iustũq; iudicium dei exorata ipsius clemẽtia temperaret: unde etiã hæc: quã mala hominibus uidentur qualiacũq; sint grauiora sine dubio omnia fuerũt: sicut ipso ordine: quo cœpta sunt p̃bunt. Bellum Mithridaticum: uel ut uerius dicam: belli Mithridatici clades multas secum inuoluens puincias tracta & protenta per .xl. annos fuit. Nam. dc. lxi. ut dixi anno ab urbe condita: quo etiam primũ ciuile bellum cœperat inardescere: consulatu uero Ciceronis & Antonii: ut uerbis poetæ optimi loquar: Barbarico uix cõsummata ueneno est. Sed in his tẽporibus. xxx. gerendi belli inueniuntur anni. Qualiter autem. xl. a plerisq; dicti sint: non facile discernitur.

De Mithridate rege Ponti atq; Armeniæ. *Cap: 11*

Gitur Mithridates rex Ponti atq; Armeniæ postq̃ Nicomedẽ Bithyniæ regẽ amicũ populi Romani regno priuare molitus est: atq; a se

LIBER Q VINTVS

natu monitus: si facere tētare bellū sibi a populo Romano inferēdū fore: iratus Mithri/
 Cappadociā cōtinuo puasit atq; expulso ab ea Ariobarzane rege cunctā puinciā daticum
 igni ferroq; uastauit. Bithyniam deinde pari clade corripuit: Paphlagoniā simili bellum.
 exitu afflixit: pulsus ex ea Philomene & Nicomede regib⁹. Post cū uenisset Ephe
 sum: crudeli præcepit edicto ut per totā Asiā quicunq; inuenti essent ciues Ro/
 mani sub una die oēs necarentur: & factum est. Nec explicari aut comprehendi
 ullo modo uerbis potest: quæ tunc multitudo Romanorū ciuiū cæsa sit: q̄s mox/
 tot plurimarū prouinciarū: quis gemitus occidendorū pariter atq; occidentiū su/
 erit: cum singuli quicq; aut p̄dere innocentes hospites: & amicos: aut ipsi pericli/
 tari pœna hospitem cogere. Archelaus quoq; dux Mithridatis cum. cxx. M.
 peditum atq; equitum in Achaiā præmissus: Athenas cunctāq; Græciā partim
 ui: partim deditioe obtinuit. Sylla cui post cōsulatum Mithridaticū bellū ob/
 uenerat. Archelaum apud Pyreum Atheniensium portum septēplici muro cōmu/
 nitum diu obsedit. Ipsam Atheniensium urbē ui cepit: ac postea iusto prælio cum
 Archelao cōfligit. Centum & .x. milia de exercitu Archelai interfecta. uix .x. mi/
 lia sup̄fuisse referunt. Cōperta clade Mithridates lectissima. lxx. M. militū Ar/
 chelao in subsidium misit ex Asia. Secundo prælio, ex his. l. M. interfecta sunt.
 Ibiq; Diogenes Archelai filius trucidatus est. Tertio bello oēs copiarū quas Ar/
 chelaus habebat extinctæ sunt. Nā. xx. M. militū eius in paludē pulsa cū Syllæ
 fidē implorarēt: insatiabili uictoris ira interfecta sunt: totidēq; alia in flumē co/
 acta ac necata. reliqui miserorū passim trucidati sunt. Porro aut Mithridates in
 Asia nobilissimarū urbium principes occidere: bonaq; eorū publicare animo in/
 tenderat. Cūq; iam. M. dc. ita interfecisset Ephesii exēplum uerētes excluso præ/
 sidio ei portas obiecerūt. Similiter Smyrnæi. Sardi. Colophonii. Trallianiq; fe/
 cerunt. Perturbatus Mithridates per Archelaum ducē suum cum Sylla de pace
 pepigit. Interea Fimbria Marianorū scelerum Satelles homo omniū audacissi/
 mus Flaccū cōsulem: cui legatus ierat apud Nicomediā occidit: ac mox arrepto
 exercitu Mithridatis filiū ex Asia ad Miletopolim fugās stationē regis inuadit.
 Ipsumq; Pergamo pellit. fugientēq; insecutus apud Pitānam obsedit: & profecto
 cœpisset: si Lucius Lucullus ciuilib⁹ discordiis curā reipublicæ prætulisset. Cūq;
 eum mari coartare obiecta classe uoluisset: ab Iliensibus repulsus est. Inde Fim/
 bria Iliensibus iratus a quibus pro Syllanæ partis studio obiectu portas repul/
 sus uidebatur: ipsam urbem Ilium antiquā illam Romæ parentē funditus cæde
 incendioq; deleuit. Sed eā Sylla cōtinuo reformauit. Idem Fimbria apud Thia/
 tyram cū exercitu Syllæ obsideretur: desperatione adactus: in tēplo Aesculapii
 manu sua interfectus est. Fānius & Magnus de exercitu Fimbriæ profugi Mi/
 thridati sese adiunxerunt: quorū hortatu Mithridates cum Sertorio per legatos
 in Hispaniā missos: fœdus pepigit. Sertorius uero ad eum Marcū Mariū fir/
 mandi fœderis causa misit. Quē rex apud se retentum breui ducē fecit in locū
 Archelai: qui se ad Syllam cum uxore liberisq; cōtulerat: Marius & Eumachus
 duces a Mithridate aduersus Lucullum missi: magno exercitu breui cōgregato:
 cum Publio Rutilio apud Calcedoniā congressi sunt: eūq; cum plurima exerci/
 tus ipsius parte ceciderunt. Lucullus Mithridatē Cyzicenos obsidentē fossa cin/
 xit: eumq; quod faciebat pati compulit: atq; ad ipsos Cyzicenos: ut bono animo

essent nunciū misit unum ex militibus nandi peritum: qui duobus utribus suspensus medius ipse regulam tenens: plantisq; subremigans septem milia passuū transmeauit. Mithridates inopia laborās partē copiarum instructam armis domum abire praecepit: quā Lucullus excipiens uniuersam disperdit. Nā amplius quindecim milia hominum tunc interfecisse narratur. Tunc etiā Fannius qui se Mithridati iunxerat & Metophanes regius praetor a Mamercho uicti cū duobus. M. equitū in Mesiam profugerunt. Atq; inde in Niconiā digressi in colles camposq; & inheremos inciderūt: ubi nō solum montes usti: uel saxa quasi quadam fulgine offuscata cernuntur. Verū etiā campi ambusto solo squalidi per quinquaginta passuū sine ullo ignis uel fornacis indicio & pendulo in profundam cinere putres iacēt. Tribus etiā locis torridae uoragines ostenduntur: quas Graeci phisas uocant. In quibus dum oberrantes inopinatis tandē periculis redēpti sunt: & clam in regis castra uenerūt. Deiotarus rex Gallograeciae praefectos regis bello trucidauit. Interea Mithridates apud Cizicū eadem mora: qua obsidebat: obsessus in magnā penuriam pestilentiaq; exercitum suum coartauit. Nam plus q̄ tercenta milia hominū fame & morbo in eadē obsidione amisisse fertur: ipse cū paucis arrepta nauī clam fugit e castris. Lucullus incruento milite spectator claudis alienae nouum genus uictoriae adeptus est: moxq; Mariū adortus uicit atq; fugauit. In quo praelio plus q̄ undecim milia Marianorū militum interfecta referuntur. Lucullus postea cū eodē Mario nauali praelio cōgressus. xxx. & quinque naues regias: & complures onerarias aut demersit aut cepit. Multi ibi ex his quos Sylla proscripserat: interempti sunt. Marius postera die de spelunca ubi latebat extractus: inmeritas hostilis animi poenas luit. Eodē uero Lucullus impetu Apameā uastauit: & sub monte Olympo prius Athan munitissimā ciuitatē captam expugnataq; diripuit. Mithridates aduersus Byzantiū instructa classe nauigans tēpestate correptus. lxxx. rostratas naues perdidit. Ipse cum quassata iam nauī mergeretur in Myoparonē Seleuci piratae: ipso pirata iuuante transiliuit. Inde Sinopen: ac postea mison cum magna difficultate peruenit.

Catilina ubi de incesto accusatus. *Cap. III*

Odem anno apud Romā Catilina incesti accusatus: q̄ cum Fabia uirgine uestali stuprum cōmisisse arguebatur: Catuli gratia fultus euasit. Lucullus Sinopen expugnaturus obsederat. Hāc Seleucus Archipirata & Leocares Spado: qui praesidii causa praerat: expoliata atq; incensam reliquerunt. Lucullus miserorū hostium intestina clade permotus celeri occursum inmissum restinxit incendium. Ita misera ciuitas uersa uice hostium sociorūq; unde defendenda dispendita: & unde disperdenda seruata est. At uero Marcus Lucullus qui Curioni in Macedonia successerat: totam Bessarū gentem bello appetitam in deditiōnem recēpit. Eodē tēpore Metellus praetor Siciliae: cum foedissima illa Gaii Verris praetura Sicilia afflicta inuenisset: maxime Pergamenone Archipirata nefariis praedis & caedibus dilacerante: qui pulsa classe Romana: Syracusanum portum obtinuerat: mox cum nauali terrestriq; praelio cōminutum Sicilia decedere compulit. Praeterea Lucullus transgressus Euphratē & Tigrim apud Tigranocertam urbē cum Mithridate & Tigrae cōgressus: paruissima suorum manu magnū hostium numerum occidit. Nam. xxx. milia hominum in eo bello caesa

Mithri/
dates ob
sessus.

Luculli
successus

Mithri/
datis nau
fragium

Luculli
uictoria